

De Verhalentafel® is een bijzonder vormgegeven meubel dat plaats biedt aan één tot zes bejaarde gebruikers.

Met slechts twee knoppen kan men via ingebouwde beeldschermen historisch beeldmateriaal oproepen.

Het is ook mogelijk om verhalen toe te voegen aan de Verhalentafel.

De Verhalentafel

Een studie naar de effecten van de Verhalentafel op bewoners van zeven verzorgingshuizen/woonzorgcentra

Amsterdam, februari 2005

J.J. Nieuwesteeg
J.P. Osté
L. Horn
C.P.M. Knipscheer

vrije Universiteit amsterdam

VU medisch centrum

Centrum voor Verouderingsonderzoek
Vrije Universiteit en VU medisch centrum

Het onderzoek werd verricht in opdracht van Waag Society

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK, DEN HAAG

Nieuwesteeg, J.J., Osté, J.P., Horn, L., Knipscheer, C.P.M.

De Verhalentafel

Een studie naar de effecten van de Verhalentafel op bewoners
van zeven verzorgingshuizen/woonzorgcentra

ISBN 90 809525 1 6

© Centrum voor Verouderingsonderzoek, Faculteit Sociale Wetenschappen, Vrije Universiteit, Amsterdam 2005.
Alles uit deze uitgave, mag met vermelding van auteurs en publicatie, worden vermenigvuldigd en openbaar
gemaakt.

Inhoudsopgave

Samenvatting	5
1. Inleiding	8
1.1. Ontwikkeling Verhalentafel.....	8
1.2. Onderzoek in samenwerking met het CVO.....	9
2. Onderzoeksopzet	11
2.1. Onderzoeksvraagstellingen.....	11
2.2. Achtergrondinformatie: theoretisch kader.....	12
2.3. Onderzoeksmethode.....	13
2.4. Tijdsverloop.....	17
3. Leuke uitvinding die Verhalentafel, maar werkt die ook?	18
3.1. Inleiding.....	18
3.2. Kenmerken van deelnemers.....	18
3.3. Analyse en beschrijving van de interventievariabelen	20
3.4. Sociaal welbevinden.....	21
3.5. Emotioneel welbevinden.....	21
3.5.1. Eenzaamheid.....	21
3.5.2. Depressie.....	22
3.5.3. Mastery.....	23
3.5.4. Zelfvertrouwen.....	24
3.6. Cognitie.....	24
3.7. Conclusies.....	25
4. Ervaringen en belevingen	27
4.1. Inleiding.....	27
4.2. Resultaten belevingsvragenlijst	27
4.3. Belevingsvragenlijst; gemiste fragmenten & toevoegingen.....	31
4.4. Conclusies	31
5. Bewoners en personeel aan het woord	33
5.1. Inleiding.....	33
5.2. Deelnemers aan het woord.....	33
5.3. Personeel aan het woord.....	35
5.3.1. Werken met de Verhalentafel.....	35
5.3.2. Gebruik door deelnemers volgens de begeleiders.....	36
5.3.3. Effecten van het werken met de Verhalentafel.....	37
5.3.4. Design, techniek en fragmenten van de Verhalentafel.....	37
5.4. Toekomstig gebruik.....	38
5.5. Conclusies.....	40
6. Conclusies en aanbevelingen	41
6.1. Inleiding.....	41
6.2. Conclusies en belangrijkste bevindingen.....	41
6.3. Aanbevelingen	42
6.3.1. Aanbevelingen voor toekomstig onderzoek.....	42
6.3.2. Aanbevelingen toekomstig gebruik.....	43
Tot slot	44
Dankwoord	45
Literatuur	46

Samenvatting

Dit rapport beschrijft het onderzoek naar de effecten van het gebruik van de Verhalentafel op de gebruikers; bewoners van verzorgingshuizen en woonzorgcentra. Het onderzoek werd gestart naar aanleiding van de positieve ervaringen met de Verhalentafel in het Twiskehuis in Amsterdam Noord. In deze instelling werd het idee voor de Verhalentafel 'geboren' en verder vormgegeven. Er zou oorspronkelijk een kunstwerk komen, maar bewoners wilden graag iets dat ze ook zouden kunnen gebruiken. Samenwerking met kunstenaar Hans Muller en Waag Society resulteerde uiteindelijk in de Verhalentafel.

De tafel is uitgerust met ingebouwde computerschermen en biedt plaats aan maximaal zes personen. Met één druk op de knop verschijnen er allerlei beeld- en geluidsfragmenten van vroeger, zoals liedjes, polygoon journaals en korte filmpjes uit het dagelijks leven. Om onderling contact te bevorderen en te voorkomen dat gebruikers individueel gaan 'surfen', zien alle deelnemers tegelijkertijd hetzelfde beeld. De beeldschermen zijn zodanig geplaatst dat men elkaar goed kan aankijken.

In het Twiskehuis leidde de introductie van de Verhalentafel al vrij snel tot een vaste groep gebruikers die de Verhalentafel zelfstandig wist te bedienen en die hiervan ook samen met familie of ander bezoek gebruik maakte. Deze groep bewoners leek de Verhalentafel als een plezierige tijdsbesteding te ervaren. Regelmatig werd er meegezongen en ontstond er gemakkelijk contact tussen de diverse gebruikers.

Geïnspireerd door de positieve feedback, besloot Waag Society een grootschalig onderzoek te laten plaatsvinden naar de vraag of het gebruik van de Verhalentafel invloed had op het psychisch welbevinden van de deelnemers. Daarnaast wilde Waag Society het onderzoeksproject gebruiken om de Verhalentafel nog verder te verfijnen. Er werden nieuwe tafels bijgebouwd. Al snel bleken acht verzorgingshuizen/ woonzorgcentra, verspreid over Nederland, bereid om te participeren in het onderzoeksproject.

Het onderzoek werd uitbesteed aan het Centrum voor Verouderingsonderzoek (VU en VUmc). Onderzoekers selecteerden diverse uitkomstmaten op de domeinen sociaal- en emotioneel welbevinden en cognitief functioneren. Op elk van deze domeinen werd effectonderzoek verricht. Daarnaast werden interviews gehouden met deelnemers en begeleiders, waarin ondermeer werd gevraagd naar de manier van werken, de sociale functie, reacties van deelnemers en ervaringen in het gebruik. Bovendien werden belevingsvragenlijsten afgenomen onder de gebruikers van de Verhalentafel om een indruk krijgen van de bevindingen van deelnemers.

Voor het effectonderzoek werden bewoners op vrijwillige basis verdeeld over twee groepen; een groep die aan de bijeenkomsten van de Verhalentafel ging deelnemen (experimentele groep) en een groep die dit niet zou doen (controlegroep). Deelnemers uit de experimentele groep participeerden wekelijks in een Verhalentafelsessie. Vóór en na deze zestien weken van gebruik van de Verhalentafel, zijn bij beide groepen metingen verricht. Uitkomsten op deze metingen (effectmaten) werden met elkaar vergeleken. In totaal waren 181 mensen bereid om deel te nemen aan het effectonderzoek waarvan er uiteindelijk 123 ook de nameting hebben afgerond. Het onderzoek heeft in totaal dertien maanden in beslag genomen en vond plaats in de periode van januari 2004 tot februari 2005.

Belangrijkste uitkomsten van het effectonderzoek (hoofdstuk 3) zijn:

- Er zijn aanwijzingen dat deelname van eenzame ouderen aan de Verhalentafelsessies hun gevoelens van eenzaamheid doet verminderen. Frequentie van deelname vergroot dit effect.
- Frequente deelname aan de Verhalentafel lijkt een positieve invloed te hebben op de gevoelens van depressiviteit onder deelnemers die bij aanvang van het onderzoek depressief waren. Bij frequente deelname is uitgegaan van een aanwezigheid van tenminste 70% van de bijeenkomsten.
- Frequente deelname aan de bijeenkomsten met de Verhalentafel leidt tot een verbeterd gevoel van controle over het leven. Dit geldt wel alleen voor de mensen die bij aanvang het gevoel hebben weinig controle te hebben over het leven.
- Het zelfvertrouwen van deelnemers aan de Verhalentafel neemt toe, wanneer dit bij aanvang laag is en wanneer men frequent heeft deelgenomen aan de bijeenkomsten.
- Deelname aan de Verhalentafel heeft geen aantoonbare invloed op het cognitief functioneren en op het aantal en de frequentie van sociale contacten.

Hoofdstuk 4 beschrijft de resultaten van de belevingsvragenlijst. De vragenlijst is door deelnemers zelf ingevuld en behandeld onderwerpen als: wijze van gebruik, ervaringen onder deelnemers en gebruikerstevredenheid.

- Deelnemers vinden de Verhalentafel een goede manier om met mensen in contact te komen en men leert elkaar beter kennen.
- De Verhalentafel wordt voornamelijk groepsgewijs gebruikt en duidelijk minder op individuele basis.
- De gebruikerstevredenheid van de Verhalentafel wordt, ondanks de technische storingen, hoog gewaardeerd.
- De bijeenkomsten met de Verhalentafel worden als plezierig en sfeervol ervaren, maar voor een deel van de mensen blijkt er wel een punt van verzadiging op te treden gedurende de interventieperiode.

Hoofdstuk 5 beschrijft de bevindingen van het kwalitatieve gedeelte van het onderzoek; de interviews met deelnemers (8) en personeel (12).

- De Verhalentafel leidde tot betere contacten tussen bewoners onderling, en ook tot betere contacten tussen bewoners en personeel. De contacten bleven wel voornamelijk beperkt tot (toevallige) ontmoetingen in openbare ruimten van de instellingen.
- De Verhalentafel is een goede manier om herinneringen op te roepen en in het algemeen vinden deelnemers het ook leuk om herinneringen op te halen.
- De Verhalentafel wordt door personeel gewaardeerd en als een verrijking van het activiteiten aanbod gezien; de tafel werkt prettig, is gebruiksvriendelijk en er is makkelijk een activiteit mee te organiseren.
- Begeleiders onderscheiden drie soorten functies van de Verhalentafel: vermaak, sociaal contact en het ophalen van herinneringen.
- Begeleiders zien ook goede mogelijkheden om de Verhalentafel in te zetten bij andere doelgroepen, waaronder (klein)kinderen in combinatie met hun (groot)ouders en bewoners van psychogeriatrische afdelingen.
- Door begeleiders en personeel werd veel waarde gehecht aan het aanbieden van de Verhalentafel als een begeleide activiteit, onder andere vanwege de toelichting op de wijze van gebruik, voor het aanbieden van structuur tijdens de activiteit, en het stimuleren van bijdragen (verhalen vertellen) door de deelnemers.

- Belemmerende factoren bij het gebruik van de Verhalentafel waren: technische storingen, verkeerde locatie van de Verhalentafel, onvoldoende variatie in het aanbod van fragmenten.

Op basis van de uitkomsten van het onderzoek zijn aanbevelingen gedaan voor optimaal gebruik van de Verhalentafel en toekomstig onderzoek.

Aanbevelingen voor gebruik hebben vooral betrekking op het functioneren van de Verhalentafel en de invulling van de activiteit. Het technisch functioneren van de Verhalentafel dient gewaarborgd te zijn. Hoewel sommige ouderen goed in staat zijn de Verhalentafel zelfstandig te bedienen, wordt aanbevolen om de Verhalentafel óók onder begeleiding aan te blijven bieden. Inbedding van de Verhalentafel in het activiteitenaanbod zou dit kunnen waarborgen. Begeleiders gaven en kregen adviezen voor de voorbereiding en het uitvoeren van de Verhalentafelsessies. Een uitgebreid naslagwerk waarin dit soort informatie is opgenomen, zou een waardevolle bijdrage kunnen leveren aan optimaal gebruik van de Verhalentafel in de toekomst.

Toekomstig onderzoek zou zich kunnen richten op het verklaren van gevonden effecten, de optimale lengte van de interventie, de sociale functie van de Verhalentafel. Ook uitbreiding van onderzoek naar andere doelgroepen zoals dementerende ouderen en ouderen in combinatie met (hun) kinderen, ligt voor de hand.

1. Inleiding

Dit is het verslag van een onderzoek van het Centrum voor Verouderingsonderzoek van de Vrije Universiteit en het VU Medisch Centrum, in opdracht van Waag Society in Amsterdam. Het onderzoek heeft tot doel om na te gaan of de “Verhalentafel” effecten heeft op het psychisch welbevinden van ouderen in verzorgingshuizen en woonzorgcentra.

Het onderzoek is opgezet en uitgevoerd door drs. J.P. Osté, projectleider, en drs. J.J. Nieuwesteeg. Dr. J.H. Smit en drs. M. Spreeuwenberg gaven advies over methodologische keuzen. Prof. dr. C.P.M. Knipscheer, dr. R.M. Dröes en drs. L. Horn gaven inhoudelijk en redactioneel commentaar.

1.1. Ontwikkeling Verhalentafel

De ontwikkeling van de Verhalentafel gaat terug tot 1999, toen bewoners en directie van het Twiskehuis, een verzorgingshuis in Amsterdam-Noord, de wens hadden geuit om een kunstwerk te realiseren. Het kunstwerk moest een sociale functie vervullen, waarbij gebruik zou worden gemaakt van toepassingen uit de Informatie Communicatie Technologie (ICT). Het Twiskehuis zocht contact met Waag Society om in dit project te gaan samenwerken. Waag Society heeft als kennisinstituut veel ervaring met het ontwikkelen van concepten en toepassingen op het snijvlak van oude en nieuwe media, die tot stand komen in continue samenspraak met de verschillende doelgroepen. Het onderzoek binnen de Waag richt zich vooral op de vraag hoe mensen zich kunnen uitdrukken, hoe zij kunnen leren en hoe zij gebruik kunnen maken van (nieuwe) media.

De uitdaging voor de ontwerpers was om een kunstwerk te bedenken dat oudere gebruikers uitnodigt om met nieuwe technologie te leren werken. In samenwerking met beeldend kunstenaar Hans Muller en het Twiskehuis werd een eerste prototype ontworpen van de Verhalentafel; een tafel met computerschermen waarop beelden, geluiden en verhalen van vroeger worden vertoond.

De tafel is een bijzonder vormgegeven meubel met ingebouwde media-apparatuur die eenvoudig te bedienen is. Op computerschermen zijn filmpjes te zien en geluidsfragmenten te beluisteren. Ook kunnen gebruikers er zelf elementen (verhalen) aan toevoegen. Dat laatste vereist het gebruik van een toetsenbord. Doorgaans zijn daar begeleiders voor nodig. De Verhalentafel biedt een ruime keuze aan beeld- en geluidsfragmenten, zoals liedjes, Polygoon journaals en korte filmpjes uit het dagelijks leven. De fragmenten dateren uit 1920 tot 1980 en variëren in lengte van één tot drie minuten. Een overzicht van de fragmenten is te vinden in bijlage 1.

De ronde tafel biedt plaats aan maximaal zes gebruikers en is slechts met twee knoppen te bedienen; start en stop. De fragmenten zweven op het scherm voorbij. Na het aantouwen van een knop stopt de computer bij het fragment naar keuze. Na een nieuwe aanraking begint het programma. Om onderling contact te bevorderen zien alle deelnemers tegelijkertijd hetzelfde beeld. Op deze manier wordt voorkomen dat zij individueel kiezen (hetgeen het onderlinge contact juist zou hinderen). De beeldschermen zijn zodanig geplaatst dat men elkaar goed kan aankijken.

Begin 2003 werd gedurende een periode van zes maanden een proefopstelling van de Verhalentafel getest. In samenwerking met de bewoners van het Twiskehuis werd het prototype verfijnd. Voornaamste aandachtspunten lagen op het gebied van design (bijv. positie beeldschermen, positie bedieningsknoppen, hoogte tafel) en techniek (bijv. functie van knoppen en zoekmogelijkheden). Ook werd uitdrukkelijk aandacht besteed aan de inhoud en de lengte van de fragmenten. De reacties op de proefopstelling waren uiterst positief. Geïnspireerd door deze reacties en de feedback van bewoners heeft Waag Society dit concept verder uitgewerkt. Dit resulteerde in de Verhalentafel 1.0.

Verhalentafel 1.0 werd vervolgens aan alle bewoners in het Twiskehuis aangeboden, onder begeleiding. Die hield onder meer in dat uitleg werd gegeven over de mogelijkheden en toepassingen van de Verhalentafel. Al vrij snel leidde dit tot een vaste groep gebruikers die de Verhalentafel zelfstandig wist te bedienen en die ook samen met familie of ander bezoek gebruik maakte van de Verhalentafel. Deze groep bewoners leek de Verhalentafel als een plezierige tijdsbesteding te ervaren. Regelmatig werd er meegezongen en het gebruik van de Verhalentafel bevorderde het contact tussen bewoners onderling, tussen bewoners en personeel, en tussen bewoners en bezoekers (familie of vrienden).

Naast deze groep zelfstandige gebruikers, bleek er ook een groep te zijn, die duidelijk blijvend begeleiding nodig had. Deze groep bestond grotendeels uit bewoners met een verpleeghuisindicatie. Bij hen ging het veel meer om het ondergaan en beleven van verhalen dan om het vertellen.

1.2. Onderzoek in samenwerking met het CVO

De positieve ervaringen in het Twiskehuis gaven de indruk dat de Verhalentafel een geschikt instrument zou kunnen zijn voor meerdere doelgroepen in de gehele verzorgings- en verpleeghuissector. Alvorens de Verhalentafel breed te introduceren, wilde Waag Society echter een objectieve meting laten uitvoeren om ook op die manier te laten beoordelen of, en in hoeverre, de Verhalentafel een positieve invloed zou hebben op het welbevinden van de deelnemers. Men besloot een grootschalig onderzoeksproject te starten. De doelstellingen van dit onderzoeksproject waren tweeledig:

- Waag Society wilde door een onafhankelijke partij onderzoek laten verrichten naar de effecten van het gebruik van de Verhalentafel en
- het (praktisch) gebruik van de Verhalentafel verder verfijnen door nog beter aan te sluiten bij de mogelijkheden, wensen en beperkingen van de doelgroep. Het eindproduct zou uitmonden in versie 2.0.

Voor het eerste deel van het onderzoek zocht Waag Society contact met het Centrum voor Verouderingsonderzoek (CVO) van de Vrije Universiteit en het VU medisch centrum. Het CVO brengt onderzoekers bijeen die zich bezig houden met verouderingsvraagstukken, en bevordert kennisoverdracht en -uitwisseling tussen onderzoekers, beleid en praktijk. Dit gebeurt onder meer door middel van expertmeetings, congressen, onderwijs en door het (doen) uitvoeren van toegepast onderzoek op het terrein van verouderingsvraagstukken, zoals interventie- of evaluatiestudies.

In overleg met Waag Society werd in eerste instantie besloten om het onderzoek te richten op bewoners van verzorgingshuizen en/of woonzorgcentra. Vanuit psychogeriatrische instellingen kwam echter ook een verzoek om te participeren in het evaluatieonderzoek naar de effecten van de Verhalentafel. Om die reden is een tweede studie gestart naar het gebruik van de Verhalentafel bij (licht) dementerende mensen. Echter, van die studie wordt apart verslag gedaan.

De eerste taak van het CVO betrof het herformuleren van de algemene vraagstelling in termen van 'onderzoeksvragen' – vragen die met behulp van objectieve meetinstrumenten en/of door middel van kwalitatieve methoden worden beantwoord en betrouwbare resultaten opleveren. In het volgende hoofdstuk worden de onderzoeksvragen in detail beschreven en wordt achtergrondinformatie gegeven over de onderzoeksopzet, de methode en het theoretisch kader. Vervolgens worden de vragen zo volledig mogelijk beantwoord. Hoofdstuk 3, 4 en 5 gaan in op de effecten van het gebruik van de Verhalentafel, bieden tal van inzichten in het functioneren van de Verhalentafel en in de wijze waarop daar gebruik van is gemaakt.

Het onderzoek heeft geleid tot een aantal aanbevelingen voor toekomstig gebruik van de Verhalentafel en verder onderzoek. Die zijn te vinden in het laatste hoofdstuk. Met deze aanbevelingen hoopt het CVO een aantal handreikingen te doen waardoor de Verhalentafel optimaal inzetbaar zal zijn, met het hoogst mogelijke welbevinden van de oudere gebruikers en hun naasten als beoogd resultaat.

2. Onderzoeksopzet

2.1. Onderzoeksvraagstellingen

Bij de formulering van de onderzoeksvraagstellingen is uitgegaan van eerdere ervaringen met de Verhalentafel in het Twiskehuis. Op basis daarvan is de volgende algemene onderzoeksvraag geformuleerd:

Leidt het gebruik van de Verhalentafel tot een positief effect op het algemeen psychisch welbevinden van de deelnemers?

Het begrip psychisch welbevinden is echter niet direct meetbaar. Om die reden is een aantal subdomeinen geformuleerd, die tezamen kenmerkend genoemd kunnen worden voor psychisch welbevinden. Psychisch welbevinden is door de onderzoekers verdeeld in drie domeinen: sociaal welbevinden, emotioneel welbevinden en cognitief functioneren. Dit leidde tot de volgende vragen:

Sociaal welbevinden

1. Leidt het regelmatig ophalen van herinneringen met behulp van de Verhalentafel tot een toename en/of verbetering van sociaal contact van bewoners onderling en tussen bewoners en personeel van de verzorgingshuizen?

Emotioneel welbevinden

2. Leidt het regelmatig ophalen van herinneringen met behulp van de Verhalentafel tot vermindering van depressieve gevoelens?
3. Leidt het regelmatig ophalen van herinneringen met behulp van de Verhalentafel tot een afname van eenzaamheidsgevoelens?
4. Leidt het regelmatig ophalen van herinneringen met behulp van de Verhalentafel tot een toename van gevoelens van zelfvertrouwen?
5. Leidt het regelmatig ophalen van herinneringen met behulp van de Verhalentafel tot een toename van het gevoel controle te hebben over zijn/haar leven?

Cognitie

6. Heeft het ophalen van herinneringen een positief effect op het cognitief functioneren?

De eerste zes vragen zijn gericht op het achterhalen van mogelijke effecten van de Verhalentafel. Ze worden beantwoord aan de hand van binnen het onderzoek verzamelde kwantitatieve gegevens. Deze (kwantitatieve) benadering is aangevuld met kwalitatief (beschrijvend) onderzoek dat gericht is op het verzamelen en optekenen van ervaringen en meningen van de ouderen en begeleiders die met de Verhalentafel werkten. Voor dit gedeelte van het onderzoek gelden de volgende vraagstellingen:

7. Leidt (het werken met) de Verhalentafel tot veranderingen in de relatie/omgang tussen bewoners onderling en tussen bewoners en personeel?
8. Hoe ervaren deelnemers en begeleiders het werken met de Verhalentafel?

Voor het beantwoorden van de vragen door het CVO zijn niet alleen eerdere ervaringen met de Verhalentafel gebruikt, maar is ook gebruik gemaakt van de bevindingen uit ander onderzoek. Dat laatste vormt het wetenschappelijk kader van waaruit dit onderzoek is verricht. Zo'n kader is nodig om tevoren te kunnen taxeren waar eventuele effecten te verwachten zijn en waarom, vanwege het ontwikkelen van een passende onderzoeksopzet en het kiezen van de meest relevante meetinstrumenten.

Voortbouwen op ander onderzoek naar welbevinden van ouderen vergroot bovendien de mogelijkheid om vergelijkingen te maken met elders gevonden resultaten. In de volgende paragraaf volgt een korte beschrijving van het theoretische kader.

2.2. Achtergrondinformatie: theoretisch kader

Ook uit andere onderzoeksbronnen blijkt dat sociale relaties van wezenlijke betekenis zijn voor het welbevinden van ouderen (Van Tilburg, 2000). Het aantal en de aard van de relaties van ouderen (de netwerkomgeving) hangen samen met de ervaren eenzaamheid (Van Tilburg, et al. 1998) en met depressieve symptomen (Beekman, et al. 1995).

Ouderen met kleine sociale netwerken zijn vaak extra kwetsbaar en hebben een verhoogde kans om eerder te sterven dan ouderen met grote sociale netwerken (Penninx, et al. 1997). Dit alles geldt niet alleen voor zelfstandig wonende ouderen, maar ook voor ouderen die woonachtig zijn in verzorgings- en verpleeghuizen. Dat lijkt op het eerste gezicht verrassend, maar de ouderen in instellingen zijn gemiddeld zieker en zorgbehoeftiger dan zelfstandig wonenden. Hun mogelijkheden voor sociale participatie zijn geringer en hun kans op emotionele stoornissen (depressie) groter. Onder ouderen die in een verzorgings- of verpleeghuis leven, komen depressiviteit en eenzaamheid veel voor. Dat is een ernstig probleem. Regelmatig contact echter, bevordert het gevoel van sociale integratie, vermindert gevoelens van eenzaamheid en heeft een positief effect op gezondheid en levensduur (Visser, et al. 2000). Het is dus belangrijk om daarin te investeren door opsporing en behandeling, maar ook door het stimuleren van activiteiten die sociale interactie bevorderen.

In de praktijk van de geïnstitutionaliseerde ouderenzorg wordt dit onderkend en worden (therapeutische) groepsactiviteiten dan ook veelvuldig toegepast. Het sociaal activeren biedt de gelegenheid om contacten op te doen. Naast de sociale functie dient dit ook ter compensatie van de doorgaans prikkelarme instituutsumgeving (sensorische deprivatie). Door middel van activiteiten waaraan bewoners plezier beleven, wordt geprobeerd hen te interesseren voor hun omgeving en hun engagement te vergroten. Uitgangspunt daarbij is dat plezier een basale behoefte is en dus motiverend kan werken. Het stimuleren van cognitieve, sociale en lichamelijke mogelijkheden voorkomt dat deze functies onnodig in verval raken. Dat gebeurt bijvoorbeeld met behulp van recreatieve en andere (groeps)activiteiten. Enkele voorbeelden van dit soort groepsactiviteiten zijn: schilderen en tekenen, gymnastiek en handenarbeid. Een andere activiteit die in veel verzorgings- en verpleeghuizen wordt aangeboden, is reminiscentie. Aan de hand van prikkels (voorwerpen, foto's, geuren, oude liedjes of verhalen) worden herinneringen uit de levensgeschiedenis van de deelnemers opgehaald. Deze herinneringen worden gebruikt om deelnemers te activeren en om contacten tussen personen te stimuleren (Mercken, 2000). Soms wordt reminiscentie gebruikt als gezelligheidsactiviteit, waarbij plezier hebben en vrijetijdsbesteding een doel op zichzelf zijn. Ook wordt reminiscentie gebruikt als middel tot sociale activering, waarbij communicatie en verbetering van het zelfvertrouwen belangrijke doelen zijn. Tenslotte wordt reminiscentie ook gebruikt als therapeutische interventie die vooral gericht is op de ondersteuning van ouderen in hun proces van aanpassing aan het verouderingsproces en de veranderende omgeving (Ashton, 1993).

Remiscentie is inmiddels bij verschillende groepen ouderen onderzocht. Gevonden effecten bij licht dementerende ouderen zijn onder andere: toename van de belangstelling, de interactie, het sociale gedrag, het zelfvertrouwen en verbeterd cognitief functioneren, en een afname van gedragsproblemen (o.a. agressie, agitatie en onrust). (Finnema, et al, 2000). Ook Lappe vond dat het bijdraagt aan het versterken van het zelfvertrouwen (Lappe, 1987). Er zijn bovendien aanwijzingen dat reminiscentie bijdraagt aan de vermindering van depressieve

klachten bij ouderen (Hsiu-Fang Hsieh, 2003). Mede om die reden is in dit CVO-onderzoek onder meer gekozen voor het bestuderen van sociale gevolgen van het werken met de Verhalentafel en voor de invloed van de Verhalentafelsessie op depressie, eenzaamheid, zelfvertrouwen en cognitief functioneren.

2.3. Onderzoeksmethode

Interventie

In deze studie van het CVO werd de Verhalentafel als interventie gebruikt ter bevordering van het psychisch welbevinden. De proefpersonen participeerden een keer per week in een groepsactiviteit met de Verhalentafel, gedurende zestien weken. De sessies werden begeleid door een activiteitenbegeleider, verzorgende en/of vrijwilliger, en waren onder meer gericht op sociale interactie, zelfvertrouwen en plezierige vrijetijdsbesteding. Het gebruik van de Verhalentafel is zoveel mogelijk gestandaardiseerd en de sessies zijn volgens een protocol uitgevoerd (zie bijlage 2). Daarnaast stond het proefpersonen vrij om op eigen initiatief - individueel of met anderen - aan de Verhalentafel deel te nemen.

De deelnemers kregen allen dezelfde beeld- en geluidsfragmenten (zie bijlage 1) te zien/te horen, met uitzondering van een aantal fragmenten die specifiek waren voor de betreffende regio van de instelling. Het opnemen van eigen verhalen met behulp van de opnamefunctie van de Verhalentafel is op verschillende momenten van de interventieperiode bij de instellingen gaan functioneren.

Onderzoeksdesign

In de studie werd een quasi-experimenteel design gehanteerd (bijlage 3). In figuur 1 is dit schematisch weergegeven. Deelnemers werden op vrijwillige basis toegewezen aan een experimentele en een controlegroep. De mensen uit de experimentele groep maakten gebruik van de Verhalentafel; de deelnemers van de controlegroep niet. Twee weken voorafgaand aan de eerste sessie met de Verhalentafel vond een voormeting plaats en twaalf tot zestien weken later werd de nameting gehouden. Het betrof hier effectmetingen van sociaal- en emotioneel welbevinden, en van de mate van cognitief functioneren. (Voor de gebruikte vragenlijsten, zie de paragraaf instrumenten). Om de ervaringen met het gebruik van de Verhalentafel onder deelnemers te peilen, is een belevingsvragenlijst opgesteld. Deze belevingsvragenlijst is in de periode tussen de voor- en nameting twee keer door deelnemers zelf ingevuld. Het kwalitatieve gedeelte van het onderzoek bestond uit de semi-structureerde interviews, die aan het einde van de interventieperiode zijn afgenomen.

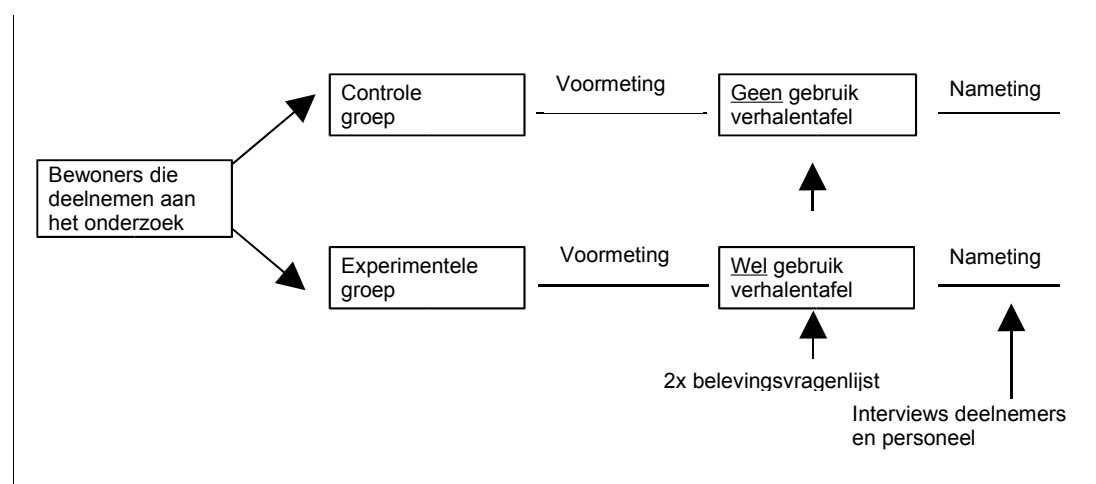

Fig. 1: schematische weergave van het onderzoeksdesign

Procedure

Informatie over het project werd gegeven door middel van een brief die verstuurd werd aan een groot aantal verzorgings- en verpleeghuizen in Nederland. De aanschaf van een Verhalentafel werd gekoppeld aan het onderzoeksproject. Instellingen die te kennen gaven daadwerkelijk gebruik te willen maken van de Verhalentafel, committeerden zich dus tegelijkertijd aan het onderzoeksproject.

Nadat acht instellingen besloten hadden om te participeren, werd het onderzoek gestart. In bijlage 4 is een overzicht gegeven van de deelnemende instellingen. De onderzoekers en medewerkers van de Waag informeerde begeleiders over het gebruik van de Verhalentafel en het onderzoek. Vervolgens werden bewoners werden op de hoogte gesteld. In een aantal instellingen werd een informatiebrief aan alle bewoners gestuurd (zie bijlage 5 en 6). Andere instellingen betrokken een beperkt aantal afdelingen bij de werving. Vaak werd daarnaast door de activiteitenbegeleiders een informatieve bijeenkomst georganiseerd waarin het onderzoeksproject nogmaals werd toegelicht.

Per instelling werd getracht een gelijk aantal deelnemers te werven (zie bijlage 4). Deelname vond plaats op vrijwillige basis. Wel werd van de deelnemers in de experimentele groep verwacht dat ze gedurende zestien weken zouden deelnemen aan de Verhalentafelsessies. Deelnemers in de controlegroep werden verzocht gedurende de interventieperiode juist niet mee te doen. Op deze manier was het mogelijk om een vergelijking te maken tussen mensen die wel en geen gebruik maakten van de Verhalentafel.

De vragenlijsten van de voor- en nameting werden afgenomen door ervaren interviewers; voor dit project getraind door medewerkers van het CVO. Deze training bestond uit een toelichting op het onderzoeksproject, uitleg over de vragenlijsten en over de wijze van afname. Dit werd aan de hand van rollenspelen geoefend. De belevingsvragenlijst (bijlage 7) werd onder begeleiding van de activiteitenbegeleider na afloop van een Verhalentafelsessie door deelnemers zelf ingevuld. Biografische gegevens van de deelnemers werden door de interviewers verzameld en gedeeltelijk verkregen via de instellingen.

Personeel van de instellingen registreerde de opkomst bij elke Verhalentafelsessie. Ook werden ingrijpende gebeurtenissen geregistreerd (life-events), zoals ziekte, het overlijden van een familielid of de geboorte van een kleinkind. De semi-gestructureerde interviews zijn uitgevoerd door een junioronderzoeker en een wetenschappelijk medewerker van het CVO.

Onderzoekspopulatie

In totaal participeerden vier verzorgingshuizen, twee woonzorgcentra en een activiteitencentrum in het onderzoek naar de Verhalentafel (zie bijlage 4). De totale onderzoekspopulatie bestond uit 181 bewoners van deze instellingen ten tijde van de voormeting. Bij 123 personen is uiteindelijk ook een nameting verricht (bijlage 4). In paragraaf 3.2 zijn de kenmerken van de respondenten beschreven. In verband met het kwalitatieve gedeelte van het onderzoek zijn naast 8 bewoners, in totaal 12 personeelsleden (activiteitenbegeleiders, zorgmanagers, vrijwilligers) van betrokken instellingen geïnterviewd over hun ervaringen.

Instrumenten

Sociaal welbevinden is gemeten met behulp van een aangepaste vragenlijst 'sociale relaties' (ontleend aan: Linneman, M. et al. 1990) en betreft contacten met medebewoners, personeel, vrienden, familie en kennissen (zie bijlage 8). Gevraagd werd naar de frequentie van het contact, de aard (vertrouwelijk of praktisch) van het contact en het aantal contactpersoon(en).

Daarnaast werd aan de hand van semi-gestructureerde interviews inzicht verkregen in veranderingen in de omgang en relaties tussen bewoners onderling en tussen bewoners en personeel. Voor de semi-gestructureerde interviews werden eigen vragenlijsten ontwikkeld (zie bijlage 9 en 10).

Emotioneel welbevinden werd gemeten aan de hand van de Geriatric Depression Scale (GDS) (zie bijlage 11) en de Nederlandse Eenzaamheidsschaal van De Jong Gierveld & Kamphuis (1985) (zie bijlage 12). De GDS-15 is een screeningsvragenlijst bestaande uit 15 ja/nee items voor het vaststellen van klinisch relevante depressiesymptomen. Een hogere score op de vragenlijst correspondeert met meer depressiesymptomen (Yesavage et al, 1982). De Eenzaamheidsschaal meet aspecten van emotionele en sociale eenzaamheid en bestaat uit zes negatief geformuleerde (b.v. 'Ik mis een goede vriend) en vijf positief geformuleerde (bijv. 'Er zijn veel mensen waar ik volledig van op aankan') items. Antwoordcategorieën voor de positieve items zijn: 'nee!', 'nee', 'soms' en voor de negatief geformuleerde items zijn deze: 'ja!', 'ja' en 'soms'. De schaal score loopt van 0 (niet eenzaam) tot 11 (extreem eenzaam).

Zelfvertrouwen werd gemeten aan de hand van de Rosenberg Self-Esteem Scale (1965) (zie bijlage 13). Deze schaal bestaat uit 10 items en de score varieert van minimaal 10 tot maximaal 40 punten. Personen met een hogere score op deze schaal hebben een positiever beeld van hun eigen identiteit.

Mastery, of de mate waarin men vindt greep te hebben op zijn of haar leven, is gemeten met de mastery schaal, ontwikkeld door Pearlin en Schooler (1978). De schaal bestaat uit 7 items met elk 5 antwoordcategorieën, lopend van 1 (sterk oneens) tot 5 (sterk eens), met een minimale score van 7 (geen controle) en een maximale score van 35 (veel controle) (zie bijlage 14).

Als maat voor het cognitief functioneren werd de Mini-Mental State Examination (MMSE) en de Nederlandse versie van de Cambridge Examination for Mental Disorders of the Elderly (CAMDEX) gebruikt. Van deze laatste schaal (zie bijlage 15) zijn de subschalen taal en geheugen gebruikt (Derix et al., 1991). De subschaal taal-begrip bestaat uit 4 items en evenals de subschaal taal-expressie. Een hogere score correspondeert met een beter cognitief functioneren. De subschaal geheugen-verleden bestaat uit 6 items die met goed of fout kunnen worden beantwoord. Dit geldt ook voor de subschaal geheugen-recent, die uit 4 items bestaat. De Mini-Mental State Examination is een cognitieve screeningstest voor dementie en geeft een globaal antwoord op de vraag of de patiënt dement is of andere ernstige cognitieve stoornissen vertoont (Folstein, MF et al., 1975). De score varieert van 0 tot 30, waarbij een hoge score correspondeert met beter cognitief functioneren (zie bijlage 16). Om een indruk te krijgen van de ervaringen van deelnemers met het gebruik van de Verhalentafel is een belevingsvragenlijst ontwikkeld (zie bijlage 7). Hierin zijn vragen opgenomen naar associaties die het Verhalentafelmateriaal oproept en naar reacties (b.v. positief of negatief).

Als maat voor zintuiglijke functies zijn tests afgenomen voor de functies horen en zien (zie bijlage 17). Hierbij is gebruik gemaakt van twee vragenlijsten ontleend aan de Longitudinal Aging Study Amsterdam (LASA).

Biografische kenmerken werden geregistreerd aan de hand van een daartoe ontwikkeld formulier 'achtergrondkenmerken respondent'. Daarin werd onder andere gevraagd naar: leeftijd, geslacht, opleiding en hobby's (zie bijlage 18 en 19).

Registratieformulieren werden gebruikt om de frequentie van opkomst te registreren en eventuele bijzonderheden te noteren (zie bijlage 20). Voor de controlegroep is daarnaast een vragenlijst 'life events' afgenomen (eveneens ontleend aan de LASA-studie). Aan de hand van deze vragenlijst werd in kaart gebracht of er de afgelopen tijd bijzondere gebeurtenissen waren voorgevallen en of deze gebeurtenissen invloed hadden op het functioneren van de respondent (zie bijlage 21).

Analyse

De semi-gestructureerde interviews werden kwalitatief geanalyseerd en in categorieën samengevat en beschreven. Voor de dataverwerking van de kwantitatieve gegevens werd gebruik gemaakt van het computerprogramma SPSS (11.0) voor Windows. Om verschillen tussen de voor- en nameting te bepalen zijn gepaarde T-toetsen (Paired-Samples T-test) uitgevoerd. Verschillen tussen de controlegroep en de experimentele groep zijn bepaald aan de hand van T-toetsen (Independent-Samples T-test) op basis van verschillen binnen de groepen.

2.4 Tijdsverloop

Het onderzoek heeft in totaal dertien maanden in beslag genomen en vond plaats in de periode van januari 2004 tot februari 2005. De eerste drie maanden werden gebruikt voor ontwikkeling, aanpassing en reproductie van vragenlijsten en de verdere voorbereidingen voor de dataverzameling. In deze periode werden ook instellingen geïnformeerd over het onderzoek en werden deelnemers geworven. Daarnaast werden er interviewers geselecteerd en getraind. Vanaf de vierde maand is gestart met de dataverzameling van de voormeting en vanaf de zevende maand (twaalf weken later) vonden nametingen plaats. De tussenliggende tijd werd gebruikt voor gegevensverwerking, het invullen van de belevingsvragenlijsten, het afnemen van de interviews en voor verslaglegging. De laatste drie maanden zijn gebruikt voor finale gegevensverwerking, analyse en rapportage.

3. Leuke uitvinding die Verhalentafel, maar werkt die ook?

3.1. Inleiding

In dit hoofdstuk worden de uitkomsten besproken van het kwantitatieve gedeelte van het onderzoek naar de effecten van de Verhalentafel op het welbevinden van de gebruikers. Welbevinden is gedefinieerd in termen van sociaal- en emotioneel welbevinden en cognitief functioneren. Die worden in dit hoofdstuk per paragraaf uiteengezet. Alvorens in te gaan op de resultaten worden de kenmerken van deelnemers beschreven in paragraaf 3.2 en volgt een toelichting op de analyse van de interventievariabelen in paragraaf 3.3.

3.2. Kenmerken van deelnemers

In tabel 1 zijn de kenmerken van deelnemers uit de experimentele- en de controlegroep weergegeven (n=46, resp. n=77). Het betreft hier de gegevens van de voormeting. In beide groepen is het aantal vrouwen aanmerkelijk (significant) groter dan het aantal mannen. Ongeveer tweederde van alle deelnemers aan het onderzoek is weduwe of weduenaar. Percentueel gezien zijn er meer gescheiden personen in de controlegroep dan in de experimentele groep. De gemiddelde leeftijd van alle deelnemers is 83 jaar. Uit de gegevens over het opleidingsniveau blijkt dat ruim de helft van de respondenten een laag opleidingsniveau heeft. Ongeveer 4% van de deelnemers heeft een opleiding gevolgd in het hoger of universitair onderwijs. In de experimentele groep is het percentage deelnemers met cognitieve problemen hoger dan in de controlegroep, maar deze verschillen zijn niet significant. Ruim driekwart van de deelnemers in beide onderzoeksgroepen heeft geen grote problemen met horen en/of zien, wanneer zij die daarop aangewezen zijn, van hulpmiddelen (bril, gehoorapparaat) gebruik maken. Op basis van deze gegevens zijn er bij de meerderheid van de deelnemers geen problemen te verwachten bij het gebruik van de Verhalentafel. Samenvattend blijken de experimentele groep en de controlegroep nauwelijks van elkaar te verschillen op voornoemde kenmerken. Vrouwelijke deelnemers zijn in beide groepen meer vertegenwoordigd. Dit komt overeen met doorsnee populatie van verpleeg- en verzorgingshuizen. Vrouwen worden gemiddeld ouder dan mannen; van de populatie 80 jaar en ouder is 69% van het vrouwelijke geslacht. Vanwege de geringe verschillen in deelnemerskenmerken tussen de twee groepen is de kans klein dat eventuele effecten het gevolg zijn van een onevenwichtige samenstelling van de onderzoeksgroepen.

Tabel 1: Achtergrondgegevens van de respondenten (n) van de experimentele groep en de controlegroep bij aanvang van deelname aan het Verhalentafelproject

Kenmerken respondent	Categorie	Experimentele groep (n=46)		Controlegroep (n=77)	
		n	%	n	%
Sekse	Vrouw	36	78,3	53	68,8
	Man	10	21,7	24*	31,2
Burgerlijke staat	Gehuwd/samenwonend	8	17,4	14	18,2
	Gescheiden	2	4,3	10*	13,0
	Weduwestaat	32	69,6	49	63,6
	Nooit getrouwd	4	8,7	4	5,2
Leeftijd	50-59	0	0	0	0
	60-69	2	4,7	5	6,7
	70-79	11	25,6	17	22,7
	80 en ouder	30	69,8	53*	70,7
Opleiding	Laag	28	62,2	45*	58,4
	Middel	14	31,1	30*	39,0
	Hoog	3	6,7	2	2,6
Aantal jaren woonachtig in omgeving	0-20	13	28,9	26*	34,7
	21-40	7	15,6	16	21,3
	41-60	7	15,6	14	18,7
	61-80	7	15,6	7	9,3
	80-langer	11	24,4	12	16,0
Cognitieve stoornissen (MMSE)	Geen (27-30)	18	39,1	36*	46,8
	Matig (21-26)	19	41,3	33	42,9
	Ernstig < 21	9	19,6	8	10,4
Zintuigfuncties					
Gezichtsvermogen	Geen/nauwelijks problemen	36	78,3	66*	85,7
	Wel problemen	10	21,7	11	14,3
Gehoor	Geen/nauwelijks problemen	38	82,6	65*	84,4
	Wel problemen	8	17,4	12	15,6

MMSE= Mini-Mental State Examination. Opm.: * =significant verschil tussen de experimentele en de controlegroep binnen een bepaalde categorie (χ^2 -waarden, $p < 0,05$).

3.3. Analyse en beschrijving van de interventievariabelen

In de volgende paragrafen worden de uitkomsten gepresenteerd van de scores op de vragenlijsten. In verband met de interpretatie van deze gegevens volgt een toelichting op de wijze waarop de scores tot stand zijn gekomen en op welke manier ze geanalyseerd zijn.

Alle deelnemers hebben op de afzonderlijke vragenlijsten een totaalscore behaald. Van alle totaalscores op de betreffende vragenlijst wordt een gemiddelde score berekend. De scores die in de tabellen zijn weergegeven, betreffen deze gemiddelde scores (bijvoorbeeld: de gemiddelde score van alle totaalscores op de eenzaamheidsschaal - zie tabel 3). De gemiddelde score zegt dus iets over de score van de groep in zijn geheel en niets over het individu.

Om betekenis te kunnen geven aan een gemiddelde score (hoog/laag, positief/negatief), moeten we weten wat de minimale en de maximale waarde is die behaald kan worden op een vragenlijst (range) en hoe die waarden corresponderen met een positieve dan wel negatieve uitkomst. Bij de Geriatric Depression Scale bijvoorbeeld varieert de score van 0-15 punten, waarbij een hoge score (15) correspondeert met ernstige gevoelens van depressiviteit (negatieve uitkomst). Daarom is onder elke tabel de range van de vragenlijst weergegeven en de wijze waarop de score samenhangt met een positieve dan wel een negatieve uitkomst.

Tot dusver is gesproken over een positieve ofwel een negatieve uitkomst, maar niet iedereen scoort óf heel hoog, óf heel laag. Vanzelfsprekend kunnen mensen ook ergens in het midden scoren. De totale range van scores op een vragenlijst vormt een continuüm. Toch wordt in onderzoek vaak een omslagpunt (cut off) gehanteerd. Dit omslagpunt betreft een grensscore waarbij men in de praktijk spreekt van wel of geen klinisch relevante symptomen. Zo wordt bij de depressieschaal een score van 4 of hoger als grensscore gehanteerd voor klinische relevante symptomen. Alle mensen die boven deze cut off scoren, worden dus 'ziek' genoemd, ook al zijn er nog een heleboel variaties tussen 4 en 15. Wanneer zo'n omslagpunt gehanteerd wordt bij de betreffende schaal, wordt deze onder de tabel vermeld.

In de linker kolom van de tabellen zijn de variabelen weergegeven waarop de scores behaald worden. Daarnaast staat een kolom met de uitkomsten van de experimentele groep en rechts daarvan een kolom met gegevens over de controlegroep. Voor beide groepen is een kolom opgenomen waarin het aantal deelnemers vermeld is (aangegeven met de letter 'n').

In de kolommen zijn eerst de gegevens opgenomen van alle deelnemers uit de experimentele groep, respectievelijk de controlegroep. Vervolgens is uit beide groepen een selectie gemaakt van deelnemers die bij aanvang een 'negatieve' score hadden; bijvoorbeeld ernstige gevoelens van depressiviteit of een laag zelfvertrouwen. Het was essentieel om dat vast te stellen, omdat een interventie - in dit geval het gebruik van de Verhalentafel - alleen effectief kan zijn wanneer verbetering van de situatie mogelijk is. Bij mensen die niet depressief zijn bijvoorbeeld, is geen effect, geen lagere score op een depressieschaal te verwachten. Omdat er alleen sprake kan zijn van een effectieve interventie als deelnemers consequent aanwezig zijn, is ook geselecteerd op deelname (de mate waarin de respondenten bij de Verhalentafelsessies aanwezig waren). Van hoge opkomst is sprake als een deelnemer 70% of vaker heeft deelgenomen. Bij minder dan 70% aanwezigheid is sprake van lage opkomst.

Tenslotte wordt in de tekst regelmatig gesproken over significante verschillen. Significantie betekent dat het gevonden verschil (met 95% zekerheid) niet op toeval berust. In de tabellen is significantie aangegeven met een asterisk.

3.4. Sociaal welbevinden

Als effectmaat voor sociaal welbevinden is de vragenlijst 'Sociale relaties' gebruikt. In tabel 2 zijn de gemiddelde scores op deze vragenlijst weergegeven. Uit deze tabel blijkt dat de totaalscore van de controlegroep constant is gebleven tussen de voor- en nameting. De totaalscore in de experimentele groep daalt echter met ruim een punt (van 17,29 naar 16,0), hetgeen correspondeert met enige achteruitgang in sociale relaties (niet significant). Dezelfde analyse is nogmaals verricht voor de mensen die bij aanvang een lage score hadden (corresponderend met weinig sociale contacten, score van 18 of lager). Dat laat een ander verloop zien van de gemiddelde score in de experimentele groep. De score neemt met een punt toe en de controlegroep stijgt met 0,6 punt. Deze toename is echter in beide groepen niet significant.

Vervolgens is bekeken of het scoreverloop samenhangt met de mate waarin is deelgenomen aan de Verhalentafelsessies. Deze gegevens worden in de onderste twee rijen van tabel 2 gepresenteerd. In beide groepen (lage en hoge opkomst groep) is sprake van nagenoeg dezelfde stijging tussen de voor- en nameting. Van een samenhang tussen deelname en een hogere score op de vragenlijst 'Sociale relaties' is geen sprake.

Analyses van de gemiddelde scores per vraag leiden niet tot andere uitkomsten. Op de nameting vinden we ongeveer dezelfde scores als op de voormeting. Ook subtotaalscores op clusters van vragen (verzameling van vragen die ongeveer hetzelfde meten zoals vertrouwelijk contact of contacten binnen de instelling), geven geen aanleiding tot andere interpretaties.

Tabel 2: Gemiddelde scores van de vragenlijst 'Sociale relaties' voor controle- en de experimentele groep, gemeten voor en na de interventie met de Verhalentafel

	Experimentele groep			Controlegroep		
		Voor	Na		Voor	Na
Gem. score 'sociale relaties'	n=41	17,29	16,00	n=68	15,91	15,76
Gem. score ≤18	n=29	14,86	15,89	n=60	14,57	15,17
Score ≤18 EN 1-70% deelname	n=11	14,27	15,35			
Score ≤18 EN ≥ 70% deelname	n=18	15,21	16,22			

n=het aantal deelnemers, Gem.=gemiddelde, Range score= 9-45 punten (hogere score correspondeert met meer contact).

Samenvattend: op basis van bovenstaande gegevens vinden we geen steun voor de hypothese dat het gebruik van de Verhalentafel tot meer sociale contacten leidt buiten de contacten tijdens de wekelijkse activiteit met de Verhalentafel (meer hierover in paragraaf 4.2). Frequentie van deelname geeft geen aanleiding tot andere interpretaties.

3.5. Emotioneel welbevinden

3.5.1. Eenzaamheid

In tabel 3 zijn de resultaten weergegeven van de scores op de eenzaamheidsschaal. Het betreft hier gemiddelde scores voor de controlegroep, respectievelijk de experimentele groep. Uit de tabel valt af te leiden dat de scores van beide groepen redelijk constant blijven. Analyse van de scores van deelnemers die bij aanvang van het project 'matig tot extreem' eenzaam waren (score van 3 of hoger) laten een ander beeld zien: er is voor beide groepen sprake van een significante afname in eenzaamheid op de gemiddelde totaalscore. Deze afname is voor de experimentele groep hoger (1.18 punten) dan voor de controlegroep (0.67 punt).

Voor de experimentele groep is verder gekeken of de mate van deelname samenhangt met de vermindering van eenzaamheid. Dit blijkt inderdaad het geval te zijn. Van de mensen die minder dan 70% van de sessies hebben bijgewoond, was de afname van de gemiddelde eenzaamheid 0.9, terwijl bij de deelnemers die vaker deelnamen een reductie werd gevonden van 1.42 punten.

Tabel 3: Gemiddelde eenzaamheidsscores van de controle- en de experimentele groep, gemeten voor en na de interventie met de Verhalentafel

	Experimentele groep			Controlegroep		
		Voor	Na		Voor	Na
Gem. score eenzaamheid	n=46	3,13	3,04	n=77	3,66	3,48
Gem. score eenzaamheid ≥ 3	n=22	5,50*	4,32	n=49	5,24*	4,57
Score ≥ 3 EN 1-70% deelname	n=10	5,60	4,70			
Score ≥ 3 EN $\geq 70\%$ deelname	n=12	5,42	4,00			

Eenzaamheid is gedefinieerd als een score van 3 of hoger op de eenzaamheidsschaal, Gem.=gemiddelde n=het aantal deelnemers dat aan de criteria voldoet, * =significant verschil tussen voor- en nameting binnen de groep (F-waarden, $p < 0,05$). Range score=0-11 punten (0=niet eenzaam; 11 is extreem eenzaam, omslagpunt bij een score van 3 of hoger).

Samenvattend: er zijn aanwijzingen dat deelname van eenzame ouderen aan de Verhalentafelsessies hun gevoelens van eenzaamheid doet verminderen. Frequentie van deelname vergroot dit effect. Afname van eenzaamheidsgevoelens doen zich echter ook voor in de controlegroep maar in mindere mate.

3.5.2. Depressie

In tabel 4 zijn de resultaten weergegeven van de scores op de Geriatric Depression Scale (Yesavage et al., 1983). De gemiddelde scores van alle respondenten uit de controlegroep en de experimentele groep bleven, evenals bij eenzaamheid, redelijk constant tussen voor- en nameting. Ook hier is gekeken naar de mate waarin de deelnemers bij aanvang negatief scoorden ('matig' tot 'ernstig' depressief). Hiervoor is op twee manieren geselecteerd, namelijk op een score van ≥ 4 op de depressie schaal (criterium 1) en op een score van ≥ 6 (criterium 2). Beide zijn gehanteerde criteria voor klinisch relevante symptomen (Almeida & Almeida, 1999; Schreiner et al., 2003; Vinkers et al., 2004). Aan de hand van deze criteria blijven er nog respectievelijk 14 en 7 respondenten over in de experimentele groep. We zien nu dat bij al deze respondenten de gemiddelde score afneemt. We zien nu dat in beide groepen de gemiddelde score afneemt. Bij criterium 1 (score ≥ 4) is deze afname in de controlegroep zelfs iets groter dan de experimentele groep. Selectie op basis van criterium 2 laat in beide groepen nagenoeg eenzelfde afname zien.

Dezelfde analyse is nogmaals uitgevoerd, waarbij ook nog gekeken is naar de mate van aanwezigheid bij de Verhalentafelsessies. Bij de mensen die minder dan 70% aanwezig waren en een hoge score hadden op de voormeting, was een toename te zien van de depressiescore op zowel criterium 1 als 2. Bij de respondenten die bij meer dan 70% van de sessies aanwezig waren, werd voor criterium 1 en 2 een afname gevonden van respectievelijk 1.4 en 1.2 punten.

Tabel 4: Gemiddelde depressiescores van de controle- en de experimentele groep, gemeten voor en na de interventie met de Verhalentafel

	Experimentele groep			Controle groep		
		Voor	Na		Voor	Na
Gem. score depressie	n=46	2,83	2,93	n=77	2,99	2,76
Gem. score depressie ≥ 4	n=14	6,36	6,07	n=24	6,25	4,88*
Gem. score depressie ≥ 6	n=7	8,43	8,00	n=15	7,33	5,87
Score ≥ 4 EN 1-70% deelname	n=7	5,71	6,57			
Score ≥ 4 EN $\geq 70\%$ deelname	n=7	7,00	5,57			
Score ≥ 6 EN 1-70% deelname	n=2	9,00	10,50			
Score ≥ 6 EN $\geq 70\%$ deelname	n=5	8,20	7,00			

* = verschil is significant bij $p < .05$, Gem.= gemiddelde, Range score=0-15 punten (0=niet depressief; 15 ernstig depressief, omslagpunt bij een score van 4 of 6).

Samenvattend: deelnemers in beide onderzoeksgroepen laten na verloop van tijd een vermindering van depressieve gevoelens zien. Frequentie van deelname lijkt van invloed te zijn op de afname van deze gevoelens bij mensen in de experimentele groep.

3.5.3. Mastery

Mastery wordt omschreven als de mate waarin een persoon het gevoel heeft zelf controle te hebben over gebeurtenissen in zijn/haar leven. De onderzoekers gingen uit van de hypothese dat deelname aan de Verhalentafel het gevoel van controle zou kunnen versterken. Immers, mensen leren nieuwe vaardigheden op een voor hen veelal onbekend terrein (informatietechnologie) en zien direct resultaat van hun handelen (de fragmenten die ze zelf hebben gekozen).

In tabel 5 zijn de gemiddelde scores op de masteryschaal weergegeven. De gemiddelde scores van alle deelnemers laten weinig verschuivingen zien in het scoreverloop. Selectie op respondenten met een lage score op de masteryschaal (score ≤ 21 , c.q. weinig gevoel van controle), laat in beide groepen een toename van mastery zien, die bij de controlegroep significant is.

Selecteren we op de mate van aanwezigheid bij de sessies, dan zien we een overeenkomstig beeld met dat van depressie en eenzaamheid. Deelnemers die vaak aanwezig waren (meer dan 70%) scoorden significant hoger op de nameting, terwijl de deelnemers die weinig aanwezig waren, slechter scoorden.

Samenvattend: de uitkomsten laten zien dat frequent gebruik van de Verhalentafel een positief effect heeft op mastery bij mensen met een lage score op de voormeting. Opvallend is dat de mastery in de controlegroep ook toe nam.

Tabel 5: Gemiddelde mastery scores van de controle- en de experimentele groep, gemeten voor en na de interventie met de Verhalentafel

	Experimentele groep			Controlegroep		
		Voor	Na		Voor	Na
Gem. score mastery	n=45	23,89	23,58	n=76	23,58	23,76
Gem. score mastery ≤ 21	n=12	19,42	20,58	n=30	19,10	22,20*
Score ≤ 21 EN 1-70% deelname	n=5	19,80	17,80			
Score ≤ 21 EN $\geq 70\%$ deelname	n=7	19,14	22,57*			

* = verschil is significant bij $p < .05$ deze score van 21 is gebaseerd op het feit dat een derde van de deelnemers zich onder deze score bevind. Gem.=gemiddelde, Range score=7-35 punten (7=geen controle; 35 veel controle).

3.5.4. Zelfvertrouwen

In tabel 6 zijn de scores weergegeven van de antwoorden op de Rosenberg Self-Esteem Scale. Uit de tabel blijkt dat het verloop van de scores in beide groepen redelijk constant is. Bij een selectie van deelnemers die bij aanvang van de interventie een laag zelfvertrouwen hadden (gebaseerd op minimaal één standaarddeviatie van het gemiddelde) neemt de score in de experimentele groep (significant) toe, hetgeen overeenkomt met een toename van het zelfvertrouwen. Dit verschil tussen de voor- en nameting is (significant) groter in de experimentele groep in vergelijking tot het scoreverloop (0,39 punt toename) van de controlegroep. Het zou ook hier interessant zijn geweest om na te gaan welke invloed de frequentie van deelname was, maar vanwege de geringe omvang van de groep (n) was dat niet zinvol.

Tabel 6: Gemiddelde scores op zelfvertrouwen van de controle- en de experimentele groep, gemeten voor en na de interventie met de Verhalentafel

	Experimentele groep			Controlegroep		
		Voor	Na		Voor	Na
Totaalscore zelfvertrouwen	n=44	31,14	30,52	n=67	30,73	30,33
Totaalscore zelfvertrouwen ≤ 27.2 #	n=6	24,67	28,67*	n=13	25,92	26,31

* = verschil is significant (bij $p < .05$) tussen de voor- en nameting # = Deze score is gebaseerd op het gemiddelde verminderd met één keer de standaarddeviatie. Opm.: Vet gedrukte cijfers geven aan dat er significante verschillen zijn tussen de experimentele en de controlegroep ($p < 0,05$). Range score=10-40 punten (hogere scores correspondeert met meer zelfvertrouwen).

Samenvattend: het gebruik van de Verhalentafel heeft een positief effect op het zelfvertrouwen bij deelnemers met een lage score op de voormeting. Dit positieve effect vinden we niet alleen tussen de voor- en nameting, maar ook tussen de experimentele en de controlegroep.

3.6. Cognitie

Zoals reeds beschreven zijn de Mini Mental State Examination (MMSE) en vier subschalen van de CAMDEX gebruikt als maat voor het cognitief functioneren van de deelnemers. Tabel 7 geeft de scores weer op de MMSE. Op basis van deze uitkomsten lijkt de controlegroep beter te scoren op de nameting dan de experimentele groep. De verschillen tussen de voor- en nameting zijn in de controlegroep, ongeacht de gehanteerde criteria, significant. Dit geldt niet voor de experimentele groep, waar overigens wel een lichte toename van de score is te zien bij de personen die laag scoorden op de MMSE. Het verschil in toename tussen de controlegroep en de experimentele groep is niet significant. De mate waarin respondenten aan de sessies deelnamen, lijkt bij cognitie een minder prominente rol te spelen. Desondanks is een lichte verbetering te zien naarmate men vaker deelnam.

Tabel 7: Gemiddelde scores op de MMSE van de controle- en de experimentele groep, gemeten voor en na de interventie met de Verhalentafel

	Experimentele groep			Controlegroep		
		Voor	Na		Voor	Na
Totaalscore MMSE	n=46	24,06	23,73	n=77	25,15	25,82*
Totaalscore MMSE ≤26#	n=28	21,35	21,63	n=40	22,27	23,85*
Totaalscore MMSE ≤23#	n=16	18,68	19,19	n=19	19,29	21,35*
Score MMSE ≤26# EN 1-70% deelname	n=12	22,25	22,17			
Score MMSE ≤26# EN ≥ 70% deelname	n=16	24,00	24,28			
Score MMSE ≤23# EN 1-70% deelname	n=9	22,33	22,33			
Score MMSE ≤23# EN ≥ 70% deelname	n=7	23,57	24,29			

* = verschil is significant (bij $p < .05$) tussen de voor- en nameting. Range score=0-30 punten (hogere score correspondeert met betere cognitieve functie, veel gehanteerde omslagpunten zijn 23 of 26).

De CAMDEX geeft een gelijksoortig resultaat als de MMSE. De totaalscore van de subschalen is voor de controlegroep en de experimentele groep redelijk constant (zie tabel 8). Mensen die vaak aanwezig zijn geweest bij de sessies vertonen een lichte vooruitgang (0.43 punt). Een lage totaalscore bij aanvang leidde in de controlegroep tot een lichte toename van de score op de nameting. Bij de experimentele groep vonden we juist een afname (geen significante verschillen).

Vervolgens is gekeken naar de afzonderlijke subschalen van de CAMDEX. Ook hier zien we een vrijwel constant beeld van het scoreverloop. De mate waarin de deelnemers aanwezig zijn geweest lijkt ook hier nauwelijks van invloed te zijn op het cognitief functioneren.

Tabel 8: Gemiddelde scores op de subschalen van de CAMDEX van de controle- en de experimentele groep, gemeten voor en na de interventie met de Verhalentafel

	Experimentele groep			Controlegroep		
		Voor	Na		Voor	Na
Totaalscore subs. CAMDEX (max. 20)	n=44	14,59	14,89	n=71	15,63	15,98
Totaalscore subs. CAMDEX EN 1-70% deelname	n=14	13,13	13,14			
Totaalscore subs. CAMDEX EN ≥ 70% deelname	n=30	15,27	15,70			
Totaalscore subs. CAMDEX <12#	n=9	10,11	9,22	n=7	9,14	10,57
Subschaal 1; taal, begrip, motorische respons	n=46	3,56	3,43	n=77	3,45*	3,67
≥ 70% deelname	n=31	3,64	3,58			
Subschaal 2; taal, expressie, definities	n=46	4,32	4,43	n=77	4,71	4,78
≥ 70% deelname	n=31	4,45	4,77			
Subschaal 3; geheugen, retrieval verleden	n=45	3,78	3,93	n=72	4,17	4,13
≥ 70% deelname	n=30	4,00	4,17			
Subschaal 4; geheugen retrieval recent	n=45	2,91	3,09	n=76	3,28	3,43
≥ 70% deelname	n=31	3,23	3,26			

* = verschil is significant (bij $p < .05$) tussen de voor- en nameting # =Deze score is gebaseerd op het gemiddelde verminderd met één keer de standaarddeviatie. Range score= 0-20 op de totaalscore (hogere score correspondeert met betere cognitieve functie, gehanteerd omslagpunt is 12). Subscales hebben maximale scores van respectievelijk: 4, 6, 6 en 5.

Samenvattend: op basis van bovenstaande resultaten zijn er geen aanwijzingen dat het gebruik van de Verhalentafel bijdraagt aan een verbeterd cognitief functioneren.

3.7. Conclusies

Het oproepen van herinneringen met de Verhalentafel lijkt een gunstige uitwerking te hebben op met name het emotioneel welbevinden van de deelnemers. De Verhalentafel heeft een positief effect op mastery. Ook zijn er aanwijzingen dat het de gevoelens van eenzaamheid en depressiviteit doet verminderen. Voorwaarde is wel dat personen aan tenminste 70% van de sessies hebben deelgenomen en bij aanvang een lage score op de betreffende schalen

behaalden. Er is een significant effect gevonden op de scores van zelfvertrouwen. Niet alleen tussen de voor- en nameting, maar ook tussen de experimentele en de controlegroep.

Het gebruik van de Verhalentafel leidde niet tot hogere scores op de uitkomstmaten van cognitie (MMSE en CAMDEX) en sociaal welbevinden (vragenlijst 'Sociale relaties'). Dat laatste is een onverwachte bevinding, temeer omdat uit de belevingsvragenlijsten (hoofdstuk 4) en de kwalitatieve interviews (hoofdstuk 5) een heel ander beeld naar voren komt. Mogelijke verklaring hiervoor is dat deze effecten zich moeilijk hebben laten vangen in deze/een vragenlijst.

4. Ervaringen en belevingen

4.1. Inleiding

Om te achterhalen hoe het gebruik van de Verhalentafel door de gebruikers werd ervaren, is een schriftelijke vragenlijst (belevingsvragenlijst) afgenomen onder de deelnemers uit de experimentele groep. Deze vragenlijst (zie bijlage 7) is vier én tien weken na ingebruikname van de Verhalentafel afgenomen. De vragenlijst werd direct na afloop van een sessie, onder begeleiding door de bewoners zelf ingevuld. De aldus verkregen informatie moest onder andere inzicht geven in het gebruiksgemak van en de tevredenheid met de Verhalentafel, en in de vraag of de fragmenten herinneringen oproepen en uitnodigen tot sociale interactie.

4.2. Resultaten belevingsvragenlijst

In de tabellen 9 t/m 11 zijn de antwoorden van de respondenten op de belevingsvragenlijst weergegeven. Omwille van de overzichtelijkheid zijn de uitkomsten de categorieën mee eens en volledig mee eens samengevoegd tot % eens. Bij de percentages oneens zijn de antwoordcategorieën helemaal mee oneens en mee oneens samengenomen. Dit betekent dat de antwoorden noch eens/noch oneens buiten dit onderdeel van de rapportage blijven. Deze zijn wel eenvoudig te berekenen doordat zij samen met het % eens en % oneens altijd 100% vormen.

Deze categoriereductie is ook gedeeltelijk toegepast bij de vragen met andere antwoordmogelijkheden. Daar zijn de categorieën vaak en altijd of bijna altijd samengevoegd tot % vaak. In bijlage 7 zijn de antwoorden op de vragenlijst volledig weergegeven.

Naast een reductie van het aantal antwoordcategorieën zijn de vragen en bijbehorende antwoorden gethematiseerd en per thema in één tabel weergegeven. Sommige vragen raken aan meerdere thema's. Er is dan een keuze gemaakt voor het thema dat naar de mening van de onderzoekers het beste aansloot bij de betreffende vraag.

In tabel 9 is de respons te vinden op de vragen met betrekking tot de sociale component van de Verhalentafel, die nagaan of het gebruik van de Verhalentafel uitnodigt tot sociale interactie met andere deelnemers.

Ruim een derde van de deelnemers vindt dat de fragmenten vaak uitnodigen (vraag nr. 1) om hierover met anderen te praten. Bij bijna de helft van de deelnemers is dat soms het geval. Een derde van de mensen geeft op de eerste vragenlijst aan vaak mee te maken dat mensen hun ervaringen met hen delen (nr. 2). Dit percentage is na acht weken overigens afgenomen tot 20%. Ook vindt ruim 40% van de deelnemers dat er vaak interessante gesprekken tot stand komen (nr. 3), hoewel dit percentage bij de tweede vragenlijst is afgenomen tot ruim 20%. Ongeveer twee derde van de respondenten tijdens de eerste ronde en drie kwart van de deelnemers tijdens de tweede ronde maakt zelden of nooit samen met anderen gebruik van de Verhalentafel buiten de wekelijkse groepsactiviteit om (nr. 4). Ongeveer twee derde van de deelnemers vindt de Verhalentafel een goede manier om met mensen in contact te komen (nr. 10). Eenzelfde percentage vindt dat men de medegebruikers ook daadwerkelijk beter leert kennen (nr. 11). Ongeveer twee derde van de deelnemers is het oneens met de stelling "de Verhalentafel liever alleen te gebruiken dan met anderen" (nr. 12). Dat wordt bevestigd door een andere vraag: 90% van de respondenten vindt het leuk om de Verhalentafel juist met meerdere mensen tegelijk te gebruiken (nr. 13). Deelname aan de Verhalentafel blijkt ten tijde

van de eerste afname van de vragenlijst bij 45% van de deelnemers tot nieuwe kennissen te leiden. Dit percentage is tijdens de tweede ronde toegenomen tot 60% (nr. 14). Ook de betrokkenheid bij andere deelnemers lijkt door de Verhalentafel te worden bevorderd. Respectievelijk 61,5% en 77,2% is zich tijdens de eerste en tweede afname van de belevingsvragenlijst meer betrokken gaan voelen bij medegebruikers van de Verhalentafel (nr. 15).

Tabel 9: resultaten van de belevingsvragenlijst betreffende de sociale component van de Verhalentafel na vier en na acht weken gebruik

Nr.	Vragen	Antwoordcategorieën	4 weken (n=56)	8-10 weken (n=46)
1*.	Hoe vaak nodigen de beeld- en geluidsfragmenten u uit om hierover te praten met anderen?	☐ zelden of nooit ☐ soms ☐ vaak	17,0 45,3 37,7	20,0 44,4 35,5
2.	Hoe vaak vertellen andere gebruikers van de Verhalentafel hun ervaringen aan u?	☐ zelden of nooit ☐ soms ☐ vaak	34,0 34,0 32,1	42,2 37,8 20,0
3.	Hoe vaak komen er door de Verhalentafel interessante gesprekken tot stand?	☐ zelden of nooit ☐ soms ☐ vaak	11,1 46,3 42,6	20,5 56,8 22,7
4.	Hoe vaak maakt u samen met andere mensen gebruik van de VT buiten om de wekelijkse groepsactiviteit?	☐ zelden of nooit ☐ soms ☐ vaak	63,0 25,9 11,2	78,6 16,7 4,8
10.	De Verhalentafel is een goede manier om met mensen in contact te komen.	☐ oneens ☐ eens	12,2 71,4	13,3 66,7
11.	De mensen die meedoen aan de Verhalentafel leer ik beter kennen.	☐ oneens ☐ eens	10,2 67,3	13,6 75,0
12.	Ik maak liever alleen van de Verhalentafel gebruik dan met anderen.	☐ oneens ☐ eens ☐ nvt	67,0 17,6 13,7	62,3 15,5 15,6
13.	Het is leuk dat de Verhalentafel met meerdere mensen tegelijk is te gebruiken.	☐ oneens ☐ eens ☐ nvt	6,0 90,0	4,5 93,2
14.	Het gebruik van de Verhalentafel leidt tot nieuwe kennissen.	☐ oneens ☐ eens	20,4 44,9	20,0 60,0
15.	Het gezamenlijk bekijken of beluisteren van beelden maakt me meer betrokken bij anderen.	☐ oneens ☐ eens	9,6 61,5	4,5 77,2

**De nummers corresponderen met de nummers van de oorspronkelijke vragenlijst (zie ook bijlage 7).*

In tabel 10 zijn de vragen weergegeven van de meer emotionele/persoonlijke aspecten betreffende het gebruik van de Verhalentafel. Het gaat hier om vragen die de mogelijkheid bieden om emoties te uiten (zoals plezier of verdriet), alsmede persoonlijke ervaringen en/of herinneringen te vermelden, die door de Verhalentafel zijn opgeroepen.

Tabel 10: resultaten van de belevingsvragenlijst betreffende de emotionele/persoonlijke component van de Verhalentafel na vier en na acht weken gebruik

Nr.	Vragen	Antwoordcategorieën	4 weken (n=56)	8-10 weken (n=46)
5*	Hoe vaak leidt het vertoonde materiaal tot herinneringen aan vroeger?	☐ zelden of nooit ☐ soms ☐ vaak	7,4 14,8 77,8	6,7 15,6 77,8
6.	Hoe vaak moet u lachen om de vertoonde beelden?	☐ zelden of nooit ☐ soms ☐ vaak	1,9 67,9 30,2	2,3 59,1 38,6
7.	Hoe vaak wordt u verdrietig van de vertoonde beelden?	☐ zelden of nooit ☐ soms ☐ vaak	49,0 40,8 10,2	64,3 31,0 4,8
8.	Hoe vaak zijn de fragmenten aanleiding om over persoonlijke ervaringen te praten?	☐ zelden of nooit ☐ soms ☐ vaak	5,9 54,9 39,2	11,1 55,6 33,3
9.	Hoe vaak zijn deze persoonlijke ervaringen negatief van aard?	☐ zelden of nooit ☐ soms ☐ vaak	60,0 32,0 8,0	64,3 28,6 7,2
23.	De fragmenten zijn aanleiding om over persoonlijke ervaringen te praten.	☐ oneens ☐ mee eens	14,0 70,0	17,6 72,7

**De nummers corresponderen met de nummers van de oorspronkelijk vragenlijst (zie ook bijlage 7).*

De fragmenten van de Verhalentafel leiden vaak tot herinneringen aan vroeger (78%). Een derde van de deelnemers geeft aan vaak te moeten lachen om de fragmenten van de Verhalentafel. Dit percentage blijkt ten tijde van de tweede vragenlijstronde te zijn toegenomen tot bijna 40% (nr. 6). De fragmenten lijken slechts in beperkte mate verdriet op te roepen. Tijdens de eerste vragenlijstronde is dit voor 10% vaak het geval en dit percentage is tijdens de tweede afname verminderd tot 5% (nr. 7). Het merendeel van de respondenten vindt dat de fragmenten aanleiding geven om soms (resp. 55% en 39%) tot vaak (resp. 39% en 32%) over persoonlijke ervaringen met anderen te praten (nr. 8). Rond de 70% van de deelnemers is het eens met de stelling dat de fragmenten aanleiding zijn om over persoonlijke ervaringen te praten (nr. 23). Het gaat dan in bijna tweederede van de gevallen om positieve ervaringen (resp. 60% en 64%).

In tabel 11 zijn de resultaten weergegeven van de tevredenheid over het gebruik van de deelnemers met de Verhalentafel. Het betreft hier niet alleen technische aspecten van de Verhalentafel zoals geluid- en beeldkwaliteit van de fragmenten, maar ook de inhoud van de fragmenten en de mate van tevredenheid over bijvoorbeeld de groepsbijeenkomsten met de Verhalentafel. Voor de vragen in tabel 11 zijn ook de gemiddelde scores berekend. Die zijn gebaseerd op de vijf antwoordmogelijkheden (helemaal mee oneens tot helemaal mee eens) en liggen tussen de 1 en 5. De waarde 3 staat voor 'noch eens/noch oneens' en houdt het midden tussen positieve en negatieve waarderingen. Bij een positief oordeel is de score hoger dan drie en bij een negatief oordeel is de score lager dan 3.

Tabel 11: resultaten van de belevingsvragenlijst betreffende de gebruikerstevredenheid van de Verhalentafel na vier en na acht weken gebruik

Nr.	Vragen	Antwoord-categorieën	4 weken (n=56)	8-10 weken (n=46)	Gem. 4 wkn	Gem. 8-10 wkn
16*	Het is leuk om beelden of geluidsfragmenten van vroeger terug te zien.	☐ oneens ☐ eens	5,9 88,2	0,0 93,2	4,1	4,3
17.	De sfeer tijdens de groepsbijeenkomst met de Verhalentafel is gezellig.	☐ oneens ☐ eens	6,0 88,0	2,4 95,2	4,0	4,2
18.	De lokale fragmenten zijn interessanter dan algemene fragmenten.	☐ oneens ☐ eens	18,2 50,0	32,5 42,5	3,4	3,2
19.	De Verhalentafel is een waardevolle toevoeging aan mijn woonomgeving.	☐ oneens ☐ eens	6,0 54,0	23,2 44,2	3,6	3,3
20.	Documentaireachtige fragmenten (polygoon) zijn interessanter dan amusement fragmenten.	☐ oneens ☐ eens	32,0 42,0	32,5 37,2	3,1	3,1
21.	Je raakt snel uitgekeken op de fragmenten.	☐ oneens ☐ eens	30,0 50,0	36,3 47,7	3,2	3,2
22.	Ik vind het leuk om fragmenten meerdere keren te bekijken	☐ oneens ☐ eens	19,2 61,5	25,0 56,8	3,5	3,3
24.	Het zou een waardevolle toevoeging zijn als de Verhalentafel wordt uitgebreid met lokale informatie, zoals een kabelkrant en bewonersinformatie.	☐ oneens ☐ eens	10,0 76,0	7,0 74,4	3,9	4,0
25.	Het zou prettig zijn om vooraf te kunnen zien hoelang een fragment duurt.	☐ oneens ☐ eens	33,3 31,2	40,5 40,5	3,0	3,0
26.	De Verhalentafel is makkelijk te bedienen.	☐ oneens ☐ eens	5,9 80,4	14,7 80,5	3,9	3,9
27.	Ik vind de wekelijkse bijeenkomst te lang duren.	☐ oneens ☐ eens	60,8 9,8	45,0 22,5	2,4	2,7
28.	De vertoonde beelden zijn goed te zien.	☐ oneens ☐ eens	30,6 61,2	23,2 58,2	3,5	3,5
29.	De geluidsfragmenten zijn goed te horen.	☐ oneens ☐ eens	11,8 78,5	11,9 71,4	3,9	3,7
30.	Ik vind een belangrijk aspect van de Verhalentafel dat er vrolijke fragmenten te zien en te horen zijn.	☐ oneens ☐ eens	6,1 83,7	2,3 88,4	4,0	4,1
31.	Als u gebruik maakt van de Verhalentafel, kunt u dan alle andere gebruikers aankijken?	☐ ja ☐ nee	43,1 56,9	53,5 46,5	-	-
32.	Ik vind het belangrijk om de andere gebruikers van de Verhalentafel te kunnen aankijken.	☐ oneens ☐ eens	15,7 72,5	11,9 81,0	3,7	4,0
33.	De meeste fragmenten zijn qua lengte.....	☐ te kort ☐ goed ☐ te lang	28,0 72,0 0,0	34,9 58,1 7,0	-	-
34.	Ik zou een koptelefoon bij de Verhalentafel willen gebruiken om de fragmenten beter te kunnen horen.	☐ oneens ☐ eens	68,7 18,7	52,4 26,2	2,4	2,6

*De nummers corresponderen met de nummers van de oorspronkelijk vragenlijst (zie ook bijlage 7). Gem. = gemiddelde van de antwoordcategorieën. De twee negatief geformuleerde stellingen zijn cursief weergegeven.

Uit tabel 11 is af te leiden dat op vrijwel alle aspecten voldoende tot ruim voldoende wordt gescoord. Het blijkt leuk te zijn om beelden van vroeger te zien (nr. 16) en er heerst een overwegend gezellige sfeer tijdens de groepsbijeenkomsten met de Verhalentafel (nr. 17). Slechts 10% vindt deze sessies te lang duren, maar getuige de tweede vragenlijstafname neemt dit percentage toe tot 23% (nr. 27). Ongeveer de helft van de mensen is het eens met de stelling dat lokale fragmenten interessanter zijn dan algemene fragmenten (nr. 18) en men lijkt een (lichte) voorkeur te hebben voor documentaireachtige fragmenten boven amusementsfragmenten (nr. 20). De helft van de deelnemers geeft te kennen snel op de fragmenten te zijn uitgekeken (nr. 21). Tegelijkertijd vindt een ruime meerderheid (resp. 61% en 57%) het wel leuk om bepaalde fragmenten meerdere keren te kunnen bekijken (nr. 22).

Driekwart van de deelnemers vindt het een waardevolle toevoeging als de Verhalentafel zou worden uitgebreid met lokale informatie zoals een kabelkrant (nr. 24). Ongeveer een derde

van de deelnemers zou graag vooraf willen weten hoe lang een fragment duurt. Dit percentage is toegenomen tot 40% ten tijde van de tweede vragenlijstafname (nr. 25). In het algemeen vindt 80% van de deelnemers de Verhalentafel makkelijk te bedienen (nr. 26). Rond de 60% van de deelnemers kan de beelden goed zien (nr. 28) en drie kwart van de mensen kan de geluidsfragmenten goed horen (nr. 29). De meeste deelnemers (resp. 84% en 88%) vinden het belangrijk dat er vrolijke fragmenten te horen en te zien zijn. Ongeveer de helft van de deelnemers geeft te kennen andere deelnemers te kunnen aankijken tijdens het gebruik van de Verhalentafel, (nr. 31). Ruim drie kwart van de deelnemers vindt dit ook van belang (nr. 32). De lengte van de fragmenten zijn volgens respectievelijk 28% en 35% van de deelnemers te kort (nr. 33). Het gebruik van een koptelefoon (nr. 34) spreekt een beperkt aantal mensen aan (resp. 19% en 26%).

4.3. Belevingsvragenlijst; gemiste fragmenten & toevoegingen

De laatste twee vragen van de belevingsvragenlijst waren open vragen:

35. Heeft u bepaalde onderwerpen gemist in het beeldmateriaal van de Verhalentafel?

36. Wat zou u zelf graag willen toevoegen aan de Verhalentafel?

Vraag 35 heeft een keur aan antwoorden opgeleverd, die in te delen zijn in een aantal categorieën:

- Allereerst wordt herhaaldelijk opgemerkt dat het interessant zou zijn om meer lokale informatie in de Verhalentafel op te nemen. Sommige respondenten noemen de stad waar ze wonen. Bijvoorbeeld: "ik zou graag iets van Scheveningen van vroeger willen zien". Andere respondenten willen graag informatie "uit de regio" of over "de levensgewoonten van mensen uit de regio".
- Ook meer recente fragmenten zouden opgenomen mogen worden in de Verhalentafel. In deze categorie vallen opmerkingen als "moderne beelden in kleur" en "meer actuele onderwerpen".
- Verder blijkt er behoefte aan (meer) documentaire fragmenten en met name over de natuur. Genoemd zijn: "het landleven en tuinen" en "dieren".
- Ook werd soms opgemerkt dat de huidige documentairefragmenten aan de korte kant waren.
- Tenslotte werd ook waarde gehecht aan meer muziekfragmenten. De keuze varieerde van klassieke muziek ("Beethoven") tot aan meer populaire muziek zoals "BZN".

De antwoorden op vraag 36 komen, voor wat betreft de categorieën, veelal overeen met vraag 35. Wel zijn hier meer gedetailleerde opmerkingen gemaakt. Men geeft niet zozeer het soort fragment aan dat men graag wil toevoegen, maar ook het specifieke fragment. Voorbeelden zijn; "optreden van Mini en Maxie", "Godfried Bomans", "Snip en Snap" en "het fragment van Anton Geesink die zijn tegenstander aan zijn haren van het podium gooide"(!). Naast deze suggesties ter verbetering was er ook waardering voor de inhoud van de tafel: "er is van alles te zien, ik zou niet weten wat erbij moet", "ben tevreden zo", en "nee, het was allemaal compleet".

4.4. Conclusies

Uit bovenstaande bevindingen blijkt dat de Verhalentafel een geschikt instrument is ter bevordering van sociale interactie. De deelnemers ervaren de tafel als een ontspannen manier om met mensen in contact te komen en bij een deel van de gebruikers is zelfs sprake van een uitbreiding van de kennissenkring. Deelname leidt tot interessante gesprekken en men heeft het gevoel elkaar beter te leren kennen.

Wanneer de vragenlijst voor de tweede keer wordt afgenomen, blijkt een aantal van deze aspecten lager te scoren; zo werden er in vergelijking tot de eerste meting minder vaak

ervaringen uitgewisseld, kwamen er minder vaak interessante gesprekken tot stand en werd er minder vaak met andere mensen van de Verhalentafel gebruik gemaakt buiten de wekelijkse groepsessie om. Naar verloop van tijd neemt die betrokkenheid toe. Toch zien we dat de betrokkenheid en de kennissenkring naar verloop van tijd toe nam. Waarschijnlijk nam de belangstelling voor gebruik van de Verhalentafel af, maar leidden de wekelijkse bijeenkomsten tot verhoogde betrokkenheid bij elkaar. Afname van de belangstelling voor de Verhalentafel zou het gevolg kunnen zijn van verzadiging. Een opvallende bevinding is verder dat weinig gebruik wordt gemaakt van de Verhalentafel buiten de wekelijkse groepsactiviteit om. In hoofdstuk 5 wordt dit onderwerp verder besproken aan de hand van de semi-gestructureerde interviews.

De Verhalentafel blijkt een goed instrument te zijn om herinneringen op te roepen. Bij vrijwel alle deelnemers is dit soms tot vaak het geval. De positieve ervaringen voeren hierbij veelal de boventoon.

De gebruikerstevredenheid van de Verhalentafel is hoog; op vrijwel alle aspecten van het gebruik scoorde de Verhalentafel (ruim) voldoende. Ook de bijeenkomsten werden goed gewaardeerd op aspecten als sfeer en plezier.

Opmerkingen over de keuze van de fragmenten wijzen op belangstelling voor meer lokale en recente informatie, meer en langere documentairefragmenten, en meer muziek.

5. Bewoners en personeel aan het woord

5.1. Inleiding

In dit hoofdstuk wordt verslag gedaan van de kwalitatieve uitkomsten van het onderzoek. Die laten zien wat de deelnemers en het personeel van de Verhalentafel vinden. Is het inderdaad een goed instrument om mensen te leren kennen? Leidt het tot herinneringen aan vroeger en is dat leuk? Leidt het tot veranderingen in de omgang tussen bewoners en/of personeel? Welke beleving hebben de deelnemers bij de fragmenten van de Verhalentafel? Is het een instrument om in de toekomst te blijven gebruiken? Welke toepassingen zien zij voor de Verhalentafel?

Voor de beantwoording van deze vragen zijn semi-gestructureerde interviews gehouden met de direct betrokkenen; de bewoners zelf en het personeel dat de activiteiten met de Verhalentafel begeleidde. In totaal zijn acht interviews met deelnemers gehouden en twaalf met personeelsleden van de participerende instellingen. De gegevens zijn geanalyseerd en op thema gecodeerd. Bij de beschrijving van de uitkomsten vormen deze thema's het uitgangspunt.

5.2. Deelnemers aan het woord

Werken met de Verhalentafel

Aan deelnemers is gevraagd op welke wijze zij de afgelopen periode van de Verhalentafel gebruik hebben gemaakt. In grote lijnen zag een bijeenkomst er volgens de geïnterviewden als volgt uit. De bijeenkomsten begonnen veelal met koffie drinken, voorafgaande aan het gebruik van de Verhalentafel. Soms was dit een wezenlijk onderdeel van de bijeenkomst en werd daar dus ook bewust tijd voor gereserveerd. Vervolgens werd meestal één deelnemer aangewezen die een fragment mocht uitkiezen en daarop kon reageren. Daarna volgden de reacties van andere groepsgenoten. Nadat een fragment besproken was kreeg iemand anders de gelegenheid om een fragment te kiezen en te bespreken.

Het aantal fragmenten dat bekeken werd, wisselde sterk per persoon en per bijeenkomst. De ene respondent vond vier fragmenten voldoende. Een ander zag er soms tien en vond dat weinig.

De meeste geïnterviewden gebruikten de Verhalentafel voornamelijk in groepsverband. Individueel gebruik was niet aantrekkelijk, "omdat je dan je verhaal niet kwijt kan". De – technisch ingewikkelder – opnamefunctie werd weinig gebruikt. Slechts één respondent vertelde enthousiast een verhaal te hebben ingesproken.

Attitude Verhalentafel

Onder attitude wordt verstaan, dat wat men van de Verhalentafel vindt. De antwoorden bevestigen het beeld dat in hoofdstuk 4 is beschreven. De Verhalentafel wordt in het algemeen erg positief gewaardeerd. De meeste geïnterviewden reageerden in bewoordingen als: "leuke onderwerpen, vrolijke tijdsinvulling, leuke gesprekken, gezelligheid, leuke manier om met mensen in contact te komen". Een enkele respondent nuanceerde dit beeld: "Het is best een aardige tijdsbesteding, maar echt nodig is het niet voor mensen die geestelijk nog goed bij de tijd zijn. Een uurtje praten over Wim Kan is niet noodzakelijk voor je heil".

Begeleiding activiteit

De vraag of de Verhalentafel begeleiding behoeft, wordt door vrijwel alle respondenten positief beantwoord. De redenen hiervoor zijn uiteenlopend. Sommigen geven aan dat je

begeleiding nodig hebt vanwege het leren bedienen van de Verhalentafel, zeker in het begin. Ook is begeleiding van belang om gesprekken te structureren "... anders gaat iedereen door elkaar lopen praten". Het stimuleren van gesprekken en het uitlokken van herinneringen en/of reacties wordt ook als belangrijke taak gezien van de begeleider. "Naarmate de bijeenkomsten vorderden ging het steeds meer spontaan, maar om het zover te krijgen is zeker in het begin wel een begeleider nodig".

Contact door de Verhalentafel

"Leuk om te horen wat voor herinneringen de fragmenten bij anderen opriepen. De verhalen op zich waren leuk, maar het was ook leuk dat je mensen hebt leren kennen bij de tafel. Je maakt nog eens een praatje met die mensen". Het enthousiasme van deze respondent wordt gedeeld door een groot deel van de geïnterviewden. In het algemeen lijkt men het leuk te vinden om elkaar aan de hand van het uitwisselen van verhalen beter te leren kennen. Ook leert men elkaar op een andere manier kennen: "...anders heb je dat niet zo snel, maar met de Verhalentafel wel. Die gespreksonderwerpen komen anders niet voor". Bij een aantal respondenten leidde dit er toe dat zij ook buiten de Verhalentafelsessies gemakkelijker een praatje met elkaar maakten. Een enkeling spreekt nog wel eens af met een bewoner die ook heeft deelgenomen aan de Verhalentafel, maar dit is meer uitzondering dan regel. Het effect lijkt vooral gelegen in de plezierige contacten tijdens de bijeenkomsten en in informele ontmoetingen in algemene ruimten. Niet iedereen deelt deze mening. Zo vindt een aantal geïnterviewden dat contacten met bewoners nou niet direct zijn verbeterd.

Design en techniek

De Verhalentafel wordt in het algemeen als erg gebruiksvriendelijk ervaren. Het bedienen van de knoppen en de functie ervan is door de geïnterviewden binnen een paar sessies duidelijk: "...de bediening is nooit een probleem geweest. Een keer uitleggen is genoeg. Na een paar bijeenkomsten zat het er wel in." Gevraagd naar punten ter verbetering van de Verhalentafel worden de volgende zaken genoemd: de zoekfunctie met het toetsenbord zou simpeler en sneller moeten worden, de beelden waren niet goed te zien (spiegeling en stand van de beeldschermen), de tafel functioneerde in het begin niet goed (liep 'vast') en een enkeling vond dat de groepsgenoten niet goed zichtbaar waren waardoor het moeilijk was om contact te maken. Ook bleek dat bij sommige tafels soms maar een beperkte selectie van het totaal aantal fragmenten oproepbaar was.

Fragmenten

Vrijwel alle geïnterviewden waren tevreden over het aantal fragmenten in de Verhalentafel. Volgens sommigen was zestien bijeenkomsten met dezelfde fragmenten wel lang: "...zoals het nu is, is het wel voldoende; wat meer afwisseling zou wel prettig zijn". Gevraagd naar de waardering van de inhoud van de fragmenten bleek vooral dat de vrolijke fragmenten vaak werden bekeken. Ook de documentaire- en muziekfragmenten bleken voor veel mensen interessant. Volgens de meeste geïnterviewden leidden de fragmenten tot herinneringen aan vroeger. Ook werd er regelmatig meegezongen met de Verhalentafel. Men had suggesties voor verbeteringen en ideeën over nieuwe fragmenten. In het algemeen zouden de documentaire fragmenten langer mogen duren; de muziekfragmenten zouden uitgebreid kunnen worden en er bleek duidelijk behoefte aan meer fragmenten over de lokale omgeving. Opvallend was verder dat een aantal respondenten graag ook actuele fragmenten wilden zien en fragmenten uit de zestiger en zeventiger jaren. Er was ook een respondent die voorkeur had voor internetgebruik.

Ophalen van herinneringen

De fragmenten van de Verhalentafel leidden bij de meeste geïnterviewden (spontaan) tot herinneringen aan vroeger. Vaak betrof het prettige herinneringen, maar soms ook minder prettige, zoals over de oorlog. Sommigen dachten ook later nog terug aan: "...de manier

waarop dingen vroeger gingen”. Bij anderen speelden de herinneringen verder geen rol meer buiten de Verhalentafel sessies. Doorgaans werd het ophalen van herinneringen als positief ervaren: “...het is best wel eens leuk om die oude herinneringen nog eens op te halen”. De mate waarin deelnemers emotioneel gegrepen werden door de beelden wisselde sterk. De één werd getroffen door een liedje, de ander door de oorlog en een derde werd in het geheel niet emotioneel geraakt. Eén respondent omschreef het ophalen van herinneringen als volgt: “Het een maakt het ander los, trekt het mee naar boven. Het lijkt als of ze met touwtjes aan elkaar zitten”.

5.3. Personeel aan het woord

5.3.1. Werken met de Verhalentafel

Invulling van de activiteit

De zeven instellingen die aan het Verhalentafelproject deelnamen kregen van tevoren een kort protocol over het gebruik van de tafel. Hierin waren slechts enkele aanwijzingen voor gebruik opgenomen (zie bijlage 2). Desondanks zijn er veel overeenkomsten in de wijze waarop de instellingen de bijeenkomsten vorm gaven. Meestal werd om de beurt een fragment gekozen en voorafgaand was er vaak een samenzijn met koffie. Deze opbouw van de bijeenkomst vinden we ook terug in de antwoorden van de deelnemers (zie ook paragraaf 5.2. – werken met de Verhalentafel). Een aantal begeleiders organiseerde de bijeenkomsten rondom een bepaald thema. Soms werd daar in de volgende bijeenkomsten verder op ingegaan. Het kiezen van een bepaald thema ging vaak in overleg met de deelnemers. Per instelling varieerde het aantal bekeken fragmenten tijdens een bijeenkomst van 3 tot 25 (gemiddeld ongeveer 10).

De bijeenkomst werd door sommige begeleiders bewust afgesloten met een luchtig en vrolijk fragment omdat er soms beladen onderwerpen werden besproken. Op deze manier konden mensen de activiteit “met een positieve stemming” afsluiten.

De opnamefunctie is in instellingen weinig gebruikt; slechts drie van de twaalf begeleiders gaf aan hiermee gewerkt te hebben. Technische problemen bij aanvang, maar ook terughoudendheid van de deelnemers om een verhaal in te spreken waren belangrijke redenen hiervoor. “De opnamefunctie is wel een leuke toevoeging, maar in deze groep voelde men zich nog niet veilig genoeg”. Het inspreken van eigen verhalen werd, aldus geïnterviewden, als erg privé ervaren en men is bang voor het oordeel van derden die het beluisteren. Deelnemers die desondanks een verhaal hebben ingesproken, vonden het leuk om te doen. Wel werd geruime aandacht besteed aan de voorbereiding van een opname.

Tijdens de bijeenkomsten werd door de meeste activiteitenbegeleiders gewerkt met (een combinatie van) de volgende doelstellingen: sociaal contact, vermaak en het ophalen van herinneringen.

Om te voorkomen dat een sessie chaotisch zou verlopen, werd door veel begeleiders het belang van een gestructureerde activiteit onderstreept. Zo werd van te voren vaak afgesproken op welke wijze de fragmenten zouden worden gekozen en wie er vervolgens op mocht reageren en/of een verhaal mocht vertellen. Ook werd bijvoorbeeld duidelijk toegelicht dat slechts één persoon tegelijk de knoppen kan bedienen.

De meeste begeleiders hadden een actieve rol in het ontlocken en stimuleren van verhalen en het begeleiden van de gesprekken. Dit was volgens hen nodig om gesprekken te initiëren en

op gang te houden. De mate waarin zij stimuleerden, was volgens een aantal begeleiders afhankelijk van de houding van de groep en het cognitieve niveau van de deelnemers.

Attitude ten opzichte van de Verhalentafel

Het werken met de Verhalentafel werd door de meeste begeleiders als zeer positief ervaren ("een fijn medium", "een uitbreiding van het activiteitsaanbod", "een aangever voor gesprekken"). Voorwaarde is uiteraard wel dat de Verhalentafel optimaal functioneert. In het algemeen vond men het gebruik van de Verhalentafel eenvoudig en waren de bijeenkomsten relatief makkelijk te organiseren. De Verhalentafel bleek goed te integreren in het activiteitsaanbod en sommige begeleiders zagen het als duidelijke meerwaarde: "...eerst waren er wel twijfels over de toegevoegde waarde in vergelijking met andere manieren van herinneringen ophalen, maar het is altijd wel fascinerend om bewegende beelden te zien".

Overige aspecten van het werken met de Verhalentafel

Tot slot nog een aantal algemene opmerkingen van begeleiders over het werken met de Verhalentafel. Om de tafel tot een succes te maken is het belangrijk die te introduceren en te promoten bij de bewoners van de instelling. In sommige instellingen was er volgens de begeleiders weinig aan gedaan om de Verhalentafel onder de aandacht te brengen en op adequate wijze te introduceren. "Mensen wisten misschien ook niet dat ze de tafel mochten gebruiken". Verder werd het belang van een goede en toegankelijke locatie van de Verhalentafel door verschillende begeleiders onderstreept. Soms waren die afgesloten of de ruimte was klein en benauwd, waardoor men minder geneigd was om naar de georganiseerde bijeenkomsten te gaan en weinig bewoners zelfstandig gebruik maakten van de Verhalentafel. Bij de keuze van een locatie moet volgens deze respondenten gelet worden op de volgende punten: het moet een openbare ruimte zijn waar mensen in en uit kunnen lopen en die toch niet te rumoerig is, voldoende ruim, en geen problemen geeft vanwege invallend zonlicht op de beeldschermen (bijv. door aanwezigheid van zonwering).

5.3.2. Gebruik door deelnemers volgens de begeleiders

Aan de begeleiders is een aantal vragen gesteld over het gebruik van de Verhalentafel door deelnemers. Hier volgt een weergave van de meest opvallende uitkomsten.

Volgens een meerderheid van de begeleiders wordt de Verhalentafel niet of nauwelijks zelfstandig gebruikt door bewoners van de instelling, dus ook niet door ouderen die niet aan het onderzoek deelnamen. Mogelijke verklaring hiervoor is dat de tafel in sommige instellingen op een ontoegankelijke plaats stond, dat men misschien niet wist dat iedereen de tafel mocht gebruiken, dat de apparatuur van de tafel niet aan stond, of dat er weinig gedaan is aan de introductie van de Verhalentafel binnen de instelling.

Volgens ongeveer de helft van de begeleiders wordt de Verhalentafel wél gebruikt door bewoners en hun bezoekers samen. Het aardige daarvan is dat men even wat anders heeft om over te praten. Andere positieve punten van de Verhalentafel waren volgens de begeleiders: de spontane reacties van deelnemers op de fragmenten en het feit dat veel deelnemers het prettig vonden dat er een keer echt naar hen geluisterd werd. Voor sommige deelnemers was het een leuk uitstapje om naar de Verhalentafel te gaan. Deelnemers zonder cognitieve problemen lijken sneller verzadigd te zijn en toonden belangstelling voor recentere gebeurtenissen die de Verhalentafel (nog) niet bevat.

5.3.3. Effecten van het werken met de Verhalentafel

Ontwikkelingen in het gebruik van de tafel

Uit de interviews met de begeleiders van de Verhalentafel komt naar voren dat het onderling vertrouwen in de groep toeneemt naarmate men elkaar vaker in de bijeenkomsten heeft ontmoet. Hierdoor lijkt men meer over zichzelf te durven vertellen. "In het begin was iedereen vrij stil, maar na 3 à 4 keer kwamen er steeds meer verhalen los". Het lijkt dus bevorderlijk voor een goed verloop van de bijeenkomsten om vaker met dezelfde groep bij elkaar te komen. Wel is een periode van twaalf tot zestien bijeenkomsten, volgens veel begeleiders, erg lang. Dit uitte zich bij deelnemers in een bepaalde verzadiging van de Verhalentafel. Voor een deel was dit te wijten aan technische storingen, de beperkte hoeveelheid fragmenten voor het aantal bijeenkomsten en de aard van de fragmenten, maar veel ouderen vonden het simpelweg teveel om op 12 tot 16 achtereenvolgende bijeenkomsten aanwezig te zijn.

Contact tussen begeleider en deelnemers

Bijna zonder uitzondering geven ook de begeleiders aan dat ze de deelnemers aan de Verhalentafel beter hebben leren kennen door de verhalen die ze gehoord hebben. Een aantal begeleiders kende de deelnemers reeds goed, waardoor dit effect minder tot uitdrukking kwam. Verder bleek uit de gesprekken dat de contacten tussen begeleiders en deelnemers beter werden. Dit uitte zich onder andere in het feit dat ook in de wandelgangen vaker met elkaar werd gesproken, dat men de deelnemers door hun verhalen op een andere manier leerde kennen en dat er volgens sommige begeleiders een betere band ontstond.

Contacten tussen deelnemers onderling

Begeleiders hadden in het algemeen het idee dat deelnemers onderling meer contact met elkaar kregen door het bijwonen van de bijeenkomsten. De tafel vormde een goed medium voor nadere kennismaking. Contacten onderling verbeterden, waardoor bewoners ook buiten de bijeenkomsten sneller contact met elkaar hadden. Dit contact beperkt zich volgens begeleiders echter tot het elkaar aanspreken in de gang of het bij elkaar aanschuiven tijdens de koffie. "Ze hebben makkelijker een praatje met elkaar buiten de activiteit om, bijvoorbeeld bij het koffiezitje, en spreken elkaar sneller aan". Verder dan deze contacten in gezamenlijke ruimten gaat het volgens de meeste begeleiders niet. "Het is niet zo dat er direct nieuwe vriendschappen ontstaan".

Reacties op de fragmenten

Uit de reacties van de deelnemers op de fragmenten blijkt dat de Verhalentafel vooral wordt gebruikt om positieve en plezierige herinneringen op te halen. Er werd meegezongen met fragmenten, mensen reageerden verrast of sloegen kreten van herkenning en lachten om de cabaretfragmenten. Er zijn ook veel fragmenten bij waar nauwelijks een reactie op kwam.

In ongeveer de helft van de groepen reageerden mensen wel eens emotioneel, vooral bij beelden over de oorlog en de watersnoodramp. De begeleiders hebben dit over het algemeen laten begaan; er werd niet uitvoerig op de emoties ingegaan. "Er is niet te lang over moeilijke onderwerpen gepraat". Sommige deelnemers vermeden bewust ook beladen fragmenten. In de andere helft van de groepen waren er volgens de begeleiders minder openlijk emoties zichtbaar.

5.3.4. Design, techniek en fragmenten van de Verhalentafel

De Verhalentafel is volgens de begeleiders gemakkelijk te bedienen. Met name voor de deelnemers die cognitief goed functioneren, is snel te leren en te onthouden hoe de knoppen

werken. De meeste begeleiders geven aan dat er niet direct verbeterpunten zijn om gebruikers er sneller mee te leren omgaan. “Het is al simpel genoeg”. Wel is het soms een probleem dat mensen niet van de knoppen afblijven als er een fragment bekeken wordt. Enkele begeleiders suggereren de mogelijkheid om de knoppen ‘vast’ te kunnen zetten.

Verreweg de grootste aanmerking op de Verhalentafel was dat bepaalde technische functies niet goed werkten. Het betreft dan met name de opnamefunctie en de zoekfunctie. Ook liep de Verhalentafel in het begin regelmatig ‘vast’. Verder wordt aangegeven dat de beeldschermen voor sommige deelnemers toch te hoog zijn om elkaar aan te kijken, waardoor het voeren van gesprekken belemmerd wordt. Verlaging van het meubel zou volgens een aantal begeleiders uitkomst kunnen bieden. Daarnaast bleek de beeld- en geluidskwaliteit niet altijd optimaal te zijn, waardoor sommige fragmenten niet goed te zien of horen waren. Ook het zoeken van fragmenten zou verbeterd kunnen worden, bijvoorbeeld door meer trefwoorden aan fragmenten te koppelen of door een overzicht van alle fragmenten uit de Verhalentafel op papier bij te voegen. Het aantal fragmenten zou uitgebreid moeten worden om de Verhalentafel voor langere tijd interessant te houden voor gebruikers. Tenslotte werd de suggestie gedaan om de knoppen voor het zoeken en kiezen van fragmenten verschillende kleuren te geven, zodat de gebruikers sneller leren hoe de tafel werkt (bij een aantal tafels is dit inmiddels het geval).

Voor wat betreft de fragmenten bleken humor, cabaret en muziek de populaire onderwerpen. Voor verbetering van het assortiment werden de volgende punten genoemd: actuele onderwerpen, langere documentaire fragmenten, en meer regionale informatie toevoegen.

5.4. Toekomstig gebruik

Suggesties en ideeën over toekomstig gebruik worden hieronder samengevat. In het algemeen zien begeleiders goede mogelijkheden om de Verhalentafel voor andere doelgroepen te gebruiken waaronder (licht) dementerenden en afasiepatiënten, met name ook omdat ze de oude beelden nog wel herkennen en hierover iets kunnen vertellen.

De meeste begeleiders zien ook goede mogelijkheden om in de toekomst ouderen met (klein) kinderen samen aan de Verhalentafel te zetten. Daarvoor zouden fragmenten moeten worden toegevoegd die ook jongere generaties aanspreken. Uit de interviews blijkt dat over het aantal te organiseren bijeenkomsten wisselend wordt gedacht. Sommige begeleiders geven aan dat het aanbieden van sessies gedurende zestien weken een goede keuze is, omdat men dan met elkaar vertrouwd kan raken. Wordt voor dit aanbod gekozen, dan moet de Verhalentafel wel uitgebreid worden met extra fragmenten. Anderen zien dat duidelijk anders en vinden acht bijeenkomsten maximaal, en nog weer anderen vinden dat de bewoner dat zelf moet bepalen. Ook wordt in sommige instellingen gedacht aan het organiseren van bijvoorbeeld vier bijeenkomsten rondom een centraal thema, zoals de directe omgeving. Verder zijn er plannen om meer ‘eenmalige’ bijeenkomsten te gaan organiseren rondom een specifiek thema. De ideale duur van een enkele sessie is voor de meeste respondenten ongeveer een uur. Met koffie en wat voorpraten ongeveer anderhalf uur. Sommige begeleiders vinden het belangrijk dat het cognitieve niveau van de deelnemers in een groep niet al te ver uiteen ligt. Uit ervaring bleek dat gesprekken een stuk moeizamer kunnen verlopen als dit wel het geval is.

Vrijwel alle begeleiders zijn van mening dat het werken met de Verhalentafel als begeleidde activiteit de voorkeur heeft boven een onbegeleide. De vraag of vrijwilligers ook begeleiding kunnen geven bij de Verhalentafel wordt in het algemeen positief beantwoord, maar wel onder voorwaarden. Zo zijn zeker niet alle vrijwilligers geschikt voor het werk; je moet goed kunnen luisteren, vragen kunnen stellen en ook een goede structuur kunnen bieden. Ook hebben

vrijwilligers vaak minder achtergrondinformatie over bewoners waardoor ze niet weten dat bepaalde onderwerpen bijvoorbeeld confronterend kunnen zijn. Kortom, vrijwilligers zijn wel inzetbaar, maar moeten wel aan bepaalde eisen voldoen (activiteitenbegeleiders vanzelfsprekend ook).

Het opnemen van eigen verhalen bleek in veel instellingen nauwelijks succesvol. Begeleiders suggereerden om vooral eerst zelf een verhaal in te spreken bij wijze van voorbeeld. Duidelijk uitleggen dat een verhaal gemakkelijk gewist kan worden, zou ook drempelverlagend kunnen werken. Bij een instelling waar met succes verhalen zijn opgenomen, werd veel aandacht besteed aan de voorbereidingen (het verhaal werd bijvoorbeeld eerst opgeschreven). Tenslotte werden nog een aantal algemene tips ter overweging meegegeven bij toekomstig gebruik van de Verhalentafel. De locatie van de Verhalentafel is van groot belang (zie ook paragraaf 5.3.1. – overige aandachtspunten). Daarnaast zou het handig zijn om een overzicht te hebben van alle fragmenten (in grote letters) zodat bewoners zelf kunnen zien welke fragmenten er allemaal zijn. Ook een korte gebruiksaanwijzing (wederom in grote letters) op de Verhalentafel zou stimulerend kunnen werken op het gebruik ervan. Verder werd ter overweging meegegeven dat een groepsgrootte van vijf of zes als nadeel heeft dat mensen in 'paartjes' hun verhalen gaan uitwisselen, waardoor de kans op een groepsproces afneemt.

Ter afsluiting van het interview is gevraagd wat de belangrijkste onderwerpen zijn om in een handleiding (met instructies voor gebruik van de Verhalentafel) op te nemen. Een deel hiervan is reeds genoemd in het voorgaande. Het voert te ver om hier alles in detail te beschrijven. Een samenvatting van de antwoorden is te vinden in bijlage 22.

5.5. Conclusies

De ervaringen van deelnemers en personeel met het werken met de Verhalentafel zijn overwegend positief. Het contact met medebewoners werd door de bijeenkomsten beter. Wel blijven deze contacten voornamelijk beperkt tot (toevallige) ontmoetingen in openbare ruimten van de instellingen.

Het gebruik van de Verhalentafel riep in veel gevallen herinneringen op. In het algemeen vonden deelnemers het leuk om (positieve) herinneringen op te halen. De reacties op fragmenten liepen uiteen: er werd regelmatig meegezongen, mensen reageerden verrast of sloegen kreten van herkenning en lachten om de cabaretfragmenten. Soms leidden de fragmenten ook tot emotionele reacties.

Uit de gesprekken met begeleiders kwamen drie belangrijke functies van de Verhalentafel naar voren, namelijk: vermaak, sociaal contact en het ophalen van herinneringen. Zij vinden de Verhalentafel een verrijking van het activiteiten aanbod, ook vanwege de eenvoudige manier waarop herinneringen worden opgeroepen. Daarnaast is de tafel makkelijk in de bediening, levert het leuke en afwisselende gespreksonderwerpen op en zijn de activiteiten met de Verhalentafel relatief makkelijk te organiseren.

Bij toekomstig gebruik van de Verhalentafel zou men ook andere doelgroepen willen betrekken, zoals mensen met dementie, en bezoekers zoals (klein)kinderen, samen met de bewoners, hun (groot)ouders. Ook ziet men mogelijkheden om themagericht te gaan werken.

Voor succesvol gebruik in de toekomst is het essentieel dat de Verhalentafel technisch goed functioneert. Ook zal de tafel uitgebreid moeten worden met nieuwe en andere fragmenten om de activiteit in de toekomst boeiend te houden. Hiertoe zijn suggesties gedaan. Daarnaast is een aantal tips gegeven voor verdere verbetering van de gebruiksvriendelijkheid van de Verhalentafel. Het betreft dan aspecten als de hoogte van de tafel, de stand van de beeldschermen, uitbreiding van de zoekfunctie en de beeld- en geluidskwaliteit van de fragmenten.

6. Conclusies en aanbevelingen

6.1. Inleiding

In het onderzoek naar de effecten van de Verhalentafel is een schat aan informatie verzameld. Die informatie geeft antwoord op de vooraf gestelde onderzoeksvragen, maar genereert ook weer nieuwe (onderzoeks)vragen. In dit hoofdstuk zal een aantal aanbevelingen worden gedaan met betrekking tot toekomstig onderzoek. Daarnaast worden, eveneens gebaseerd op de bevindingen uit het onderzoek, aanbevelingen gedaan voor toekomstig gebruik van de Verhalentafel. Voorafgaand aan deze paragrafen worden de belangrijkste bevindingen per hoofdstuk samengevat weergegeven.

6.2. Conclusies en belangrijkste bevindingen

Hoofdstuk 3 behandelt het kwantitatieve gedeelte van het onderzoek, gericht op de effecten van de Verhalentafel. Het betreft effecten op de uitkomstmaten van sociaal, emotioneel en cognitief welbevinden. De belangrijkste bevindingen van dit onderdeel van het onderzoek zijn:

- Er zijn aanwijzingen dat deelname van eenzame ouderen aan de Verhalentafelsessies hun gevoelens van eenzaamheid doet verminderen. Frequentie van deelname vergroot dit effect.
- Frequente deelname aan de Verhalentafel lijkt een positieve invloed te hebben op de gevoelens van depressiviteit onder deelnemers die bij aanvang van het onderzoek depressief waren. Bij frequente deelname is uitgegaan van een aanwezigheid van tenminste 70% van de bijeenkomsten.
- Frequente deelname aan de bijeenkomsten met de Verhalentafel leidt tot een verbeterd gevoel van controle over het leven bij mensen die bij aanvang van het project het gevoel hadden juist weinig controle te hebben over het leven.
- Het zelfvertrouwen van deelnemers aan de Verhalentafel neemt toe, wanneer dit bij aanvang laag is en wanneer men frequent heeft deelgenomen aan de bijeenkomsten.
- Er is geen steun gevonden voor de hypothese dat de Verhalentafel invloed heeft op het aantal en de frequentie van sociale contacten.
- Deelname aan de Verhalentafel heeft geen aantoonbare invloed op het cognitief functioneren.

Hoofdstuk 4 beschrijft de resultaten van de belevingsvragenlijst. De vragenlijst is door deelnemers zelf ingevuld en behandelt onderwerpen als: wijze van gebruik, ervaringen onder deelnemers en gebruikerstevredenheid.

- Deelnemers vinden de Verhalentafel een goede manier om met mensen in contact te komen en elkaar beter te leren kennen.
- De Verhalentafel wordt voornamelijk groepsgewijs gebruikt en duidelijk minder op individuele basis.
- De gebruiksvriendelijkheid van de Verhalentafel wordt, ondanks de technische storingen, hoog gewaardeerd.
- De bijeenkomsten met de Verhalentafel worden als plezierig en sfeervol ervaren, maar voor een deel van de mensen blijkt er reeds verzadiging op te treden gedurende de interventieperiode.

Hoofdstuk 5 beschrijft de bevindingen van het kwalitatieve gedeelte van het onderzoek; de interviews met deelnemers (8) en personeel (12). De interviews gaan over thema's als werken met de Verhalentafel, ervaringen met het gebruik en gebruikerstevredenheid.

- De Verhalentafel leidde tot betere contacten tussen bewoners onderling, en ook tot betere contacten tussen bewoners en personeel. Wel bleven die contacten voornamelijk beperkt tot (toevallige) ontmoetingen in de openbare ruimten van de instellingen.
- De Verhalentafel is een goede manier om herinneringen op te roepen en in het algemeen vinden deelnemers het ook leuk om herinneringen op te halen.
- De Verhalentafel wordt door personeel gewaardeerd en als een verrijking van het activiteiten aanbod gezien; de tafel werkt prettig, is gebruiksvriendelijk en er is makkelijk een activiteit mee te organiseren.
- Begeleiders onderscheiden drie soorten functies van de Verhalentafel: vermaak, sociaal contact en het ophalen van herinneringen.
- Begeleiders zien ook goede mogelijkheden om de Verhalentafel in te zetten bij andere doelgroepen, waaronder kinderen in combinatie met ouderen en patiënten van psychogeriatrische afdelingen.
- Door begeleiders werd veel waarde gehecht aan een begeleide activiteit, onder andere vanwege de toelichting op het gebruik van de Verhalentafel, voor het aanbieden van structuur tijdens de bijeenkomst en het stimuleren van de ouderen om te reageren.
- Storende elementen bij het gebruik van de Verhalentafel waren: technische storingen, locatie van de Verhalentafel, en een gebrek aan variatie in het aanbod.

6.3. Aanbevelingen

6.3.1. Aanbevelingen voor toekomstig onderzoek

Naast antwoorden heeft het onderzoek ook een aantal vragen opgeroepen. Allereerst kun je vragen stellen over de generaliseerbaarheid van de resultaten en de mate waarin gevonden effecten zijn toe te schrijven aan het gebruik van de Verhalentafel. Deze aspecten hangen nauw samen de grootte van de populatie en het design van het onderzoek. In deze paragraaf wordt dit buiten beschouwing gelaten. De geïnteresseerde lezer verwijzen we naar bijlage 23 waarin wordt ingegaan op een aantal methodologische knelpunten van deze studie.

Een ander punt is dat er effecten gevonden zijn waarvan niet duidelijk is hoe deze te verklaren zijn, zoals de effecten op zelfvertrouwen en eenzaamheid. Is de gevonden toename van het zelfvertrouwen bijvoorbeeld het gevolg van het feit dat men verhalen vertelt, de knoppen van de Verhalentafel kan bedienen, meer of leuker contact heeft met medegebruikers of een combinatie van deze factoren? Misschien spelen deze zaken wel helemaal geen rol, maar is juist het ophalen van herinneringen van betekenis voor het zelfvertrouwen. Het zou interessant zijn om in vervolgonderzoek na te gaan welke elementen in het gebruik van de Verhalentafel effectief zijn ter bevordering van het emotioneel en sociaal welbevinden.

Een ander punt van aandacht is de duur van de interventieperiode. Uit het onderzoek bleek dat voldoende tijd beschikbaar moet zijn voor het creëren van vertrouwen tussen groepsleden. Anderzijds vonden we ook dat mensen op een gegeven moment verzadigd raakten. In toekomstig onderzoek zou wellicht gevarieerd kunnen worden in de duur van de interventieperiode om zodoende het optimale aantal bijeenkomsten vast te kunnen stellen.

Opvallend was verder de discrepantie tussen de resultaten van het kwantitatieve en kwalitatieve gedeelte van het onderzoek wat betreft de sociale functie van de Verhalentafel. Op basis van de vragenlijst 'Sociale relaties' kon niet worden vastgesteld dat sociale

contacten in aantal en frequentie toenamen. De resultaten van de belevingsvragenlijst en de kwalitatieve interviews wezen in tegengestelde richting. Toekomstig onderzoek zou hier wellicht aandacht aan kunnen besteden, bijvoorbeeld door andere of extra vragenlijsten te gebruiken.

Ook zou het interessant zijn om nieuwe doelgroepen te betrekken bij het onderzoek. Herhaaldelijk is door begeleiders aangegeven dat (licht) dementerende mensen een interessante doelgroep zou zijn (het onderzoeksverslag van ervaringen in de psychogeriatric verschijnt binnenkort). Met name omdat ze beelden uit het verleden vaak veel beter weten dan recente gebeurtenissen. Ook de combinatie van kinderen en ouderen aan de Verhalentafel zou een gunstige uitwerking kunnen hebben.

6.3.2. Aanbevelingen toekomstig gebruik

Gebleken is dat techniek een hoop voordelen biedt, maar ook zijn nadelen heeft. Technische storingen maakten dat de tafel niet altijd even betrouwbaar was en leidden af en toe tot irritaties. Van belang is daarom dat verdere verfijning van de Verhalentafel plaatsvindt.

Ook dient goed nagedacht te worden over de wijze waarop in de toekomst 'verversing' van de fragmenten kan plaatsvinden. Ondanks het forse aantal fragmenten (149) blijkt er in een periode van 12-16 bijeenkomsten toch verzaaiing op te treden. De vraag hoe frequent de fragmenten vernieuwd dienen te worden, of dat andere ingrepen nodig zijn, is niet direct te beantwoorden. Dit hangt onder andere samen met de doelgroep, de frequentie van gebruik en de regio waarin de instelling zich bevindt. Bij de keuze van de fragmenten zal men rekening moeten houden met mogelijkheden en wensen van de gebruikers. De voorkeur voor bepaalde type fragmenten is individueel verschillend. Om mensen zo goed mogelijk te 'bedienen' met fragmenten die aansluiten bij hun belangstelling is differentiatie van type fragmenten (documentaire, humor, muziek) en tijdsbeeld (historisch, actualiteit) van groot belang.

Uit de interviews bleek dat het voor begeleiders belangrijk was dat er begeleiding werd geboden bij de activiteit met de Verhalentafel. Het is aan te bevelen om in de toekomst begeleiding te blijven bieden. Dit zou gegarandeerd zijn na structurele inbedding van de Verhalentafel in het activiteiten aanbod. Daarnaast zou ook onbegeleid gebruik meer gestimuleerd kunnen worden. Men kan dit doen door een goede introductie van de Verhalentafel te geven en/of het organiseren van informatieve bijeenkomsten waarin de bediening van de Verhalentafel wordt toegelicht.

Voor de invulling van de Verhalentafelactiviteit zijn in hoofdstuk 5 verschillende suggesties gedaan. Advies aan de begeleiders is om bij de voorbereiding van de bijeenkomsten in gedachten te houden: om welke doelgroep het gaat, met welke achterliggende gedachten de groep wordt samengesteld, welke doelstellingen beoogd worden (een therapeutisch doel, een sociaal doel etc.), welke structuur geboden wordt (wel of niet rond een thema werken b.v.), hoe vaak en met welke frequentie de bijeenkomsten worden aangeboden, hoe omgegaan kan worden met emotionele reacties, hoe gebruik zonder begeleiding gestimuleerd kan worden, en wat de beste locatie is voor de Verhalentafel.

Het is duidelijk dat de Verhalentafel goed te gebruiken is voor (nadere) kennismaking en nieuwe gespreksonderwerpen. Dat kan een aanleiding zijn voor meer diepgaand contact. Echter, omdat tijdens de onderzoeksperiode is gebleken dat het opnemen van een verhaal, maar ook het geven van persoonlijke informatie door sommige deelnemers als intiem ervaren wordt, moet dan wel sprake zijn van een prettige groepssfeer en onderling vertrouwen.

Het onderzoek wijst verder uit dat eenzame en depressieve mensen baat kunnen hebben bij het gebruik van de Verhalentafel. Wanneer de Verhalentafelactiviteit zich hier (bewust) op richt, dient men zich wel te realiseren dat het organiseren van een paar bijeenkomsten waarschijnlijk weinig effect zal hebben. Begeleiders moeten dan eerder denken aan tien bijeenkomsten. Het probleem hierbij kán zijn dat begeleiders weliswaar een vermoeden hebben van de depressieklachten van de betreffende oudere(n), maar dat die niet goed zijn vastgesteld. In dat geval is het van belang om na te gaan of daadwerkelijk sprake is van een depressie en – zo mogelijk – (medicinale) behandeling in te zetten.

Door verschillende instellingen is reeds geëxperimenteerd met andere doelgroepen (kinderen van bewoners en dementerende ouderen). Ondanks het feit dat dit niet geëvalueerd is, zijn de eerste signalen positief. Uitbreiding van de doelgroepen is dus een reële optie, en vindt in de praktijk ook al plaats.

Tot slot

Intensieve contacten tussen instellingen (verzorgingshuizen en woonzorgcentra) en onderzoekers waren een voorwaarde voor goede uitvoering van dit onderzoek naar effecten van de Verhalentafel. Het onderzoek heeft met zich meegebracht dat ruime en systematische aandacht gegeven is aan het werken met de Verhalentafel en aan de ervaringen van de gebruikers (begeleiders en deelnemers). Mede om die reden heeft dit onderzoek een enorme hoeveelheid informatie opgeleverd.

Dat is een bijzondere omstandigheid die in de dagelijkse praktijk van het instellingswerk vaak niet haalbaar is. De ervaringen en de aanbevelingen van deelnemers en begeleiders zijn echter van groot belang voor een optimaal gebruik van de Verhalentafel, ook in de toekomst. Het is dan ook aan te bevelen om die bevindingen ‘overdraagbaar’ te maken, bijvoorbeeld door ze te beschrijven in een handzaam en prettig leesbaar naslagwerk. Daarin zou de gebruiksaanwijzing van de Verhalentafel moeten worden opgenomen; de conclusies en aanbevelingen van dit onderzoek, en inspirerende voorbeelden van doelgroepen, thema’s gebruiksmogelijkheden en werkwijzen. Zo’n handboek meeleveren met de Verhalentafel, betekent dat kennis en ervaring worden overgedragen waarmee nieuwe afnemers hun voordeel kunnen doen.

Dankwoord

Het evaluatieonderzoek naar het “Verhalentafelproject” werd uitgevoerd door het Centrum voor Verouderingsonderzoek (VU) in opdracht van Waag Society, tevens initiator van het hele project. Het onderzoek startte in januari 2004 en werd in februari 2005 afgerond. Uiteraard was dit onderzoek niet mogelijk geweest zonder de inzet en samenwerking van de participerende instellingen. Ook de directies van de instellingen die uiteindelijk de verantwoordelijkheid hebben genomen voor dit nieuwe initiatief zijn wij zeer dankbaar, dit zijn; De Drie Hoven Antaris te Amsterdam, St. Jacob te Amsterdam, Het Overbos te Heemstede, De Peppelrode te Eindhoven, 't Gooregt Haren, De Leemgaarde Oostvoorne, Het Trefpunt te Scheveningen en de Emtinckhof te Loosdrecht.

Langs deze weg willen wij iedereen hartelijk bedanken die op wat voor manier dan ook, heeft bijgedragen aan het onderzoek. Dit zijn in de eerste plaats de deelnemers aan de Verhalentafelsessies die bereid waren om vele vragen te beantwoorden en wekelijkse bijeenkomsten bij te wonen. Evenzo onze dank voor de deelnemers die bereid waren in de controle groep deel te nemen, die ook honderd uit werden gevraagd maar niet eens mochten deelnemen aan de Verhalentafelsessies. Daarnaast bedanken we de activiteitenbegeleiders en vrijwilligers voor hun inzet bij het opzetten en vormgeven van de activiteit met de Verhalentafel. Dankzij hun inbreng hebben we nu enorm veel aanwijzingen voor toekomstig gebruik van de Verhalentafel. Bovendien werd een flinke hoeveelheid administratief werk verricht waarvoor we zeer erkentelijk zijn. Ten slotte willen we bij deze ook graag de interviewers bedanken. Ook zonder hun inzet was dit onderzoek niet mogelijk geweest.

Literatuur

- Almeida, O.P. & Almeida, S.A. (1999). Short versions of the geriatric depression scale: a study of their validity for the diagnosis of a major depressive episode according to ICD-10 and DSM-IV. *International Journal of Geriatric Psychiatry*, 14, 858-865.
- Ashton, D. (1993). Therapeutic use of reminiscence with the elderly. *British Journal of Nursing* 2(18), 894-898.
- Beekman, A.T.F., Deeg, D.J.H., Van Tilburg, T.G., Hooijer, C., Van Tilburg, W. (1995). Major and minor depression in later life: A study of prevalence and risk factors. *Journal of Affective Disorders* 36: 65-75.
- Brinkman, W. (1977). Een assertiviteitsschaal [An assertiveness scale II]. Amsterdam: Psychological Laboratory, University of Amsterdam, the Netherlands.
- De Jong Gierveld, J., Kamphuis, F.H. (1985). The development of a Rasch-type loneliness scale. *Applied Psychological Measurement* 9, 289-299.
- Derix, M.M.A., Hofstede, A.B., Teunisse, S., Hijdra, A., Walstra, G.J.M., Weinstein, H.C., van Gool, W.A. (1991). CAMDEX-N: de Nederlandse versie van de Cambridge Examination for Mental Disorders of the elderly (CAMDEX) met geautomatiseerde dataverwerking. *Tijdschrift voor Gerontologie en Geriatrie*, 22, 134-150.
- Dröes, R.M., (1991). In beweging: over psychosociale hulpverlening aan demente ouderen. (Een theoretische en empirische studie naar de mogelijkheden en effecten van psychosociale hulpverlening, in het bijzonder psychomotorische therapie, aan ouderen die lijden aan een seniele dementie van het Alzheimer-type (SDAT)). Utrecht: De Tijdstroom (2e druk).
- Finnema, E., Dröes, R.M., Ribbe, M. & Van Tilburg, W. (2000). The effects of emotion-oriented approaches in the care for persons suffering from dementia: a review of the literature. *International Journal of Geriatric Psychiatry* 15, 141-161.
- Folstein, M.F., Folstein, S.E., & Mc Hugh, P.R. (1975). Mini-Mental State. A practical method for grading the cognitive state of patients for the clinician. *Journal of Psychiatric Research*, 12, 189-198.
- Haight, B. K. & Burnside, I. (1993). Reminiscence and life review: explaining the differences. *Archives of Psychiatric Nursing* 7 (2), 91-98.
- Hsieh, H.F. & Wang, J.J. (2003). Effect of reminiscence therapy on depression in older adults a systematic review. *International Journal of Nursing Studies* 40, 335-345.
- Lappe, J.M. (1987). Reminiscing: the life review therapy. *Journal of Gerontology Nursing* 13(4), 12-16.
- Linneman, M., Leen, G., Bettink, K., Schram, M., Voermans, J. (1990). Uit eenzaamheid. Over hulpverlening bij ouderen. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Mercken, C. (2000). Een buurt vol verhalen: Integratie van generaties en culturen door buurtreminiscentie. Utrecht: NIZW Uitgeverij.
- Pearlin, L.I., Schooler, C., (1978). The structure of coping. *Journal of Health and Social Behaviour* 19, 2-21.
- Penninx, B.W.J.H., Van Tilburg, T.G., Kriegsman, D.M.W., Deeg, D.J.H., Boeke, A.J.P., Van Eijk, J.T.M. (1997). Effects of social support and personal coping resources on mortality in older age: The Longitudinal Aging Study Amsterdam. *American Journal of Epidemiology* 146: 510-519.
- Rosenberg, M. (1965). *Society and the adolescent self-image*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Schreiner, A.S., Hayakawa, H., Morimoto, T., Kakuma, T. (2003). Screening for late life depression: cut-off scores for the Geriatric Depression Scale and the Cornell Scale for Depression in Dementia among Japanese subjects. *International Journal of Geriatric Psychiatry*, 18, 498-505.
- Van Tilburg, T.G. (2000). Persoonlijke relatienetwerken van ouderen: een inleiding. In: Deeg, D.J.H., Bosscher, R.J., Broese van Groenou, M.I., Horn, L. & Jonker, C. (Red.), *Ouder worden in Nederland; Tien jaar Longitudinal Aging Study Amsterdam (LASA)*. Amsterdam: Thela-thesis pp.131-136.
- Van Tilburg, T.G., De Jong Gierveld, J. Lecchini, L., Marsiglia, D. (1998). Social integration and loneliness: A comparative study among older adults in the Netherlands and Tuscany, Italy. *Journal of Personal and Social Relationships* 15: 740-754.
- Verstraten, P.F.J., Van Eekelen, C.W.J.M., (1987). Handleiding voor de GIP; een Gedragsobservatieschaal voor de Intramurale Psychogeriatric. Van Loghum Slaterus, Deventer.
- Vinkers, D.J., Stek, M.L., Gussekloo, J., Mast, van der R.C., Westendorp, R.G.J. (2004). Does depression in old age increase only cardiovascular mortality? The Leiden 85-plus Study. *International Journal of Geriatric Psychiatry*, 19, 852-857.
- Visser, G., Broese van Groenou, M.I., (2000). Minder status, minder steun? Sociaal-economische verschillen in netwerken en steun bij ouderen in de Nederlandse samenleving. In: Deeg, D.J.H., Bosscher, R.J., Broese van Groenou, M.I., Horn, L. & Jonker, C. (Red.), *Ouder worden in Nederland. Tien jaar Longitudinal Aging Study Amsterdam (LASA)*. Amsterdam: Thela-thesis pp.137-146.
- Yesavage, J.A., Brink, T.L., Rose, T.L., Lum, O., Huang, V. Adey, M. et al. (1982). Development and validation of a geriatric depression screening scale: a preliminary report. *Journal of Psychiatric Research*, 17, 37-49.

BIJLAGEN

Bijlage 1:	Overzicht fragmenten Verhalentafel
Bijlage 2:	Protocol voor verzorgingshuizen over gebruik van de Verhalentafel
Bijlage 3:	Design, populatie en afname belevingsvragenlijst
Bijlage 4:	Aan het onderzoek participerende instellingen en aantallen deelnemers
Bijlage 5:	Informatie brief voor bewoners
Bijlage 6:	Extra informatie voor bewoners
Bijlage 7:	Vragenlijst beleving
Bijlage 8:	Vragenlijst sociale relaties
Bijlage 9:	Vragenlijst Semi-gestructureerd interview met activiteitenbegeleiders
Bijlage 10:	Vragenlijst semi-gestructureerd interview met bewoners van verzorgingshuizen
Bijlage 11:	Geriatric Depression Scale
Bijlage 12:	Eenzaamheidsschaal
Bijlage 13:	Self-esteem scale
Bijlage 14:	Mastery Scale
Bijlage 15:	Subschalen CAMDEX-N
Bijlage 16:	Mini Mental State Examination
Bijlage 17:	Zintuigen vragenlijst
Bijlage 18:	Demografische gegevens voormeting
Bijlage 19:	Demografische gegevens nameting
Bijlage 20:	Registratieformulier Verhalentafel bijeenkomsten
Bijlage 21:	Vragenlijst bijzondere gebeurtenissen
Bijlage 22:	Belangrijke aspecten voor in een handleiding volgens begeleiders
Bijlage 23:	Methodologische kanttekeningen

BIJLAGE 1: Overzicht fragmenten Verhalentafel

Titel	Jaar	Omschrijving
25 jarig jubileum van de speelfilm De Jantjes	1959	Herdenking van 25-jarig jubileum van de film "de Jantjes" in het gebouw van de Koninklijke Marine op Kattenburg te A'dam met o.a. Mies Bouwman
De 88e voetbalwedstrijd Nederland-België	1959	
Alles voor de man, alles voor de kleuter	1959	Mode voor de man en voor de kleuter
Amsterdam, hou me mooi	1970	Promotiefilm over de hoe houd je Amsterdam schoon
Andre Rieu	1992	Concert van Andre Rieu
Beatles	1965	The Beatles
Bebe Egan and the Hollywood Redheads	1940	Bebe Egan and the Hollywood Redheads
Berlijnse Muur	1961	Berlijnse Muur 13 augustus 1961
Blauwe tram Amsterdam-Zandvoort opgeheven	1957	Blauwe tram Amsterdam-Zandvoort opgeheven
Bleeke Bet – Louis Davids	1934	Lied van Louis Davids, Bleeke Bet
Bloemenindustrie van Aalsmeer	1940	De bloemencultuur in de kassen van Aalsmeer
Bloemencorso	1940	Bloemencorso
Boek	1963	Conference van Wim Kan
Brandweer	1940	Geschiedenis van de brandweer in Amsterdam
Brandweeroefening	1970	Brandweeroefening in Loosdrecht
Buitenlandse toeristen in Nederland	1956	De verschillende toeristische trekpleisters van ons land worden in de zomer overspoeld door toeristen uit het buitenland
Carnaval	1954	Het zuiden bereidt zich voor op carnaval
Compilatie van 25 jaar revue en toneel Lou Bandy	1941	Revedanseressen omlijsten een optreden van Lou Bandy met successen uit zijn 25-jarig revue- en toneelloopbaan
Consultatiebureau voor zuigelingen	1937	Consultatiebureau voor zuigelingen
Cosi Fan Tutti	1790	Mozart – Cosi Fan Tutti
Dag Nieuw Loosdrecht	1930	Een dag uit Nieuws Loosdrecht
Dag Oud Loosdrecht	1970	Een dag in Loosdrecht
Damesmode	1934	Het modebeeld rond 1914 en twintig jaar later (oa bij de paardenrennen)
Danst u mee?	1940	Verschillende dansen
De enige Kantklosschool in Nederland, te Wijdenes	1930	De enige Kantklosschool in Nederland, te Wijdenes
Decembersfeer	1964	Decembersfeer
De Jantjes	1959	25 jarig jubileum van de speelfilm De Jantjes
Dik Trom school	1930	Dik Trom op school
Dik Trom speelfilm	1930	Dik Trom, een kort fragment uit de speelfilm
Dik Trom zoek	1930	Dik Trom is zoek
Dorus – De Muizenval	1960	Dorus – De Muizenval
Dorus – Madam Tassaud	1960	Dorus – Madam Tassaud
Dorus – Revers	1960	Dorus – Revers
Een bezoek aan onze dierenparken	1940	Een bezoek aan onze dierenparken
Een kijkje in de speelgoed industrie	1940	Een kijkje in de speelgoed industrie
Een Kinderbewaarplaats	1948	Een Kinderbewaarplaats
Een van de laatste thuiswevers in Nederland	1940	Een van de laatste thuiswevers in Nederland
Elfstedentocht	1963	De barre Elfstedentocht van 1963 die gewonnen werd door Reinier Paping
Eten	1935	Ga je mee eten bij mijn vrouw
Extra kolenproductie	1963	Als gevolg van dichtgevroren rivieren liggen schepen met kolen te wachten in de havens. Daarom worden extra kolen geproduceerd die per trein vervoerd worden
Fabriekskantine	1947	Schaftuur in de fabriek
Fanny Blankers Coen	1942	Fanny Blankers Coen
Geboorte van prinses Irene	1936	De geboorte van prinses Irene wordt gevierd
Feest voor geëvacueerde kinderen van de watersnoodramp	1953	Kinderen uit Goeree-Overflakkee en Schouwen- Duivenland krijgen op Paleis Soestdijk een poppenkastvoorstelling. In de pauze delen koningin Juliana, prinses Beatrix en prinses Margriet eten en drinken uit
Grammofoonplatenmarkt	1961	Een platenmarkt in de Bijenkorf in Rotterdam waar verschillende artiesten zoals Willeke Alberti en de Zangeres Zonder Naam optreden
Gymnastiek uitvoering	1935	Ter gelegenheid van het 10-jarig bestaan van de Academie voor Lichamelijke Opvoeding Amsterdam geven leerlingen een demonstratie
Heintje Davids	1954	1e keer afscheid van Heintje Davids
Het schip van de week	1959	Het schip van de week
Holland Festival	1953	Holland Festival concert Willem Otterloo
Hondenkar-armoede	1940	Hondenkar-armoede
Hongersnood	1946	De oorlog en haar bevrijding
Houtauto	1943	Houtauto

Huishoudbeurs	1963	Een kijkje op de huishoudbeurs, waar allerlei nieuwe apparaten worden tentoongesteld
Huwelijk van prinses Beatrix en Prins Claus	1966	Het huwelijk van prins Claus von Amsberg en prinses Beatrix in Paleis op de Dam
Huwelijk van prinses Margriet	1966	Het huwelijk van prinses Margriet
Industrieschool voor meisjes	1965	Een school waar meisjes les krijgen in koken, scheikunde, kledingontwerpen, borduren en weven
Intocht van Sinterklaas	1961	Intocht van Sinterklaas te Amsterdam. Van St.Nicolaaskerk gaat hij in een optocht naar het Damrak
Ja Zuster, Nee Zuster – Duifies	1967	Ja Zuster, Nee Zuster – Duifies
Ja Zuster, Nee Zuster – In een rijtuigje	1966	Ja Zuster, Nee Zuster – In een rijtuigje
Ja Zuster, Nee Zuster – Poes poes poes	1967	Ja Zuster, Nee Zuster – Poes poes poes
Johan Heesters	1932	Johan Heesters, Ode aan den Westertoren
Kennedy	1963	Aanslag op J.F.Kennedy 22 november 1963
Kermissschool	1958	De kermissschool doorkruist het land
Kerstmis	1949	Kerstmis
Kinder bal masqué	1940	Kinder bal masqué
Kinderbioscoop	1973	Kinderbioscoop als hobby
Kindersymfonie	1940	Een kinderorkest speelt de kindersymfonie van Joseph Haydn
Kookwedstrijd voor huishoudscholen	1961	Leerlingen van vormingsklassen en huishoudscholen nemen deel aan een kookwedstrijd in de Houtrusthallen te Den Haag.
Laatste staatsmijn van DSM gaat dicht	1947	De laatste staatsmijn van DSM gaat dicht
Lammerenmarkt op Texel	1943	Lammerenmarkt op Texel
Lente in de natuurparken	1956	Lente in de natuurparken
Lente op en om de boerderij	1942	Lente op en om de boerderij
Louis Davids – Pension Hommeles	1958	Pension Hommeles
Maanlanding / De eerste mens op de maan	1969	Op diverse locaties wordt de eerste maanlanding gevolgd. Onder andere vanuit de televisiestudio's in Hilversum
Madurodam	1954	Koninklijke familie brengt bezoek aan Madurodam en Keukenhof
Marken is geen eiland meer	1957	De dijk van Noord-Holland naar Marken wordt gedicht waardoor Marken geen eiland meer is.
Marshall goederen arriveren	1948	Het schip 'Noordam' van de Holland-Amerika lijn brengt de eerste goederen in het kader van het Marshall-plan
Massahuwelijk	1954	Massahuwelijk families De Kort en Bertens
Meisjes waterkamp	1940	Meisjes waterkamp
Mies en Wim	1965	Mies Bouwman en Wim Sonneveld kletsen over allerlei dingen. Leuk gesprek
Modelbouw in de vrije tijd	1939	Modelbouw als hobby
Moderne gebruiksvoorwerpen	1973	Promotiefilm over de voordelen van het gebruik van elektrische apparaten vanwege de vrije tijd die hierdoor overblijft
Moppen uit 'Lachen is gezond'	1941	Een greep uit de wekelijkse moppentrommel van het Polygoon
Moppen uit 'Lachen is gezond' 2	1941	Een greep uit de wekelijkse moppentrommel van het Polygoon
Nederland zingt met Cor Steyn	1973	Nederlandse organist zit achter een orgel en roept bioscooppubliek op enkele liederen mee te zingen
Nederland zingt met Cor Steyn 2	1940	Leader met tekst gevolgd door shots van de organist Cor Steyn aan de speeltafel van het orgel in Tuschinski-theater
Nieuwe grond	1945	Gebiedsuitbreiding als schadevergoeding
Nieuwjaarsactiviteiten	1970	Gevarieerde activiteiten met nieuw jaar
Oosterscheldebrug	1964	Uitleg van het complexe proces van de bouw van de Oosterscheldebrug van het vaste land naar Schouwen-Duiveland.
Open het dorp	1962	Actie open het dorp Mies Bouwman
Opening winkelcentrum Hoog Catharijne	1973	Nieuwe winkelcentrum Hoog Catharijne in gebruik, met oa. winkelpromenade, restaurants, cafes, etc.
Oppasser dierentuin	1933	Vijf en twintig jaar oppasser van de apen in Artis (J. van Schalkwijk)
Oudejaarsavond in een bejaardenhuis	1938	De viering van nieuwjaar in een bejaardentehuis in Haarlem waarbij liedjes gezongen en oliebollen gegeten worden.
Oudjaar1944 en 1945	1945	Beelden tonen verschil tussen twee bovengenoemde oudejaarsvieringen.In 1944 grote schaarste, gesloten winkels, veel oliebollen
Pelleboer	1975	Jan Pelleboer voorspelt het weer
Philips na de dood van Anton	1900	Philips na de dood van Anton
Pier en Kurhaus	1953	Opening van de Pier in Scheveningen
Pyjama Hadimassa	1972	Van Kooten en de Bie, Pyjama Hadimassa
Reclame voor Albert Heijn	1936	Een reclamefilm voor de bekende kruidenier, gepresenteerd als historische vergelijking tussen de Batavieren en de huisvrouw van nu
Reclame voor Badzo	1935	Reclame waarin Badzo badzout als het ideale middel in de 'eeuw der nervositeit' gepresenteerd wordt.

Reclame voor Bio-vakantieoord	1933	Een film waarin een huisarts de kijkers oproept om geld te geven voor dit goede doel
Reclame voor Blue Band	1933	Reclame voor Blue Band
Reclame voor Bonera	1961	Reclame voor Bonera
Reclame voor de Centrale Volksbank	1936	Aan de hand van de verschillende levenswijzen van Jan Geefuit en Piet Spaar wordt het belang van sparen uitgelegd.
Reclame voor Duryea Maizena	1936	Het filmpje laat zien dat de maatschappij drukker en veeleisender is geworden en raadt klanten aan ook het beste te eisen
Reclame voor King pepermunt	1936	Een dokter op huisbezoek adviseert het zieke kind en de moeder King Pepermunt
Reclame voor een gasbedrijf	1936	Het filmpje benadrukt dat de tijden zijn veranderd en dat de maatschappij veeleisender is geworden
Reclame voor Fyffes bananen	1936	Reclame voor Fyffes bananen
Reclame voor Vliegzeilen	1933	Reclame voor Vliegzeilen
Het Collegium Musicorum speelt een Rigaudon van J. Rameau	1959	Het Collegium Musicorum speelt een Rigaudon van J. Rameau
Rookwedstrijd	1935	Rookwedstrijd bij rookvereniging 't Blauwe Wolkje
Schiphol bestaat 30 jaar	1950	Ter gelegenheid van het 30-jarig bestaan van Schiphol, vroeger en nu
Shetland Ponypark	1974	Een dag in het Shetland Ponypark
Sjoukje-Geesink	1963	Sjoukje Dijkstra en Anton Geesink schitteren
Slakken als lekkernij	1972	Een kijkje in een slakkenkwekerij voor wijngaardslakken en in een restaurant waar deze escargots genuttigd worden
Een speciale karaktervormende school	1961	In het kasteel Moermond in Renesse volgen jongens de cursus 'Sterker door Tegenslag' die karaktervormend moet werken.
Speelgoedtentoonstelling	1965	Tentoonstelling over speelgoed
Staking van de televisie	1961	Vergadering van televisiemedewerkers van NTS en de omroepverenigingen in cafe De Karseboom te Hilversum
Strandleven op Texel	1943	Strandleven op Texel
Strenge winter van 1978	1978	Die winters van vroeger en nu
Tekeningen en imitaties door Wam Heskes	1940	Tekeningen en imitaties door Wam Heskes
Tent in Bakkum	1954	Kamperen in Bakkum en de ANWB caravan tentoonstelling
Tentoonstelling exotische muziekinstrumenten	1940	Tentoonstelling exotische muziekinstrumenten
Tentoonstelling voor kinderen met hun troeteldieren	1979	Tentoonstelling voor kinderen met hun troeteldieren
Texelse vissers op de Waddenzee	1943	Texelse vissers op de Waddenzee
Tommy Cooper in de Willem Ruis Show	1984	Tommy Cooper in de Willem Ruis Show
Tommy Lee Osbourne	1958	Tommy Lee Osbourne predikt in Den Haag
Troonwisseling	1980	Troonwisseling van Juliana naar Beatrix op 30 april
Turf in Drenthe	1965	Korte shot uit documentaire overprovincie Drenthe
Ontginning van het land tbv van de landbouwen veeteelt	1964	Jeugdland' in Ahoy Rotterdam. Hier kunnen kinderen in hun vakantie diverse activiteiten doen.
Vakantiebezheden voor kinderen		
Vakantieweek voor de jeugd	1966	Vakantieweek voor de jeugd
Veilig verkeer	1946	Propagandafilm voor veilig verkeer
Verkiezingen 1972	1972	Terugblik op de verkiezingen van 1972
Verpleegsters	1952	In Hilversum staat een huis voor oud-verpleegsters waar zij kunnen terugkijken op een zorgzaam bestaan.
Vertaling van de nieuwe bijbel	1952	Nieuwe bijbelvertaling gemaakt door professoren, predikanten en theologen
Vitamines kookdemonstratie	1940	Op de Haagse Kookschool leren huisvrouwen hoe ze vitamines kunnen behouden bij de bereiding van voedsel
Voedselvoorziening voor ouderen	1977	Voedselvoorziening voor bejaarden in een huis in Haarlem
Voorfilmpje voor theatervoorstelling Snip en Snap	1970	Voorfilmpje waarin Snip & Snap de komst van hun voorstelling "n beetje van dit ' beetje van dat" in Arnhem aankondigen
Voorleeswedstrijd	1969	Kinderen lezen voor uit boeken van bekende Nederlandse auteurs tijdens een voorleeswedstrijd
Vriendelijkheidsactie in Groningen	1952	In de stad Groningen wordt een vriendelijkheidsactie gevoerd
Waarom piekuren	1950	Na de oorlog is het elektriciteitsverbruik enorm toegenomen. Hierdoor wordt gevraagd tijdens piekuren zo weinig mogelijk te gebruiken
Warme zomer van 1973	1973	Warme zomer van 1973
Watervreugde	1940	Watervreugde
Wederopbouw arbeid CNV propaganda	1945	Propagandafilmpje over de wederopbouw van het CNV
Welvaart	1945	Toenemende welvaart in Nederland
Wereldspaarndag	1959	Een spaarpottencollectie wordt getoond en mensen die huldigden tellen
Wim Kan	1973	Wim Kan treedt op
Winter	1963	De strenge winter van 1963
Zondagsrust en maandagarbeid	1947	Zondagsrust en maandagarbeid

BIJLAGE 2: Protocol voor verzorgingshuizen over gebruik van de Verhalentafel

Toelichting

De Verhalentafel biedt verschillende mogelijkheden voor de invulling van activiteiten. Het is aan activiteitenbegeleiders en/of ander personeel om de Verhalentafel naar eigen inzicht te gebruiken. Om te voorkomen dat er al te grote verschillen ontstaan in het gebruik van de Verhalentafel hebben we hieronder een aantal richtlijnen opgesteld. Wel willen we benadrukken dat het voor ons van groot belang is om te weten welke activiteiten u met de Verhalentafel heeft gedaan en welke ervaringen u hiermee heeft. Dit is niet alleen in het belang van het onderzoek, maar is ook belangrijk voor de verdere ontwikkeling van een handleiding rondom de Verhalentafel. Een registratieformulier zal u binnenkort ontvangen.

Richtlijnen voor gebruik

- Frequentie: een keer per week.
- Tijd per sessie: circa 90 minuten.
- De groepssamenstelling blijft in principe zoveel mogelijk gelijk; gelieve dus geen mensen halverwege de interventieperiode in een andere groep te plaatsen, tenzij daarvoor een goede aanleiding is.
- Een zekere mate van structuur in de activiteiten, d.w.z.: de activiteitenbegeleider doet meer dan alleen uitleg geven over hoe de Verhalentafel werkt. Ze nodigt mensen ook uit om bijvoorbeeld ervaringen uit te wisselen & gaat daar ook op in.
- In de sessies is aandacht voor het groepsproces; het beperkt zich niet alleen tot individuen en/of tweetallen.
- Verder dienen de sessies gedocumenteerd te worden.

BIJLAGE 3: Design, populatie en afname belevingsvragenlijst

Design

Oorspronkelijk werd een experimenteel design beoogd, waarbij mensen op basis van toeval zouden worden toegewezen aan de groepen. Dit is bij aanvang van het project gewijzigd in een quasi-experimenteel design, waarbij mensen worden ingedeeld op hun groepsvoorkeur. Het bleek niet haalbaar om de steekproefgrootte te handhaven zonder concessies te doen in het design. Een belangrijke reden hiervoor was dat mensen vaak niet aan het onderzoek wilden deelnemen zonder ook gebruik te mogen maken van de Verhalentafel. Anderen wilden wel meedoen aan het onderzoek, maar wensten zich onder geen voorwaarde te committeren aan een wekelijkse activiteit gedurende 4 maanden. Alle inspanningen ten spijt, is daarom gekozen om het criterium van randomisatie minder strikt te hanteren. In sommige instellingen zijn de groepen gedeeltelijk of geheel samengesteld op basis van toeval; andere instellingen hebben de groepen ingedeeld op basis van groepsvoorkeur.

Om verdere uitval te voorkomen is bij drie instellingen de interventietijd ingekort tot 12 weken. Belangrijkste reden hiervoor was dat de betreffende instellingen later waren gestart waardoor tijdige afronding van het project in gevaar zou komen. Ook speelde mee dat het onderzoek bij de instellingen in de zomer/vakantieperiode doorliep, waardoor mensen sneller afhaakten om bij de bijeenkomsten aanwezig te zijn.

Populatie

Het aantal deelnemers werd oorspronkelijk ingezet op 200, verdeeld over tien instellingen (verzorgingshuizen en/of woonzorgcentra). Dit aantal is in de voormeting bij benadering gehaald (183), maar niet in de nameting (123). Ten dele was dit het gevolg van een reductie van het aantal instellingen dat kon meedoen aan het onderzoek. Er waren al Verhalentafels toegezegd aan instellingen met een psychogeriatrische instelling, waardoor het aantal “verzorgingshuizen” met een Verhalentafel afnam tot acht. Van deze acht instellingen viel nog een instelling af vanwege begeleidingsproblemen. Uiteindelijk resulteerde dit in zeven instellingen. Meer dan twintig deelnemers per instelling bleek niet haalbaar met name vanwege een gebrek aan personeel om de bijeenkomsten te organiseren.

Ook is er een forse uitval van deelnemers tussen de voor- en nameting. Hiervoor zijn een aantal oorzaken aan te wijzen. Allereerst zag een instelling zich halverwege de interventie periode genoodzaakt om te stoppen met het Verhalentafel project vanwege de personele onderbezetting om de groepsbijeenkomsten nog verder te houden. Daarnaast vond uitval binnen diverse instellingen plaats vanwege overlijden, ziekte, gebrek aan motivatie en omdat dat mensen het toch niet goed konden zien en/of horen.

Afname belevingsvragenlijst

In de oorspronkelijke opzet zou de belevingsvragenlijst drie keer gedurende de interventieperiode worden ingevuld. Om verschillende redenen is de derde belevingsvragenlijst onder slechts 23 deelnemers ingevuld. Uitval van deelnemers speelde hierbij een rol, maar ook bekorting van de interventie tijd in instellingen was soms een reden om de enquête niet meer af te nemen. Vanwege deze beperkte respons is er voor gekozen om van deze resultaten in de rapportage geen verslag te doen.

BIJLAGE 4: Aan het onderzoek participerende instellingen en aantallen deelnemers

1. Zorgcentrum Peppelrode, Eindhoven	28 deelnemers
2. Zorginstellingen 't Gooregt, Haren	24 deelnemers
3. Woonzorgcentrum De Emtinckhof, Loosdrecht	17 deelnemers
4. Zorgcentrum Het Overbos, Heemstede	16 deelnemers
5. Woonzorgcomplex Leemgaarde, Oostvoorne	15 deelnemers
6. Buurtcentrum Het Trefpunt, Scheveningen	12 deelnemers
7. Verpleeghuis De Drie Hoven, Amsterdam	11 deelnemers

BIJLAGE 5: Informatiebrief voor bewoners

Geachte bewoner,

Binnenkort start binnen uw instelling het project “De Verhalentafel”. De Verhalentafel is een ronde tafel met drie ingebouwde beeldschermen. Op deze beeldschermen kunt u beelden, verhalen en muziek van vroeger oproepen. Bijvoorbeeld een documentaire over de Rotterdamse havens en liedjes van Wim Sonneveld. De eerste ervaringen met de Verhalentafel in een verzorgingshuis in Amsterdam waren zeer succesvol en hadden een positief effect op de bewoners en de instelling. De tafel heeft daar een vaste plek in de gemeenschappelijke ruimte gekregen.

De Verhalentafel wordt binnenkort in acht instellingen geplaatst, waaronder ook in uw instelling. Om te weten of de Verhalentafel ook in deze instellingen een positief effect heeft, gaan we een onderzoek doen. We willen vragen of u bereid bent om aan dit onderzoek deel te nemen. In bijgevoegde brief kunt u meer lezen over de opzet van het onderzoek en over wat deelname hieraan betekent voor u. We adviseren u om deze informatie aandachtig te lezen.

In verband met de wettelijke regels over privacybescherming willen wij benadrukken dat uw gegevens vertrouwelijk worden behandeld. Als u *niet* mee wenst te doen aan het onderzoek heeft dit uiteraard voor u geen consequenties voor uw gebruik van de Verhalentafel.

Indien u nog vragen heeft, kunt u zich richten tot de aangewezen contactpersoon van uw instelling. Ook kunt u contact opnemen met het onderzoeksteam (tel: 020-4449334). Wij hopen dat we u met deze informatie duidelijk hebben gemaakt wat het belang is van dit onderzoek en dat u uw medewerking hieraan wilt verlenen.

Met vriendelijke groet,

Namens het onderzoeksteam
Dhr. drs. J.P. Osté
Onderzoeker

BIJLAGE 6: Extra informatie voor bewoners

Informatie over het onderzoek naar de Verhalentafel

Achtergrond informatie bij de Verhalentafel

De Verhalentafel is een bijzonder vormgegeven meubel toegerust met drie ingebouwde beeldschermen dat plaats biedt aan drie tot zes bewoners. Op deze schermen kunt u oude beelden, verhalen en muziek van vroeger oproepen. U kunt bovendien ook uw eigen commentaar of een eigen verhaal toevoegen aan de Verhalentafel. Deze informatie is vervolgens ook weer terug te horen door andere gebruikers.

De ontwikkeling van de Verhalentafel is een lang traject geweest waarin ontwerpers en deskundigen veel aandacht hebben besteed aan de gebruiksvriendelijkheid van de Verhalentafel. De tafel is op zo'n manier ontwikkeld dat juist mensen die geen verstand hebben van computers of andere moderne technologie er goed mee kunnen om gaan. Een eerste prototype van de Verhalentafel heeft in het Twiskehuis in Amsterdam-Noord gefunctioneerd. Daar heeft de tafel inmiddels een vaste plek in de gemeenschappelijke ruimte waar de bewoners nu naar verhalen luisteren en zelf hun herinneringen toevoegen. Door deze positieve ervaringen wordt de Verhalentafel nu ook in een aantal andere verzorgingshuizen geïnstalleerd (waaronder dat van u). Het gebruik van deze Verhalentafel wordt gecombineerd met een onderzoek.

Waarom een onderzoek?

Het onderzoek wordt gedaan omdat we graag willen weten of de Verhalentafel ook bijdraagt aan het welzijn van degene die er gebruik van maken. Met andere woorden, leidt het gebruik van de Verhalentafel tot positieve en/of interessante ervaringen en of inzichten? Daarnaast zal het onderzoek ook uitsluitel moeten geven over aspecten als de wijze van gebruik en gebruikerservaringen. Uiteindelijk zal het onderzoek hopelijk leiden tot verdere verspreiding van de Verhalentafel zodat ook andere mensen hiervan kunnen profiteren.

Opzet van het onderzoek?

Deelnemers worden in twee groepen ingedeeld. Van de ene groep deelnemers vragen we om gedurende de proefperiode van 16 weken *geen* gebruik te maken van de Verhalentafel. Deze groep noemen we de controle groep. De andere groep deelnemers willen we vragen om minimaal een keer per week van de Verhalentafel gebruik te maken onder begeleiding van een activiteitenbegeleider. Deze groep noemen we de experimentele groep. Deelnemers aan het onderzoek worden op basis van toeval ingedeeld. Bij deelname kunt u dus niet zelf bepalen in welke groep u wenst te komen. Bij alle deelnemers worden twee interviews afgenomen; een keer voordat de Verhalentafel in gebruik is genomen en een keer daarna. Na afloop van onderzoeksperiode vergelijken we dan de twee groepen met elkaar.

Wat betekent deelname aan het onderzoek voor u?

Indien u instemt met deelname aan het onderzoek betekent dit dat u twee keer gedurende de onderzoeksperiode geïnterviewd zal worden. Elk interview neemt circa 45 minuten in beslag. De vragen die deze interviewer stelt, zijn onder andere gericht op uw welzijn (hoe het met u gaat).

BIJLAGE 6: Extra informatie voor bewoners (vervolg)

Wanneer u in de *controle* groep wordt ingedeeld, verwachten we dat u gedurende de onderzoeksperiode (16 weken) niet aan de Verhalentafel zal deelnemen. Voor de deelnemers in de *experimentele* groep is dit niet het geval. Verwacht wordt dat deze mensen juist minimaal een keer per week gebruik maken van de Verhalentafel. Daarnaast geldt voor deze groep deelnemers dat ze vrij zijn om op eigen initiatief de Verhalentafel te gebruiken.

Naast de twee interviews die bij beide groepen worden gehouden, zullen de mensen uit de experimentele groep drie keer gevraagd worden om een vragenlijst in te vullen. Dit gebeurt telkens direct na het gebruik van de Verhalentafel. Ook krijgen deze mensen een lijst waarop ze kunnen aangeven hoe vaak ze op eigen initiatief van de Verhalentafel gebruik hebben gemaakt. De onderzoeksperiode duurt in totaal 16 weken.

U heeft nu veel informatie gekregen. We zetten daarom de belangrijkste punten nog eens onder elkaar.

Wat betekent deelname aan het onderzoek voor u?

Wordt u ingedeeld in de *controle* groep, dan

- 1. mag u gedurende 16 weken *geen* gebruik maken van de Verhalentafel en**
- 2. u wordt twee keer ongeveer 45 minuten geïnterviewd.**

Wordt u ingedeeld in de *experimentele* groep, dan

- 1. verwachten wij dat u gedurende 16 weken een keer per week van de Verhalentafel gebruik gaat maken**
- 2. u wordt twee keer ongeveer 45 minuten geïnterviewd; u krijgt drie maal een vragenlijst voorgelegd die u zelf kunt invullen (ongeveer 5-10 minuten); mogelijk wordt u benaderd voor een aanvullend interview.**

Wanneer u in de controle groep wordt ingedeeld, kunt u dus tijdelijk geen gebruik maken van de Verhalentafel. Wij beseffen dat dit vervelend kan zijn. Het is echter in het belang van het onderzoek dat we deze keuze hebben gemaakt en we hopen dat u hiervoor begrip kunt opbrengen. Daar staat tegenover dat u na de periode van zestien weken uiteraard ten volle van de Verhalentafel gebruik kunt maken.

Vertrouwelijkheid gegevens

Wij zijn verplicht aan de respondenten om vertrouwelijk met hun gegevens om te gaan. De gegevens worden om die reden geanonimiseerd; gegevens worden gekoppeld aan een nummer en niet aan een naam. De sleutel van deze codering is alleen bij de projectleiding bekend. In het eindrapport zullen bovendien nooit individuele gegevens achterhaald kunnen worden.

Locaties en deelnemers

In totaal zullen acht verzorgingshuizen aan het onderzoek deelnemen op de volgende locaties: Loosdrecht, Oostvoorne, Eindhoven, Amsterdam (2x), Haren, Den Haag (2x). In totaal hopen we dat zo'n 200 mensen bereid zijn om hun medewerking aan het onderzoek te verlenen. Dit betekent gemiddeld circa 24 deelnemers per verzorgingshuis.

BIJLAGE 6: Extra informatie voor bewoners (vervolg)

Informatie

Het onderzoek wordt uitgevoerd door onderzoekers van het Centrum voor Verouderingsonderzoek van de Vrije Universiteit en het VU medisch centrum. Indien u nog vragen heeft, kunt u zich richten tot het onderzoeksteam. Contactpersoon is drs. Johan Osté, Centrum voor Verouderingsonderzoek, Vrije Universiteit, Amsterdam, tel. 020-4449334
E-mail: j.oste@vumc.nl

BIJLAGE 7: Vragenlijst beleving

Instelling:

Naam deelnemer:

Datum afname:

Vragenlijst Beleving

Dit formulier bevat een aantal vragen over het gebruik van de verhalentafel.

Bij elke vraag wordt een aantal antwoordmogelijkheden gegeven. Wilt u het antwoord aankruisen dat voor u het meest van toepassing is?

Een voorbeeld:

Hoe vaak gaat u bij iemand op bezoek?	☐ zelden of nooit ☒ soms ☐ vaak ☐ altijd of bijna altijd
---------------------------------------	--

Door dit antwoord aan te kruisen heeft u aangegeven dat u **soms** bij iemand op bezoek gaat.

Vragenlijst

Percentages gebaseerd op afname na 4 weken.

1.	Hoe vaak nodigen de beeld- en geluidsfragmenten u uit om hierover te praten met anderen?	☐ zelden of nooit (17,0%) ☐ soms (45,3%) ☐ vaak (26,4%) ☐ altijd of bijna altijd (11,3%)
2.	Hoe vaak vertellen andere gebruikers van de Verhalentafel hun ervaringen aan u?	☐ zelden of nooit (34,0%) ☐ soms (34,0%) ☐ vaak (30,2%) ☐ altijd of bijna altijd (1,9%)
3.	Hoe vaak komen er door de Verhalentafel interessante gesprekken tot stand?	☐ zelden of nooit (11,1%) ☐ soms (46,3%) ☐ vaak (31,5%) ☐ altijd of bijna altijd (11,1%)
4.	Hoe vaak maakt u samen met andere mensen gebruik van de Verhalentafel buiten om de wekelijkse groepsactiviteit?	☐ zelden of nooit (63,0%) ☐ soms (25,9%) ☐ vaak (5,6%) ☐ altijd of bijna altijd (5,6%)
5.	Hoe vaak leidt het vertoonde materiaal tot herinneringen aan vroeger?	☐ zelden of nooit (7,4%) ☐ soms (14,8%) ☐ vaak (55,6%) ☐ altijd of bijna altijd (22,2%)
6.	Hoe vaak moet u lachen om de vertoonde beelden?	☐ zelden of nooit (1,9%) ☐ soms (67,9%) ☐ vaak (18,9%) ☐ altijd of bijna altijd (11,3%)

BIJLAGE 7: Vragenlijst beleving (vervolg)

7.	Hoe vaak wordt u verdrietig van de vertoonde beelden?	☐ zelden of nooit (49,0%) ☐ soms (40,8%) ☐ vaak (8,2%) ☐ altijd of bijna altijd (2,0%)
8.	Hoe vaak zijn de fragmenten aanleiding om over persoonlijke ervaringen te praten?	☐ zelden of nooit (5,9%) ☐ soms (54,9%) ☐ vaak (25,5%) ☐ altijd of bijna altijd (13,7%)
9.	Hoe vaak zijn deze persoonlijke ervaringen negatief van aard?	☐ zelden of nooit (60,0%) ☐ soms (32,0%) ☐ vaak (8,0%) ☐ altijd of bijna altijd (0,0%)
LET OP!! DE ANTWOORDCATEGORIEEN ZIJN VERANDERD.		
10.	De Verhalentafel is een goede manier om met mensen in contact te komen.	☐ helemaal mee oneens (10,2%) ☐ mee oneens (2,0%) ☐ noch eens/noch oneens (16,3%) ☐ mee eens (51,0%) ☐ helemaal mee eens (20,4%)
11.	De mensen die meedoen aan de Verhalentafel leer ik beter kennen.	☐ helemaal mee oneens (2,0%) ☐ mee oneens (8,2%) ☐ noch eens/noch oneens (22,4%) ☐ mee eens (46,9%) ☐ helemaal mee eens (20,4%)
12.	Ik maak liever alleen van de Verhalentafel gebruik dan met anderen.	☐ helemaal mee oneens (25,5%) ☐ mee oneens (31,4%) ☐ noch eens/noch oneens (11,8%) ☐ mee eens (9,8%) ☐ helemaal mee eens (7,8%) ☐ niet van toepassing (13,7%)
13.	Het is leuk dat de Verhalentafel met meerdere mensen tegelijk is te gebruiken.	☐ helemaal mee oneens (2,0%) ☐ mee oneens (4,0%) ☐ noch eens/noch oneens (4,0%) ☐ mee eens (66,0%) ☐ helemaal mee eens (24,0%)
14.	Het gebruik van de Verhalentafel leidt tot nieuwe kennissen.	☐ helemaal mee oneens (6,1%) ☐ mee oneens (14,3%) ☐ noch eens/noch oneens (34,7%) ☐ mee eens (30,6%) ☐ helemaal mee eens (14,3%)
15.	Het gezamenlijk bekijken of beluisteren van beelden maakt me meer betrokken bij anderen.	☐ helemaal mee oneens (3,8%) ☐ mee oneens (5,8%) ☐ noch eens/noch oneens (28,8%) ☐ mee eens (44,2%) ☐ helemaal mee eens (17,3%)

BIJLAGE 7: Vragenlijst beleving (vervolg)

16.	Het is leuk om beelden of geluidsfragmenten van vroeger terug te zien.	☐ helemaal mee oneens (3,9%) ☐ mee oneens (2,0%) ☐ noch eens/noch oneens (5,9%) ☐ mee eens (52,9%) ☐ helemaal mee eens (35,3%)
17.	De sfeer tijdens de groepsbijeenkomst met de Verhalentafel is gezellig.	☐ helemaal mee oneens (4,0%) ☐ mee oneens (2,0%) ☐ noch eens/noch oneens (6,0%) ☐ mee eens (62,0%) ☐ helemaal mee eens (26,0%)
18.	De lokale fragmenten zijn interessanter dan algemene fragmenten.	☐ helemaal mee oneens (2,3%) ☐ mee oneens (15,9%) ☐ noch eens/noch oneens (31,8%) ☐ mee eens (36,4%) ☐ helemaal mee eens (13,6%)
19.	De Verhalentafel is een waardevolle toevoeging aan mijn woonomgeving.	☐ helemaal mee oneens (0,0%) ☐ mee oneens (6,0%) ☐ noch eens/noch oneens (40,0%) ☐ mee eens (44,0%) ☐ helemaal mee eens (10,0%)
20.	Documentaireachtige fragmenten (polygoon) zijn interessanter dan amusementsfragmenten.	☐ helemaal mee oneens (10,0%) ☐ mee oneens (22,0%) ☐ noch eens/noch oneens (26,0%) ☐ mee eens (36,0%) ☐ helemaal mee eens (6,0%)
21.	Je raakt snel uitgekeken op de fragmenten.	☐ helemaal mee oneens (8,0%) ☐ mee oneens (22,0%) ☐ noch eens/noch oneens (20,0%) ☐ mee eens (46,0%) ☐ helemaal mee eens (4,0%)
22.	Ik vind het leuk om fragmenten meerdere keren te bekijken	☐ helemaal mee oneens (3,8%) ☐ mee oneens (15,4%) ☐ noch eens/noch oneens (19,2%) ☐ mee eens (51,9%) ☐ helemaal mee eens (9,6%)
23.	De fragmenten zijn aanleiding om over persoonlijke ervaringen te praten.	☐ helemaal mee oneens (6,0%) ☐ mee oneens (8,0%) ☐ noch eens/noch oneens (16,0%) ☐ mee eens (54,0%) ☐ helemaal mee eens (16,0%)
24.	Het zou een waardevolle toevoeging zijn als de Verhalentafel wordt uitgebreid met lokale informatie, zoals een kabelkrant en bewonersinformatie.	☐ helemaal mee oneens (4,0%) ☐ mee oneens (6,0%) ☐ noch eens/noch oneens (14,0%) ☐ mee eens (44,0%) ☐ helemaal mee eens (32,0%)

BIJLAGE 7: Vragenlijst beleving (vervolg)

25.	Het zou prettig zijn om vooraf te kunnen zien hoelang een fragment duurt.	☐ helemaal mee oneens (8,3%) ☐ mee oneens (25,0%) ☐ noch eens/noch oneens (35,4%) ☐ mee eens (20,8%) ☐ helemaal mee eens (10,4%)
26.	De Verhalentafel is makkelijk te bedienen.	☐ helemaal mee oneens (3,9%) ☐ mee oneens (2,0%) ☐ noch eens/noch oneens (13,7%) ☐ mee eens (56,9%) ☐ helemaal mee eens (23,5%)
27.	Ik vind de wekelijkse bijeenkomst te lang duren.	☐ helemaal mee oneens (9,8%) ☐ mee oneens (51,0%) ☐ noch eens/noch oneens (29,4%) ☐ mee eens (5,9%) ☐ helemaal mee eens (3,9%)
28.	De vertoonde beelden zijn goed te zien.	☐ helemaal mee oneens (2,0%) ☐ mee oneens (28,6%) ☐ noch eens/noch oneens (8,2%) ☐ mee eens (40,8%) ☐ helemaal mee eens (20,4%)
29.	De geluidsfragmenten zijn goed te horen.	☐ helemaal mee oneens (2,0%) ☐ mee oneens (9,8%) ☐ noch eens/noch oneens (9,8%) ☐ mee eens (56,9%) ☐ helemaal mee eens (21,6%)
30.	Ik vind een belangrijk aspect van de Verhalentafel dat er vrolijke fragmenten te zien en te horen zijn.	☐ helemaal mee oneens (6,1%) ☐ mee oneens (0,0%) ☐ noch eens/noch oneens (10,2%) ☐ mee eens (55,1%) ☐ helemaal mee eens (28,6%)
31.	Als u gebruik maakt van de Verhalentafel, kunt u dan alle andere gebruikers aankijken?	☐ ja (43,1%) ☐ nee (56,9%)
32.	Ik vind het belangrijk om de andere gebruikers van de Verhalentafel te kunnen aankijken.	☐ helemaal mee oneens (2,0%) ☐ mee oneens (13,7%) ☐ noch eens/noch oneens (11,8%) ☐ mee eens (54,9%) ☐ helemaal mee eens (17,6%)
33.	De meeste fragmenten zijn qua lengte.....	☐ te kort (28,0%) ☐ goed (72,0%) ☐ te lang (0,0%)
34.	Ik zou een koptelefoon bij de Verhalentafel willen gebruiken om de fragmenten beter te kunnen horen.	☐ helemaal mee oneens (20,8%) ☐ mee oneens (47,9%) ☐ noch eens/noch oneens (12,5%) ☐ mee eens (8,3%) ☐ helemaal mee eens (10,4%)

BIJLAGE 7: Vragenlijst beleving (vervolg)

34b	Ik vind het leuk om mijn verhaal op te laten nemen.	☐ helemaal mee oneens ☐ mee oneens ☐ noch eens/noch oneens ☐ mee eens ☐ helemaal mee eens ☐ niet van toepassing
34c	Ik vind het leuk dat andere mensen mijn verhaal kunnen beluisteren.	☐ helemaal mee oneens ☐ mee oneens ☐ noch eens/noch oneens ☐ mee eens ☐ helemaal mee eens ☐ niet van toepassing
34d	Ik vind het leuk om naar opgenomen verhalen van andere mensen te luisteren.	☐ helemaal mee oneens ☐ mee oneens ☐ noch eens/noch oneens ☐ mee eens ☐ helemaal mee eens ☐ niet van toepassing
35.	Heeft u bepaalde onderwerpen gemist in het beeldmateriaal van de Verhalentafel? (antwoord graag hieronder invullen)	
36.	Wat zou u zelf graag willen toevoegen aan de Verhalentafel? (antwoord graag hieronder invullen)	

BIJLAGE 8: Vragenlijst sociale relaties

Vragenlijst sociale relaties

Introductie: "Ik wil u een aantal vragen stellen over uw persoonlijke contacten met mensen binnen deze instelling. Wilt u bij de hiernavolgende vragen aangeven hoe vaak de genoemde activiteit voorkomt? De antwoordmogelijkheden staan op deze kaart." (Interviewer: bied kaart 3 aan.)

De antwoordmogelijkheden zijn:

1 = 1 keer per maand of minder

2 = Vaker dan 1 keer per maand, maar niet wekelijks

3 = 1 keer per week

4 = Vaker dan 1 keer per week, maar niet dagelijks

5 = Dagelijks

1.	Hoe vaak per maand komt u met medebewoners ¹ (of met mensen van deze afdeling) bij elkaar op bezoek?	1	2	3	4	5
2.	Hoe vaak per maand gaat u wel eens wandelen, winkelen, een dagje uit of iets dergelijks doen met medebewoners (of met mensen van deze afdeling)?	1	2	3	4	5
3.	Hoe vaak per maand gaat u wel eens wandelen, winkelen, een dagje uit of iets dergelijks doen met personeel en/of vrijwilligers?	1	2	3	4	5
4.	Hoe vaak per maand wordt u geholpen met klusjes, bijv. in het huishouden en dergelijke door medebewoners ² ?	1	2	3	4	5
5.	Hoe vaak per maand neemt u deel aan groepsactiviteiten in uw instelling?	1	2	3	4	5
6.	Hoe vaak per maand praat u wel eens over (elkaars) zorgen, problemen of moeilijkheden met medebewoners (of met mensen van deze afdeling)?	1	2	3	4	5
7.	Hoe vaak per maand praat u wel eens over (elkaars) zorgen, problemen of moeilijkheden met personeel en/of vrijwilligers?	1	2	3	4	5
8.	Hoe vaak per maand krijgt u bezoek van mensen (familie, vrienden, kennissen) van buiten de instelling ² ?	1	2	3	4	5
9.	Hoe vaak per maand gaat u op bezoek bij mensen (familie, vrienden, kennissen) van buiten de instelling ² ?	1	2	3	4	5
10.	Met hoeveel medebewoners (of met mensen van deze afdeling) heeft u plezierig contact?					
11.	Met hoeveel personeelsleden en/of vrijwilligers heeft u plezierig contact?					

¹ Sommige respondenten wonen niet in deze instelling, maar zijn afkomstig van dagverzorging of dagbehandeling en wonen nog thuis.

² Deze vraag is niet van toepassing voor mensen van de dagverzorging, dagbehandeling & verpleeghuisafdeling.

BIJLAGE 9: Vragenlijst Semi-gestructureerd interview met activiteitenbegeleiders

Vragen semi-gestructureerd interview met activiteitenbegeleiders

Procedures

1. Is de Verhalentafel een geschikt instrument voor jullie doelgroep om activiteiten mee te organiseren?
2. Vergt de activiteit met de Verhalentafel een gestructureerde aanpak?
3. Hoeveel sessies hebben de deelnemers nodig om te leren werken met de Verhalentafel? En verschilt dit veel per persoon?
4. Hoeveel fragmenten zijn er ongeveer per groepsessie gebruikt?
5. Is er een moment van verzadiging opgetreden, zo ja wanneer? Is dat moment bij elke deelnemer verschillend?
6. Zou er iets aan de Verhalentafel veranderd kunnen worden waardoor gebruikers er sneller mee leren omgaan en er makkelijker mee kunnen werken?
7. Was het voor u als begeleider makkelijk om een vorm te vinden om de activiteit met de Verhalentafel succesvol te laten verlopen?
8. Had u meer ondersteuning willen hebben bij het ontwikkelen van de activiteit en zo ja, welk soort ondersteuning was dan gewenst geweest (bv suggesties voor gebruik)?
9. Heeft u met bepaalde doelstellingen gewerkt en zo ja, welke waren dit (plezier, sociaal contact, herinneringen ophalen)?
10. Heeft u een bepaalde ontwikkeling in het gebruik kunnen ontdekken gedurende de interventieperiode van 16 weken?
11. Hoe zagen de sessies er bij u inhoudelijk uit (beelden/gesprekken)?
12. Is een beknopte handleiding over het organiseren van activiteiten met de Verhalentafel gewenst waarom?
13. Zou het handig zijn als er een gebruiksaanwijzing komt voor deelnemers?
14. Is het mogelijk om activiteiten met de Verhalentafel door vrijwilligers te laten begeleiden of zijn daar activiteitenbegeleiders voor gewenst en waarom?
15. Wordt de verhalentafel gebruikt door bewoners en hun bezoekers samen (familie, vrienden)?
16. Is de Verhalentafel geschikt om door ouderen met hun kinderen en/of kleinkinderen gebruikt te worden en op welke manier zou dit het beste vorm gegeven kunnen worden?
17. Vindt u de opname functie van eigen verhalen een belangrijke onderdeel van de Verhalentafel en waarom?
18. Maken mensen graag gebruik van de opnamefunctie of is er juist sprake van terughoudendheid en waarom?
19. Wat zijn volgens u belemmerende factoren voor mensen om hun eigen verhaal in te spreken?
20. Op welke manieren kan het vertellen van eigen herinneringen naar aanleiding van de fragmenten worden gestimuleerd?
21. Wordt de Verhalentafel door bewoners ook zelfstandig gebruikt? (niet alleen de deelnemers) en hoe vaak?
22. Hoe denkt u dat de VT gebruikt zal worden nadat het onderzoek is afgelopen (nog begeleid of helemaal vrij)?

BIJLAGE 9: Vragenlijst Semi-gestructureerd interview met activiteitenbegeleiders (vervolg)

CVO vragen

1. Vindt u het werken met de Verhalentafel plezierig en waarom?
2. Wat vindt u de positieve punten van het werken met de Verhalentafel (bijv. plezier van bewoners, gemak in gebruik)?
3. Wat vindt u de negatieve punten van het werken met de Verhalentafel?
4. Is het werken met de VT in vergelijking met andere activiteiten voor deze doelgroep intensiever, gelijk of juist minder intensief? (kost het meer energie e.d.)
5. Heeft u het idee dat het contact tussen u en de bewoners die deelnemen aan de activiteit met de Verhalentafel veranderd en zo ja, op welke manier?
6. Heeft u als begeleider het idee mensen beter of makkelijker te leren kennen door de activiteit met de Verhalentafel? En waar blijkt dit eventueel uit?
7. Denkt u dat de bewoners onderling meer contact met elkaar hebben door het bijwonen van de activiteit met de Verhalentafel? (ook buiten de activiteit met de VT om?)
8. Hoeveel weken zou een georganiseerde groepsactiviteit met de Verhalentafel ideaal gezien moeten duren om de bijeenkomsten interessant en aansprekend te houden voor de deelnemers?
9. Wat is de ideale duur van een sessie?
10. Wat is volgens u de belangrijkste functie van de Verhalentafel (bijvoorbeeld het sociale contact, het kunnen vertellen van een stukje levensverhaal, het actief ophalen van herinneringen, het brengen van vrolijkheid)?
11. Kunt u de reacties van deelnemers beschrijven tijdens het gebruik van de VT? (zingen, dansen)
12. Heeft u het idee dat mensen emotioneel geraakt worden (b.v. uiting van vreugde, verdriet)?
13. Bent u tevreden over het functioneren van de VT?
14. Als u een handleiding zou schrijven voor het gebruik van de VT; wat zijn dan volgens u de belangrijkste punten?

BIJLAGE 10: Vragenlijst semi-gestructureerd interview met bewoners van verzorgingshuizen

Vragen semi-gestructureerd interview met deelnemers (niet-PG)

1. Kunt u aangeven op welke manier u de afgelopen tijd gebruik heeft gemaakt van de Verhalentafel? [bewust open vraag: o.a. individueel, groepsgewijs]
2. Hoeveel fragmenten bekeek/beluisterde u meestal per groepsbijeenkomst? [voldoende?]
3. Vindt u de Verhalentafel gebruiksvriendelijk [wat is goed en wat kan beter]
4. Zou er iets aan de Verhalentafel veranderd kunnen worden waardoor u, als gebruiker, er sneller mee kan leren omgaan en er makkelijker mee kunt werken?
5. Vindt u het *nodig* dat de activiteit met de Verhalentafel begeleid wordt omdat u anders er zelf niet uitkomt? [misschien alleen in de eerste paar sessies daarna alleen?]
6. Vindt u het *leuk* dat de activiteit met de Verhalentafel begeleid wordt zodat er meer structuur wordt gegeven aan de activiteit?
7. Wat gebeurt er volgens u met de VT als deze niet meer als activiteit wordt aangeboden?
8. Bekeek u bepaalde fragmenten in latere bijeenkomsten nog een keer? Zo ja, welk type fragmenten zijn daarvoor geschikt?
9. Vindt u dat er voldoende fragmenten aanwezig zijn in de Verhalentafel?
10. Indien duidelijk blijkt dat de respondent het te weinig vindt (volgende vraag stellen):
 - a. Na hoeveel sessies kreeg u het idee dat u de fragmenten al eerder had gezien?
 - b. Raakte u uitgekeken op de fragmenten (zo ja wanneer)?
11. Zou u graag een handleiding willen hebben over het gebruik van de Verhalentafel?
12. Zo ja, wat zou u daar dan in willen hebben [b.v. overzicht van de fragmenten]
13. Kunt u aangeven hoe een bijeenkomst er bij jullie uitzag? [wat deden jullie?]
14. Was u tevreden over de invulling van de activiteit met de Verhalentafel [wat vond u goed en wat kon beter].
15. Gebruikte u de Verhalentafel wel eens met familie en kennissen of met andere medebewoners?
16. Maakte u gebruik van de opnamefunctie voor het opnemen van een eigen verhaal?
17. Indien er geen gebruik is gemaakt van de opnamefunctie:
 - a. Waarom heeft u de opnamefunctie niet gebruikt? [Was hiervoor een speciale reden?]
18. U heeft nu wekelijks gedurende ongeveer zestien weken deelgenomen aan de Verhalentafel. Hoe vaak zou wat u betreft een activiteit met de Verhalentafel aangeboden moeten worden.
19. Wat is voor u de ideale duur van een groepsbijeenkomst met de Verhalentafel?

Sociaal/emotioneel/cognitief

20. Vindt u de Verhalentafel een geschikt instrument om in contact te komen met andere bewoners? [waarom?]
21. Heeft u het idee dat u uw groepsgenoten beter of anders heeft leren kennen sinds deelname aan de verhalentafel? [hoe dan]
22. Heeft u sinds deelname aan de VT (beter) contact met uw groepsgenoten buitenom de activiteit met de Verhalentafel?

BIJLAGE 10: Vragenlijst semi-gestructureerd interview met bewoners van verzorgingshuizen (vervolg)

23. Leidde het vertoonde materiaal tot herinneringen aan vroeger en gebeurde dit spontaan of was daar een gespreksleider voor nodig?
24. Waren dit prettige herinneringen of juist niet?
25. Dacht u later (op de dag) nog wel eens terug aan hetgeen u bij de Verhalentafel had gezien of meegemaakt?
26. Werd u wel eens emotioneel van de fragmenten? [Zo ja, welk type fragmenten]
27. Heeft uw wel eens meegezongen met de fragmenten van de Verhalentafel?
28. Vindt u het leuk om met de Verhalentafel bezig te zijn? Waarom?
29. Wat zijn voor u positieve punten van de Verhalentafel?
30. Wat zijn voor u negatieve punten aan de Verhalentafel?
31. Als u de tafel zou kunnen verbeteren, wat zou u er dan aan verbeteren?
32. Wat voor soort fragmenten vindt u leuk/interessant en welke juist niet (bepaalde periode, kleur/zwart-wit, amusement/informatief, lokaal/algemeen)?

BIJLAGE 11: Geriatric Depression Scale

GDS-15 vragenlijst

Toelichting voor interviewers:

Deze vragenlijst bestaat uit 15 vragen die met ja of nee kunnen worden beantwoord. Geef eerst de onderstaande instructie voor de respondenten. Lees daarna de vragen voor aan de respondent en noteer het gegeven antwoord door een kruisje bij 'JA' of 'NEE' te zetten. Het is belangrijk dat alle 15 vragen worden beantwoord.

Introductie:

“Deze lijst bevat vragen waarop u met ‘JA’ of ‘NEE’ kunt antwoorden. Ik zal de vragen voorlezen en het is de bedoeling dat u bedenkt welk antwoord u hierop geeft. U geeft het antwoord dat het beste benadrukt hoe u zich de afgelopen week met vandaag erbij, hebt gevoeld.”

VRAGEN

ANTWOORDEN

1.	Bent u innerlijk tevreden met uw leven?	☐ JA	☐ NEE
2.	Bent u opgehouden met veel activiteiten?	☐ JA	☐ NEE
3.	Hebt u het gevoel dat uw leven leeg is?	☐ JA	☐ NEE
4.	Verveelt u zich?	☐ JA	☐ NEE
5.	Hebt u meestal een goed humeur?	☐ JA	☐ NEE
6.	Bent u bang dat u iets naars zal overkomen?	☐ JA	☐ NEE
7.	Voelt u zich meestal wel gelukkig?	☐ JA	☐ NEE
8.	Voelt u zich vaak hopeloos?	☐ JA	☐ NEE
9.	Blijft u liever thuis dan uit te gaan en
nieuwe dingen te doen?	☐ JA	☐ NEE
10.	Hebt u het gevoel dat u meer moeite hebt met
het geheugen dan anderen?	☐ JA	☐ NEE
11.	Vindt u het fijn om te leven?	☐ JA	☐ NEE
12.	Voelt u zich nogal waardeloos?	☐ JA	☐ NEE
13.	Voelt u zich energiek?	☐ JA	☐ NEE
14.	Hebt u het gevoel dat uw situatie hopeloos is?	☐ JA	☐ NEE
15.	Denkt u dat de meeste mensen het beter hebben dan u?	☐ JA	☐ NEE

BIJLAGE 12: Eenzaamheidsschaal

Eenzaamheidsschaal

Introductie:

"Ik wil u nu enkele uitspraken voorlezen. Wilt u van deze uitspraken aangeven in hoeverre die op u, zoals u zich de laatste tijd voelt, van toepassing zijn?"

Er zijn drie antwoorden mogelijk:

1 = ja, mee eens

2 = min of meer mee eens

3 = nee, mee oneens

Als u vindt dat de uitspraak *precies op u van toepassing* is kiest u voor 1. Als u vindt dat de uitspraak *min of meer op u van toepassing* is kiest u voor 2 en als u vindt dat de uitspraak *helemaal niet op u van toepassing* is kiest u voor 3. . De antwoordmogelijkheden staan op deze kaart". (Interviewer: bied kaart 2 aan.)

		Ja, mee eens	Min of meer mee eens	Nee, mee oneens
1.	Er is altijd wel iemand in mijn omgeving bij wie ik met mijn dagelijkse probleempjes terecht kan.	1	2	3
2.	Ik mis een echt goede vriend(in).	1	2	3
3.	Ik ervaar een leegte om me heen.	1	2	3
4.	Er zijn genoeg mensen op wie ik in geval narigheid kan terugvallen.	1	2	3
5.	Ik mis gezelligheid om me heen.	1	2	3
6.	Ik vind mijn kring van kennissen te beperkt.	1	2	3
7.	Ik heb veel mensen op wie ik volledig kan vertrouwen.	1	2	3
8.	Er zijn voldoende mensen met wie ik me nauw verbonden voel.	1	2	3
9.	Ik mis mensen om me heen.	1	2	3
10.	Vaak voel ik me in de steek gelaten.	1	2	3
11.	Wanneer ik daar behoefte aan heb kan ik altijd bij mijn vrienden terecht.	1	2	3
12.	Heeft u zich het afgelopen jaar wel eens eenzaam gevoeld?	Nee, nooit	Soms, af en toe	Ja, regelmatig

BIJLAGE 13: Self-esteem scale

Self-esteem schaal

Introductie: De manier waarop mensen over zichzelf denken verschilt van persoon tot persoon. Wij willen graag weten wat uw mening in dit opzicht is. Wilt u daartoe de volgende vragen beantwoorden. De antwoordmogelijkheden staan op deze kaart.” (Interviewer: bied kaart 5 aan.)

Antwoordcategorieën:

1 = Helemaal mee oneens

2 = Mee oneens

3 = Mee eens

4 = Helemaal mee eens

1.	Over het geheel genomen ben ik tevreden met mijzelf.	1	2	3	4
2.	Soms denk ik dat ik nergens goed in ben.	1	2	3	4
3.	Ik heb het idee dat ik een aantal goede kwaliteiten heb.	1	2	3	4
4.	Ik kan dingen net zo goed als de meeste andere mensen.	1	2	3	4
5.	Naar mijn gevoel heb ik niet veel om trots op te zijn.	1	2	3	4
6.	Af en toe voel ik mij absoluut nutteloos.	1	2	3	4
7.	In vergelijking met anderen vind ik mijzelf even waardevol.	1	2	3	4
8.	Ik zou willen dat ik meer respect voor mijzelf kon hebben.	1	2	3	4
9.	Alles bij elkaar genomen heb ik sterk de indruk dat ik een mislukking ben.	1	2	3	4
10.	Ik sta positief tegenover mijzelf.	1	2	3	4

BIJLAGE 14: Mastery Scale

Mastery Scale

Introductie: "Ik wil u nu enkele uitspraken voorlezen. Wilt u van deze uitspraken aangeven in hoeverre die op u, zoals u zich de laatste tijd voelt, van toepassing zijn? De antwoordmogelijkheden staan op deze kaart." (Interviewer: bied kaart 4 aan)

Antwoordcategorieën:

1 = Helemaal mee oneens

2 = Mee oneens

3 = Niet mee eens, niet mee oneens

4 = Mee eens

5 = Helemaal mee eens

1.	Ik heb weinig controle over de dingen die me overkomen.	1	2	3	4	5
2.	Sommige van mijn problemen kan ik met geen mogelijkheid oplossen.	1	2	3	4	5
3.	Er is weinig dat ik kan doen om belangrijke dingen in mijn leven te veranderen.	1	2	3	4	5
4.	Ik voel me vaak hulpeloos bij het omgaan met de problemen van het leven.	1	2	3	4	5
5.	Soms voel ik dat ik een speelbal van het leven ben.	1	2	3	4	5
6.	Ik kan ongeveer alles als ik mijn zinnen erop gezet heb.	1	2	3	4	5
7.	Wat in de toekomst gebeurt, hangt voor het grootste deel van mezelf af.	1	2	3	4	5

BIJLAGE 15: Subscales CAMDEX-N

Delen van de subscales taal en geheugen van de CAMDEX-N

Taal: Begrip – motorische respons

Indien de sequentie niet wordt afgemaakt, dan mag de hele instructie herhaald worden, zonder verandering in toon of tempo, om er zeker van te zijn dat het goed verstaan wordt. Het stap voor stap voorzegen en sturen is niet geoorloofd.

Zeg: *“Ik ga u nu vragen een aantal dingen te doen, dus wilt u goed luisteren”.*

1. Knik eens met uw hoofd.	Fout	0
	Goed	1
2. Raak uw rechter oor aan met uw linkerhand.	Fout	0
	Goed	1
3. Voordat u naar het plafond kijkt, kijkt u eerst naar de vloer.	Fout	0
	Goed	1
4. Tik met twee vingers twee keer op elke schouder en houd uw ogen daarbij dicht. <i>(Maakt niet uit welke twee vingers)</i>	Fout	0
	Goed	1

Taal: Expressie – definities

5. Wat doet men met een hamer/Waar wordt een hamer voor gebruikt?

Fout 0, (goed gebruik) 1

6. Waar halen/kopen mensen meestal hun medicijnen/geneesmiddelen?

Winkel (bij geen nadere specificatie) 0, apotheek/drogist 1

Voor de vragen 7 en 8 geldt dat een concrete definitie met 1 punt en een abstracte definitie met 2 punten gewaardeerd wordt. Er staan voorbeelden bij elke score.

7. Wat is een brug?

Fout 0 (*Doorvragen bij brug in een gebit: “weet u nog een andere betekenis van een brug”?*)

Brug oversteken 1, gaat over rivier/weg heen, verbinding 2, oevers 2

8. Wat is een opinie?

Fout 0, Een goede opinie over iemand hebben 1, Iemands ideeën/mening over iets 2

BIJLAGE 15: Subschalen CAMDEX-N (vervolg)

Geheugen: Retrieval – (ophalen van) informatie uit het verleden

“Ik ga u nu een paar vragen stellen over het verleden”.

1. Kunt u mij vertellen wanneer de eerste wereldoorlog begon?	Fout 1914/1915	0 1
2. Kunt u mij vertellen wanneer de tweede wereldoorlog begon?	Fout 1939/1940	0 1
3. Wie was de leider van de Duitsers in de tweede wereldoorlog?	Fout Hitler	0 1
4. Wie was de leider van de Russen in de tweede wereldoorlog?	Fout Stalin	0 1
5. May West was een beroemde vrouw, wat was zij?	Fout (zangeres) Filmster	0 1
6. Wie was de bekende vliegenier/piloot wiens zoon ontvoerd werd?	Fout Lindbergh	0 1

Geheugen: Retrieval – (ophalen van) recente informatie

7. Hoe heet onze huidige koningin?	Fout Beatrix	0 1
8. Wie zal haar opvolgen? <i>(indien “oudste zoon” wordt geantwoord dan doorvragen: Hoe heet hij?)</i> ,	Fout Willem Alexander	0 1
9. Hoe heet de minister president/eerste minister?	Fout Balkenende	0 1
10. Wat is er de afgelopen week/twee weken in het nieuws geweest? <i>(Indien algemeen antwoord gegeven wordt, bijv. “oorlog”, vraag details)</i>	Fout Goed	0 1

BIJLAGE 16: Mini Mental State Examination

Aanwijzingen voor het afnemen van de MMSE

1. Probeer de respondent met het gezicht naar u toe te laten zitten voordat de vragenlijst wordt afgenomen.
2. Stel elke vraag maximaal drie keer. Als de respondent niet antwoordt, scoor een 0.
3. Als de respondent fout antwoordt, scoor een 0. Geef geen hints en stel de vraag niet nogmaals. Bijvoorbeeld 'Welk jaar is het?' – '1952'. Accepteer het antwoord, stel de vraag niet nogmaals, geef geen hint of fysieke aanwijzing, zoals hoofdschudden.
4. Om deze test af te nemen zijn een aantal dingen nodig: een horloge, een potlood, en blanco papier. Verder is bijgevoegd een papier met het opschrift "SLUIT DE OGEN" en een bladzijde met twee vijfzijdig figuren die elkaar kruisen en zo een vierzijdig figuur vormen.
5. Als de respondent antwoordt met "Wat zei u?", geef dan geen uitleg, maar herhaal dezelfde vraag nogmaals tot een maximum van drie keer.
6. Op het scoreformulier kunt u de punten invullen die gescoord zijn en deze vervolgens optellen.

Mini-Mental State Examination (MMSE)

Toelichting respondenten:

"Ik ga u nu enkele vragen stellen en geef u enkele problemen om op te lossen. Wilt u alstublieft uw best doen om zo goed mogelijke antwoorden te geven."

1. *(maximaal 10 seconden voor elk antwoord, 1 punt per correct antwoord)*

a.	Welk jaar is het?
<i>(accepteer alleen exacte antwoorden)</i>	____
b.	Welk seizoen is het?
<i>(Accepteer tijdens de laatste week van het oude seizoen of de eerste week van het nieuwe seizoen beiden als goed antwoord)</i>	____
c.	Welke maand van het jaar is het?
<i>(Accepteer op de eerste dag van de nieuwe maand en de laatste dag van de oude maand beide antwoorden)</i>	____
d.	Wat is de datum van vandaag?
<i>(accepteer de volgende of vorige datum, bijv. op de 7^e accepteer ook 6^e en 8^e als correcte antwoorden)</i>	____
e.	Welke dag van de week is het?
<i>(accepteer alleen exacte antwoorden)</i>	____

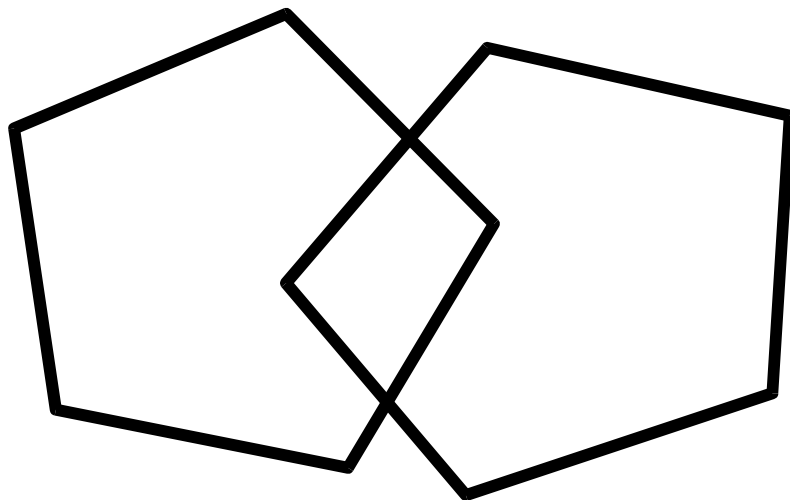
2. *(maximaal 10 seconden voor elk antwoord, 1 punt per correct antwoord)*

a.	In welk land zijn we?
<i>(accepteer alleen exacte antwoorden)</i>	____
b.	In welke provincie zijn we?
<i>(accepteer alleen exacte antwoorden)</i>	____
c.	In welke plaats zijn we?
<i>(accepteer alleen exacte antwoorden)</i>	____
d.	Wat is de naam van deze instelling?
<i>(accepteer alleen de exacte naam van deze instelling)</i>	____
e.	Welke verdieping van deze instelling is dit?
<i>(accepteer alleen exacte antwoorden)</i>	____

BIJLAGE 16: Mini Mental State Examination (vervolg)

3. Ik noem nu drie woorden. Wilt u die herhalen nadat ik ze alle drie gezegd heb? Probeer u ze goed te onthouden, want ik vraag u over enkele minuten ze opnieuw te noemen.
- Boek Plant Molen (bij oplezen 1 seconde per woord)**
(scoor 1 punt voor elke correcte herhaling bij de eerste poging)
- (Indien problemen, dan maximaal 5 keer herhalen totdat de respondent de 3 woorden weet, maar dan geen punten geven.)
4. Wilt u van 100 zeven aftrekken, en van wat overblijft weer zeven aftrekken, en zo doorgaan totdat ik stop zeg?
- (1 punt per goed antwoord. Stoppen bij 65 of na 5 antwoorden; foute antwoorden niet verbeteren.)
100 – 7; .. – 7; .. – 7; .. – 7; .. – 7
(Indien rekenen onmogelijk is: "Wilt u het woord DORST van achteren naar voren spellen?" ..T..; ..S..; ..R..; ..O..' ..D..; 1 punt per goed antwoord)
5. Noemt u nogmaals de drie woorden van zojuist.
- (Boek Plant Molen)
(scoor 1 punt voor elk antwoord, volgorde is niet van belang)
6. Laat een horloge zien en vraag "Wat is dit?".
- (1 punt voor een correct antwoord. Accepteer "klok" of "tijd" niet als goed antwoord, "een klokje" wanneer duidelijk een horloge bedoeld wordt wel)
- Laat een potlood zien en vraag "wat is dat?".
- (1 punt voor een correct antwoord. Accepteer alleen potlood, pen is niet goed)
7. Wilt u de volgende zin herhalen: "geen als, en of maar"
- (1 punt voor een exact juist antwoord)
8. (Spreek de volgende zin in 1 keer in zijn geheel uit)
- Pak dit papier met de rechterhand (1), vouw het dubbel (2) en leg het daarna op uw schoot. (3)**
(Leg het papier voor de respondent op tafel. Scoor 1 punt voor elke instructie (1t/m3) die correct wordt uitgevoerd)
9. Wilt u dit lezen en opvolgen?
- (Geef het papier met de tekst 'Sluit de ogen' aan de respondent. Als de respondent alleen leest en niet de ogen sluit mag u de instructie herhalen. 1 punt als de respondent de ogen sluit)
10. Wilt u voor mij een zin opschrijven?
- (Leg papier en potlood voor de respondent neer. Wanneer de zin een **onderwerp** en een **werkwoord** bevat en betekenis heeft, 1 punt toekennen.)
11. Wilt u deze figuur natekenen?
- (Leg potlood en papier en de figuur voor de respondent neer. 1 punt wanneer alle zijden en hoeken getekend zijn en er twee snijpunten zijn.)
- Totaal score

Sluit uw ogen

BIJLAGE 17: Zintuigen vragenlijst

Zintuigen vragenlijst

Introductie: "Nu wil ik u iets vragen over horen en zien. We willen weten hoeveel moeite u hiermee heeft. Het gaat erom wat u normaal kunt doen, zonodig met hulpmiddelen zoals een bril als u die gewoonlijk gebruikt. Het gaat niet om problemen van voorbijgaande aard. De antwoordmogelijkheden staan op deze kaart". (Interviewer: bied kaart 1 aan.)

Antwoordcategorieën voor de volgende vragen:

- 1 = Nee, dat kan ik niet
- 2 = Ja, zonder moeite
- 3 = Ja, maar met enige moeite
- 4 = Ja, maar met grote moeite

1.	Draagt u gewoonlijk een bril of heeft u contactlenzen?					1 nee 2. ja	
2.	Kunt u goed genoeg zien (met bril of lenzen)?	1	2	3	4		
3a.	Kunt u zonder bril of contactlenzen de gewone, kleine letters in de krant lezen?	1	2	3	4		
3b.	<i>(Deze vraag stellen als bij 3a geen 'ja, zonder moeite' geantwoord is)</i> Kunt u dat wel met bril, contactlenzen of een ander hulpmiddel voor het lezen, bijvoorbeeld een leesloep?	1	2	3	4		Gebruikt geen hulp middelen
4a.	Kunt u zonder bril of contactlenzen op een afstand van 4 meter het gezicht van iemand herkennen?	1	2	3	4		
4b.	<i>(Deze vraag stellen als bij 4a geen 'ja, zonder moeite' geantwoord is en de respondent een bril of lenzen draagt)</i> Kunt u met een bril of contactlenzen wel op een afstand van vier meter het gezicht van iemand herkennen?	1	2	3	4		
5.	Gebruikt u gewoonlijk een gehoorapparaat?					1. nee 2. ja	
6.	Kunt u goed genoeg horen (met gehoorapparaat)?	1	2	3	4		
7a.	Kunt u zonder gehoorapparaat een gesprek volgen in een groep van drie of vier personen?	1	2	3	4		
7b.	<i>(Deze vraag stellen als bij 7a geen 'ja, zonder moeite' geantwoord is en de respondent een gehoorapparaat gebruikt)</i> Kunt u met een gehoorapparaat wel een gesprek volgen in een groep van drie of vier personen?	1	2	3	4		
8a.	Kunt u zonder gehoorapparaat een gesprek voeren met 1 ander persoon?	1	2	3	4		
8b.	<i>(Deze vraag stellen als bij 8a geen 'ja, zonder moeite' geantwoord is en de respondent een gehoorapparaat gebruikt)</i> Kunt u met een gehoorapparaat wel een gesprek voeren met 1 ander persoon?	1	2	3	4		

BIJLAGE 18: Demografische gegevens voormeting

Introductie: "Ik wil beginnen met een aantal algemene vragen over uzelf."

Door interviewer in te vullen gegevens	
Datum afname:	
Naam instelling:	
Naam interviewer:	
Formulier achtergrondkenmerken respondent	
Personalialia	
1. Naam:	
2. Geslacht:	☐ Man ☐ Vrouw
3. Geboortedatum:	
4. Wat is uw huidige burgerlijke staat?	☐ Gehuwd ☐ Gescheiden ☐ Weduwe/Weduwenaar ☐ Ongehuwd (= nooit gehuwd)
5. Welke schoolopleiding heeft u voltooid? (hoogste aankruisen)	☐ Lagere school ☐ Lager beroeps onderwijs ☐ Diploma MAVO, MULO ☐ Middelb. Beroepsonderw. ☐ Diploma HAVO, VWO, HBS ☐ Hoger beroepsonderwijs ☐ Universiteit ☐ Anders, nl.....
6. Wat was uw laatste beroep? (taken/zelfstandig ondernemer/leidinggevend etc.)	
7. Heeft u geheugenklachten?	
8. Heeft u hobby's? Zo ja, welke?	
11. Hoe lang woont u al in deze streek/omgeving?	

BIJLAGE 19: Demografische gegevens nameting

Introductie: "Ik wil beginnen met een aantal algemene vragen over uzelf."

Door interviewer in te vullen gegevens	
Datum afname:	
Naam instelling:	
Naam interviewer:	
Formulier achtergrondkenmerken respondent	
Personalia	
1. Naam:	
2. Geslacht:	☐ Man ☐ Vrouw
3. Geboortedatum:	
4. Bent u gelovig en zo ja, welk geloof hangt u aan?	☐ Geen geloof ☐ Katholiek ☐ Protestant ☐ Islam ☐ Anders, nl.....
5. Heeft u geheugenklachten?	
6. Heeft u hobby's? Zo ja, welke?	

BIJLAGE 20: Registratieformulier Verhalentafel bijeenkomsten

Deelnemersregistratie

Groep ...

Sessienummer:

Datum:

Begintijd sessie:

Eindtijd sessie:

Personen	Aanwezig:	“Heeft u in de afgelopen week zelfstandig met de Verhalentafel gewerkt en zo ja, hoelang?”
(Bijv; Dhr. G. Jansen)	Ja/nee	
	Ja/nee	
	Ja/nee	
	Ja/nee	
	Ja/nee	
	Ja/nee	
	Ja/nee	
	Ja/nee	
	Ja/nee	

Persoon	Gebeurtenis die heeft plaatsgevonden in de afgelopen week	Invloed op functioneren (1 t/m 5)

BIJLAGE 20: Registratieformulier Verhalentafel bijeenkomsten (vervolg)

Welke activiteiten zijn er gedaan:

(B.v. gezongen, gekeken, (groeps)gesprek, verhaal beluisterd, ingesproken, is er met themafragmenten gewerkt, anders)

Reacties (positief/negatief ;wat werkte wel/niet goed/komen er andere bewoners bijstaan, wordt er gedanst, gezongen):

BIJLAGE 21: Vragenlijst bijzondere gebeurtenissen

Vragenlijst Bijzondere Gebeurtenissen

U kunt deze vragenlijst gebruiken om de gebeurtenissen die de afgelopen week bij de deelnemers hebben plaatsgevonden in kaart te brengen. U hoeft de vragenlijst zelf niet in te vullen. Op de eerste pagina van het registratieformulier is hiervoor ruimte gemaakt.

Zijn er de afgelopen week gebeurtenissen voorgevallen, die de bewoner momenteel negatief in zijn functioneren beïnvloeden?

Antwoordmogelijkheden:

1 = Niet meegemaakt

2 = Meegemaakt, het beïnvloed de bewoner niet in zijn functioneren

3 = Meegemaakt, het beïnvloed de bewoner soms in zijn functioneren

4 = Meegemaakt, het beïnvloed de bewoner regelmatig in zijn functioneren

5 = Meegemaakt, het beïnvloed de bewoner voortdurend in zijn functioneren

1	Overlijden van een familielid	1	2	3	4	5
2.	Overlijden van een vriend/kennis	1	2	3	4	5
3.	Overplaatsing naar een andere afdeling of verhuizing	1	2	3	4	5
4.	Scheiding van een belangrijk persoon (familie, vriend, e.d.)	1	2	3	4	5
5.	Ziekte	1	2	3	4	5
6.	Conflict met medebewoner/familie/vriend	1	2	3	4	5
7.	Verandering van medicatie	1	2	3	4	5
8.	lets anders, nl					

BIJLAGE 22: Belangrijke aspecten om in een handleiding op te nemen volgens begeleiders

Als u een handleiding zou schrijven voor het gebruik van de VT; wat zijn dan volgens u de belangrijkste punten?

- Antwoord: Van te voren een thema bedenken en mensen van hetzelfde niveau in een groep stoppen.
- Antwoord: Als afdeling op papier hebben wat je wil bereiken met de tafel en wat je doelstellingen zijn. En van te voren bedenken of je een continue activiteit wil hebben of wat meer los zoals in de zomer of met feestdagen.
- Antwoord: Handleiding is niet nodig.
- Antwoord: Handleiding is niet nodig.
- Antwoord: De plek is belangrijk. Het beste is als ie in het zicht staat op een centrale plaats, maar je moet hem dan wel kunnen afschermen voor bij activiteiten. Als je er met 6 mensen om heen zit is dat te veel. Drie of vier is beter. "Met 6 gaan ze in paartjes praten over het onderwerp en dan is het groepsverband er uit. Met 3 of 4 ben je meer als groep bezig".
- Antwoord: Dat het in groepen belangrijk is dat er structuur wordt geboden. Om de beurt een fragment laten kiezen en om de beurt de kans geven om iets te vertellen, zodat iedereen aan bod kan komen. Aangeven dat het belangrijk is om iedereen zo neer te zetten dat ze elkaar kunnen zien. Dit bevordert de gesprekken. Dat je de vaart er in te houden om de aandacht vast te houden.
- Antwoord: Aangeven hoe je de tafel in een organisatie kan plaatsen. Een mogelijkheid is dat de cliënt centraal staat en dat de activiteit wordt afgestemd op wat de mensen willen. Ook individueel activiteit aanbieden. Ook zorgen dat de je juiste doelgroepen bij elkaar zet, dus mensen met een vergelijkbaar cognitief niveau. De tijdsduur van een uur is goed. Bereidt bijeenkomsten voor. Weet van te voren waar je het over wil hebben, vooral als je net begint met het werken met de tafel. Hoe ga je om met bepaalde situaties. Als je doestellingen voor een individu hebt, moet je dat ook in een zorgplan omschrijven en terugkoppelen.
- Antwoord: . Voorbeelden van hoe je bijeenkomsten kan structureren en in kan delen. Hoe je mensen kan uitnodigen om dingen te vertellen.
- Antwoord: Tip: van te voren kijken als begeleider hoe de functies, bijv de opname functie, werken, voordat je het gaat gebruiken.
- Antwoord: Suggesties over hoe je een gesprek kan stimuleren. Manier van vragen stellen. Uitleg over open en gesloten vragen. Voorbeelden van hoe je aangrijpingspunten uit de beelden kunt halen om over te praten, een specifiek voorbeeld op deze manier uitdiepen. Bijvoorbeeld haardracht of auto's op de achtergrond.
- Antwoord: Op de knoppen start en doorgaan zetten. Dat maakt het simpeler. De symbooltjes van het soort fragment zijn overbodig, die worden niet gebruikt.
- Antwoord: Niet in de zomer beginnen met de activiteit, want dan willen mensen buiten zitten. Je kan mensen van verschillende cognitieve niveaus bij elkaar zetten, maar dan lopen de gesprekken soms niet zo soepel. Je moet op het niveau van de mensen die mee doen letten. Je ook een keer met dementerenden achter gaan zitten.

BIJLAGE 23: Methodologische kanttekeningen

Ondanks de veelbelovende resultaten van het onderzoek, moeten enkele kanttekeningen worden gemaakt. Aanvankelijk was een onderzoeksopzet voorzien waarin de controlegroep en de experimentele groep op basis van toeval zouden worden samengesteld (randomisatie). Toen bleek dat dit de instroom van deelnemers belemmerde, is bij een aantal instellingen gekozen om de groepen niet meer op basis van toeval te verdelen. Het totaal aantal deelnemers werd hierdoor weliswaar groter, maar vermindert mogelijk de kracht van de conclusies.

Een tweede kanttekening betreft de grootte van de steekproef. Aanvankelijk werd het onderzoek gestart met 180 deelnemers van wie in de loop van het project bijna een derde uitviel. De conclusies zijn dus gebaseerd op een minder grote steekproef dan beoogd, waardoor de uitspraken met minder zekerheid kunnen worden gedaan. Er bleven echter genoeg mensen over om conclusies te kunnen trekken. Verder is het moeilijk om na te gaan in hoeverre deze uitval van invloed is geweest op de gevonden effecten van de Verhalentafel. Mogelijk is de uitval een gevolg van afgenomen motivatie of 'verzadiging' en zijn alleen de enthousiaste mensen over gebleven terwijl de deelnemers tóch al tot de meer enthousiasten behoorden (zij meldden zich vrijwillig voor deelname).

Een derde kanttekening betreft het (technisch) niet vlekkeloos functioneren van de tafel. Met name in het begin traden kinderziekten op, die niet onopgemerkt bleven. Dat kan zijn weerslag hebben gehad op het effect van de Verhalentafel. Daar staat tegenover dat een verbeterd functioneren van Verhalentafel vermoedelijk tot extra positieve effecten zullen leiden.

Ten vierde geldt dat sociaal wenselijke antwoorden tijdens de interviews of bij het invullen van vragenlijsten van invloed kunnen zijn geweest op het gevonden effect van de Verhalentafel. Dat is een probleem van elk onderzoek waarvan het effect moeilijk vast te stellen is. Interviews en vragenlijsten leveren echter ook een grote hoeveelheid informatie op en dat was ook hier het geval.

Een vijfde kanttekening betreft de grootte van het effect. Bij het effectonderzoek werd een aantal duidelijke verschillen gevonden tussen de voor- en nameting. Soms werden die verschillen echter ook in de controlegroep gevonden (bijvoorbeeld bij eenzaamheid en depressie), en dus bij de mensen die niet participeerden in de Verhalentafelsessies. Hiervoor is niet direct een verklaring beschikbaar, maar deze bevinding verkleint de kans dat het gevonden effect daadwerkelijk en volledig toe te schrijven is aan de Verhalentafel.

Een zesde kanttekening geldt het kwalitatieve onderzoek, en met name de vraag in hoeverre de acht geïnterviewde deelnemers representatief waren voor de 56 overige deelnemers. Daar staat tegenover dat de belevingsvragenlijst afgenomen is bij alle deelnemers en de resultaten daarvan een bevestiging vormen van de antwoorden van de geïnterviewden. Dit probleem van representativiteit speelt niet bij personeelsleden: vrijwel alle begeleiders zijn immers geïnterviewd.

Kunnen we al met al nog spreken over een effect van de Verhalentafel?

Het antwoord is ja. Het kwantitatieve en kwalitatieve onderzoek vulde elkaar goed aan en de bevindingen van deze beide onderdelen kwamen grotendeels overeen. De bevindingen waren bovendien veelal systematisch in de zin dat er op verschillende domeinen verbetering plaatsvond bij lage/negatieve aanvangsscore en frequent gebruik van de Verhalentafel. Dit ondersteunt de conclusies van het kwantitatieve gedeelte van het onderzoek. De resultaten van dit onderzoek geven dan ook voldoende reden om (voorzichtig) optimistisch te zijn over het gebruik en het effect van de Verhalentafel.